

ਮਲਕੇ ਦਾ ਅਨਮੋਲਕ ਗੀਤ

**ਮਾਲਵੇ
ਦਾ
ਅਨਮੋਲ
ਹੀਰਾ**

ਸਰਕਾਰ

ਪੰਜਾਬ

ਮੁਕਾਬਲਾ

ਕਮਿਸ਼ਨ

ਮਾਲਵੇ ਦਾ ਅਨਮੋਲ ਹੀਰਾ

(ਜੀਵਨੀ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਾੜਾ ਸਾਹਿਬ)

ਸੰਪਾਦਕ
ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਵਿਰਦੀ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ
ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰ ਕੇਂਦਰ
ਗੜਾ, ਜਾਲੰਧਰ

MALWEY DA ANMOL HIRA

**A Short Biography of
Sant Baba ISHAR SINGH JI
Rara Sahib**

© Jaswant Singh Virdi

ਮੁੱਲ : 15-00

ਸੋਲ ਡਿਸਟ੍ਰੀਬਿਊਟਰ :

ਸੁਦਰ ਬੁਕ ਡਿਪੂ

ਮਾਈ ਹੀਰਾਂ ਗੇਟ, ਜਲੰਧਰ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ : ਸ: ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਸੂਬੇਦਾਰ

ਵਲੋਂ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰ ਕੇਂਦਰ

ਗੜ੍ਹਾ, ਜਲੰਧਰ

ਕੰਪੋਜ਼ਿੰਗ : ਆਜ਼ਾਦ ਕੰਪੋਜ਼ਿੰਗ ਹਾਊਸ

ਮੁਹੱਲਾ ਪੁਰਾਣੀ ਕਚਹਿਰੀ, ਜਲੰਧਰ

ਛਾਪਕ : ਗਾਇਤਰੀ ਪ੍ਰਿੰਟਰਜ਼, ਜਲੰਧਰ

ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ
ਦੇ ਵਰੋਸਾਏ
ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਿਹੋਵਾ ਵਾਲਿਆਂ
ਲਈ ।

ਬੇਨਤੀ

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਾੜਾ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਅਧਿਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਬਹੁਤ ਉਚੇਰਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੀਵਨ ਭਰ ਲੋਕਹਿਤ ਲਈ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਸੀ ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਨਿਆਂ ਵਿਚ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਸੰਖੇਪ ਜੀਵਨੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ 16ਵੀਂ ਬਰਸੀ ਦੇ ਅਵਸਰ ਤੇ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਿਹੋਵਾ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਦਰਬਾਰ ਦੀਆਂ ਕੈਸਟਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬੀਬੀ ਸੁਚਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨੇ ਲਿਪੀਬਧ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਇਕ ਹੋਰ ਲੇਖ ਬੀਬੀ ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਦਾ ਵੀ ਹੈ । ਬਾਕੀ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਸਾਮਗਰੀ ਸੰਤਾਂ ਬਾਰੇ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਦਾਸ ਨੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਦਾਸ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਲੇਖਕ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸੰਪਾਦਕ ਸਮਝਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਕੋਈ ਗਲਤੀ ਰਹਿ ਗਈ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਲਈ ਵੀ ਦਾਸ ਖਿਮਾਂ ਦਾ ਯਾਚਕ ਹੈ । ਸੰਗਤ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਬਹੁਤ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੈ ।

96-ਗੋਲਡਨ ਅਵਿਨੀਊ
ਜਾਲੰਧਰ-144022

ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਵਿਰਦੀ
5/9/92

ਜਨਮ ਮਰਣ ਦੁਹਰੂ ਮਹਿ ਨਾਹੀ ਜਨ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਆਏ ॥
ਜੀਅ ਦਾਨੁ ਦੇ ਭਗਤੀ ਲਾਇਨਿ ਹਰਿ ਸਿਉ ਲੈਨਿ ਮਿਲਾਏ ॥
(ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਪੰਨਾ ੭੪੯)

ਜਨਮ ਮਰਣ ਦੁਹਰੂ ਮਹਿ ਨਾਹੀ ਜਨ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਆਏ ॥
ਜੀਅ ਦਾਨੁ ਦੇ ਭਗਤੀ ਲਾਇਨਿ ਹਰਿ ਸਿਉ ਲੈਨਿ ਮਿਲਾਏ ॥
(ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥ ਪੰਨਾ ੭੪੯)

ਸਾਧ ਕੀ ਮਹਿਮਾ/9
ਮਾਲਵੇ ਦਾ ਅਨਮੋਲ ਹੀਰਾ/17
ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ/34
ਵਿਦੋਸ਼ੀ ਵਾਲੇ ਸੰਤ/38
ਆਲੋਵਾਲ/ਮਾਪੇ/41
ਵਿਦਿਆ/45
ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਅਤਰ ਸਿੰਘ/48
ਮਾਤਾ ਤੋਂ ਵਿਦਾਇਗੀ/52
ਕਫਨੀ ਧਾਰਣ ਕਰਨੀ/56
ਭਵਿਖ ਵਾਕ/61
ਰਾੜੇ ਦੀ ਢੱਕੀ/64
ਗੁਰੂ ਕਾ ਲੰਗਰ/70
ਜੋੜ ਮੇਲਿਆਂ ਦਾ ਆਰੰਭ/75
ਸਿੱਖ ਦਾ ਜੀਵਨ/79
ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਅਤੇ ਫਕੀਰੀ ਬਾਣਾ/83
ਚੰਬੇ ਦਾ ਬੂਟਾ/87
ਸੂਫੀ ਫਕੀਰ/92
ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਭਗਤੀ/96
ਸਾਖੀ ਕਥਾਵਾਂ/99
ਵਿਦਿਆ ਦਾਨ/102
ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਣਾ/106
ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ/109

ਸਾਧ ਕੀ ਮਹਿਮਾ ਬੇਦ ਨਾ ਜਾਨਹਿ

ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਕੌਰ

ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੱਤਵੀਂ ਅਸ਼ਟਪੱਦੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ।

ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਸੁਨਉ ਹਰਿ ਨਾਉ ॥

ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਹਰਿ ਕੇ ਗੁਨ ਗਾਉ ॥

ਸਾਧ ਨਿਰਮਲ ਕਰਮਾਂ ਵਾਲੀ ਸਾਧੀ ਹੋਈ ਹਸਤੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾ ਤੇ ਸਰੀਰਕ ਰੋਗ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਭਰਮ ਤੇ ਭੈਅ ਦੇ ਮਾਨਸਿਕ ਰੋਗ । ਅਜਿਹੇ ਉਤਮ ਪੁਰਖ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਰੱਬ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸੁਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਧਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਗੁਣ-ਗਾਇਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਪਰ ਵੇਖਣ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਕਾਰਣ ਹੈ ?

ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ ਲੋਭ ਮੋਹ ਅਤੇ ਅਹੰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਹਉਮੈਂ ਦੀ ਮੈਲ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਮਸਤਕ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਸਕਦਾ ; ਪਰ ਸਾਧ ਦੀ ਸੰਗਤ ਉਸ ਨੂੰ ਹਉਮੈਂ ਦੇ ਭਰਮ ਜਾਲ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਲੈਂਦੀ ਹੈ । ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਨਰਕ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਤੋਂ ਵੀ ਬੱਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਕਲੁਖਤ ਹਰੈ ॥

ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਨਰਕ ਪਰਹਰੈ ॥

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸੁਖਮਨੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਸਦਕਾ ਜੀਵਨ ਸੁੱਖ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਸੰਕਲਪ ਸਿਰਜਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਪਰਮ ਮਨੁੱਖ ਅਰਥਾਤ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਅਤੇ ਸਾਧ ਦਾ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵ ਹੈ । ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਪਰਮ

ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰ ਰਹੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਰਾਹ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹਨ । ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਫਲਸਫੇ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰਨ ਵਾਲੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਰਮਤਿ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਉੱਚਾ ਸਥਾਨ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸੱਚੇ ਆਤਮ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭੂ ਹਰ ਪਾਸੇ ਹਾਜ਼ਰ ਨਾਜ਼ਰ ਦਿਸ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਨਾਮ ਦਾ ਰਤਨ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਕਲਾਵੇ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ । ਰੱਬੀ ਮਿਲਾਪ ਹੋ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਖੇੜਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜ ਦੂਤ (ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਅਹੰਕਾਰ) ਵੱਸ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿੱਚ ਨਿਮਰਤਾ ਆ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦੀ ਬੋਲਚਾਲ ਅਤੇ ਰਹਿਣੀ-ਬਹਿਣੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਂਤ ਭਾਵ ਦਾ ਸੰਚਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਸ ਸਦਕਾ ਬੇਲੋੜੀ ਦੋੜ ਭੱਜ ਮੁਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਅਤੇ ਮਨ ਟਿਕਾਉ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਮਾਨਸਿਕ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਦੁਸ਼ਮਨ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ।

ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਦੁਸ਼ਮਨ ਸਭਿ ਮੀਤ ॥

ਸਾਧੂ ਕੈ ਸੰਗਿ ਮਹਾ ਪੁਨੀਤ ॥

ਇਸ ਲਈ ਬੁਰਾਈ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਹੀ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਹਉਮੈਂ ਦਾ ਤਾਪ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮਨ ਦਾ ਸਾਵਾਂਪਣ ਗੁਆਚ । ਇਹ ਸਾਧ ਦੀ ਪਰਮੇਸ਼ਵਰ ਨਾਲ ਅਭੇਦਤਾ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਹੈ । ਉਹ ਖੁਦ ਹੀ ਪਰਮ-ਤੱਤ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਜਿਹੜਾ ਵਿਅਕਤੀ ਉਸ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਭਟਕਣ ਛੱਡ ਕੇ ਸੁਖ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਨ ਕਬਹੂ ਧਾਵੈ ॥

ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਸਦਾ ਸੁਖ ਪਾਵੈ ॥

ਸੁਖਮਨੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਧ ਉਚੇ ਸਥਾਨ ਦਾ ਵਾਸੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਹਰ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਨਾਮ ਨਿਧਾਨ ਉਸ ਦੀ ਦੌਲਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵਰੋਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ।

ਸਾਧੂ ਕੈ ਸੰਗਿ ਸੋ ਧਨੁ ਪਾਵੈ ॥

ਜਿਸ ਧਨ ਤੇ ਸਭ ਕੋ ਵਰਸਾਵੈ ॥

ਅਜਿਹੇ ਸਾਧੂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਬਹੁਤੀ ਘਾਲ ਨਹੀਂ ਘਾਲਣੀ ਪੈਂਦੀ । ਕੇਵਲ ਦਰਸ਼ਨ ਮਾਤਰ ਨਾਲ ਹੀ ਆਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਪਰ ਇਹ ਆਨੰਦ ਮਨਮੁੱਖ ਹ ਕੇ, ਮਾਇਧਾਰੀ ਬਣ ਕੇ ਅਤੇ ਮੋਹ ਦੇ ਜੰਜਾਲ ਵਿੱਚ ਫਸਕੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ। ਇਹਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਹੁਣ ਸਵਾਲ ਇਹ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਖਿਰ ਇਹ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਸਾਨੂੰ ਲੋੜ ਕਿਉਂ ਹੈ ?

ਇਹ ਤਾਂ ਵਰਤਮਾਨ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨੀ ਵੀ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਸਮਾਜਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੇ ਨਾਤੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਬੂਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਨਿਰਾ ਪੁਰਾ ਗਿਆਨ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸਰੀਰਕ ਸਾਧਨ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਕਾਇਆ ਕਲਪ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਨ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਮਨੁੱਖੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸੁਖਮਨੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ੇਸ਼ਠ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਮਿਲਾਪ ਅਰਥਾਤ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਾਧਨ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਵਾਕ ਹੈ—

ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਦ੍ਰਿੜੈ ਸਭ ਧਰਮ ॥

ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਕੇਵਲ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ॥

ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਵਿੱਕ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਸਤਿ ਸੰਗਤਿ ਤੇ ਇਸੇ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਧਰਮ ਵੱਲ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਦੀ ਤੋਂ ਬਚਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਇਕ ਹੋਰ ਥਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ—

ਮੇਰੇ ਸਾਧੁਓ ਜੀ !

ਸਤਿ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲੇ ਸੋ ਤਰਿਆ ! ਗੁਜਰੀ, 5

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਧਿਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਜਿੱਥੇ ਪ੍ਰਭੂ ਸਿਮਰਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਇਖਲਾਕੀ ਗੁਣ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਨੇਕ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵੀ ਅਤਿਅੰਤ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਇਹ ਅਨੁਭਵ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਸੱਚ ਹੈ ਇਸੇ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਦਕਾ ਜਗਿਆਸੂ ਮਨੁੱਖ, ਸ਼ੇਸ਼ਟਾਚਾਰੀ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਾਧ ਕੀ ਮਹਿਮਾ ਬਰਨੈ ਕਉਨ ਪ੍ਰਾਨੀ ॥

ਨਾਨਕ ਸਾਧ ਕੀ ਸੋਭਾ ਪ੍ਰਭ ਮਾਹਿ ਸਮਾਨੀ ॥

ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਾਜ ਬੜੇ ਵਿਚਿਤਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਲੋਕ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਸੁਭਾਅ ਅਤੇ ਆਦਤਾਂ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੁਆਰਾ ਦਰਸਾਏ ਹੋਏ ਮਾਰਗ ਤੇ ਚਲਣ ਵਾਲਾ

ਹੀ ਹੋਵੇ । ਸਮਾਜਕ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਆਤਮ ਵਿਰੋਧ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਆਮ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕ ਵੀ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਤੋਂ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਅਤੇ ਉਹ ਸਾਧ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵੀ ਬੁਰਾਈ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦੇਣ ਲਈ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸੁਖਮਨੀ ਦੀ ਤੇਰਵੀਂ ਅਸ਼ਟਪਦੀ ਉਚਾਰੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਾਧਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਦਾ ਭਰਪੂਰ ਵੇਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ—

ਸੰਤ ਕਾ ਦੋਖੀ ਸਦਾ ਅਪਵਿਤੁ ॥

ਸੰਤ ਕਾ ਦੋਖੀ ਕਿਸੈ ਕਾ ਨਹੀਂ ਮਿਤੁ ॥

ਇਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਾਧ-ਸੰਤ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਵੀ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ—

ਸੰਤ ਕੈ ਦੂਖਨਿ ਆਰਜਾ ਘਟੈ ॥

ਸੰਤ ਕੇ ਦੂਖਨਿ ਜਮ ਤੇ ਨਹੀਂ ਛੁਟੈ ॥

ਗੁਰੂ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵੈਸੇ ਹੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਚਗਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ, ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਵਿਅਕਤੀ ਸੰਤ-ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਾੜਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਵੀ ਢੋਈ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ । ਇਸ ਲਈ ਬਿਹਤਰ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਨੇਕ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਨਾ ਕਰੇ, ਅਤੇ ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕੇ, ਅਜਿਹੇ ਸਾਧ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤਿ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਸਦ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਣ ਕਰੇ । ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੱਤਵੀਂ ਅਸ਼ਟਪਦੀ ਸਾਨੂੰ ਇਹੋ ਹੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ ਸਾਧ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਦੈਵੀ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਕਥਾ ਬੜੀ ਅਚਰਜ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ ਵੀ ਉਸ ਕਥਾ ਨੂੰ ਕਹੇ, ਉਹ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਅਸ਼ਟਪਦੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿੱਚ ਦਿਤੇ ਸ਼ਲੋਕ ਤੋਂ ਹੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ.—

ਅਗਮ ਅਗਾਧਿ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਸੋਇ ॥

ਜੋ ਜੋ ਕਹੈ ਸੁ ਮੁਕਤਾ ਹੋਇ ॥

ਸੁਨਿ ਮੀਤਾ ਨਾਨਕ ਬਿਨਵੰਤਾ ॥

ਸਾਧ ਜਨਾ ਕੀ ਅਚਰਜ ਕਥਾ ॥

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਅਸ਼ਟਪਦੀ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵੀ ਬਚਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਧ ਹਿਰਦੇ ਦਾ ਭੇਦ ਵੇਦ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ, ਅਤੇ ਸਾਧ ਦਾ ਪਰਭੂ ਨਾਲ

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਏਕਾਕਾਰ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਵਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਕੋਈ ਵੀ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ।

ਸਾਧ ਕੀ ਮਹਿਮਾ ਬੇਦ ਨ ਜਾਨਹਿ
ਜੇਤਾ ਸੁਨਹਿ ਤੇਤਾ ਬਖਿਆਨਹਿ
ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ—

ਸਾਧ ਕੀ ਸੋਭਾ ਸਾਧ ਬਨਿ ਆਈ ॥

ਨਾਨਕ ਸਾਧ ਪ੍ਰਭ ਭੇਦ ਨ ਭਾਈ ॥

ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਤਵੀਂ ਅਸ਼ਟਪਦੀ ਵਿੱਚ ਸਾਧ ਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਮਹਾਨ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਧ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਸਫਲ ਕਰੀਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਭੇਦ, ਵੇਦ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ । ਸਾਧ ਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਕਮਾਲ ਗੁਣ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੋਭਾ ਸਦਕਾ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿੱਚ ਅਭੇਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨੇੜੀ ਵਾਲੇ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਸਾਧ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਜਿੰਨੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਸੁਖਮਨੀ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਹੋਵੇ । ਅਜਿਹੇ ਪੁਰਸ਼ ਸੁੱਖਾਂ ਦੀ ਮਣੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਮਾਲਵੇ ਦਾ ਅਨਮੋਲ ਹੀਰਾ

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਦਾ

ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ
ਸੋਲ੍ਹਵੀਂ ਬਰਸੀ 'ਤੇ

ਕੀਰਤਨ ਦਰਬਾਰ

ਪਿਹੋਵਾ ਵਿਖੇ

ਲਿਪੀਅੰਤਰ : ਡਾ: ਸੁਚਿੰਦਰ ਕੌਰ ਫੁੱਲ

ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ

ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ

੩

ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਅਤੇ
ਉਸਦੀ ਸਿਖਲਾਈ

ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ

ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ

ਸ੍ਰੀ ਮਾਤਾ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ

ਮਾਲਵੇ ਦਾ ਅਨਮੋਲ ਹੀਰਾ

ਹਾਲ ਆਣਕੇ ਗਰੀਬ ਦਾ ਵੇਖ ਜਾ, ਸੱਚਖੰਡ ਜਾਣ ਵਾਲਿਆ,
 ਮਿੱਤ੍ਰ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਹਾਲ ਮੁਰੀਦਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ,
 ਤੁਧੁ ਬਿਨ ਰੋਗ ਰਜਾਈਆਂ ਦਾ ਓਢਣ ਨਾਗ ਨਿਵਾਸਾਂ ਦੇ ਰਹਿਣਾ
 ਹਾਲ ਆਣਕੇ ਗਰੀਬ ਦਾ ਵੇਖ ਜਾ ਸੱਚਖੰਡ ਜਾਣ ਵਾਲਿਆ
 ਤੁਧੁ ਬਿਨ...

ਸੂਲ ਸੁਰਾਹੀ ਖੰਜਰ ਪਿਆਲਾ
 ਯਾਰੜੇ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਸੱਥਰ ਚੰਗਾ, ਭੰਠ ਖੇੜਿਆਂ ਦਾ ਰਹਿਣਾ
 ਐਸਾ ਤੀਰ ਵਿਛੋੜੇ ਵਾਲਾ ਲਗਿਆ, ਤਨ-ਮਨ ਮੇਰਾ ਰੋਗੀ ਹੋ ਗਿਆ ।
 ਮਨ...

ਰਾਮ ਕੇ ਵਿਯੋਗੀ ਨਾ ਜੀਏ, ਜੀਏ ਤੋ ਬਉਰਾ ਹੋਇ
 ਰਾਮ ਭਗਤ ਅਨੀਆਲੇ ਤੀਰ ਲਾਗੀ ਹੋਏ ਸੋ ਜਾਣੈ ਪੀਰ

ਉਸ ਮਹਾਪੁਰਸ਼ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਫੁੱਲ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਇਕੱਠੇ
 ਹੋਏ ਹੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਦੇਸ਼ਾਂ-ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ
 ਵਾਸਤੇ ਲੱਗਾ ਦਿੱਤੀ । 17 ਲੱਖ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਦੇਕੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ
 ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ! ਜੋ ਸੰਸਾਰ 'ਤੇ ਆਇਆ ਉਸਨੇ ਚਲਿਆ ਜਾਣਾ, ਇਹ
 ਠੀਕ ਹੈ, ਸੰਤ ਆਪਣੇ ਘਰ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਕਬੀਰ ਸੰਤ ਮੂਏ ਕੈ ਰੋਈਏ ਜੋ ਆਪਣੇ ਗ੍ਰਿਹ ਜਾਏ
 ਰੋਵੋ ਸਾਕਤ ਬਾਪਰੇ ਜੋ ਹਾਟੋ ਹਾਟ ਬਿਕਾਏ

ਕਈ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਤੁਸੀਂ ਰੋਂਦੇ ਕਿਉਂ ਹੋ । ਅਸੀਂ ਰੋਂਦੇ ਇਸ ਲਈ ਹਾਂ ਕਿ
 ਸਾਡਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ । ਅਸੀਂ ਮਹਾਪੁਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਫੈਦਾ ਨਹੀਂ ਉਠਾ ਸਕੇ । ਉਹ
 ਨਾ ਜਨਮ ਵਿਚ ਸਨ ਨਾ ਮਰਨ ਵਿਚ ਸਨ । ਸੂਰਜ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਤੇ
 ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਛਿਪ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸੂਰਜ ਦੇ ਛਿਪ ਜਾਣ ਨਾਲ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ—
 ਸੂਰਜ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ । ਜਿਵੇਂ ਸੂਰਜ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਕੇ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ
 ਛਿਪ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਵੇਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਸੱਚਖੰਡ ਵਿਚੋਂ ਆਏ ਸਨ, ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਵੀ ਸੱਚ-

ਖੰਡ, ਅੰਤ ਸੱਚਖੰਡ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ । ਦੁਨੀਆ 'ਤੇ ਫੁੱਲ ਤਾਂ ਬੜੇ ਨੇ ਪਰ ਗੁਲਾਬ ਦੇ ਫੁੱਲ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਆਪਣੀ ਹੈ । ਦੁਨੀਆ ਤੇ ਲਕੜੀ ਤਾਂ ਬੜੀ ਹੈ ਪਰ ਚੰਦਨ ਦੀ ਲਕੜੀ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਆਪਣੀ ਹੈ । ਹੀਰੇ ਤਾਂ ਬੜੇ ਨੇ ਪਰ ਕੋਹਿਨੂਰ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ, ਬੱਬਰ ਸ਼ੇਰ ਤਾਂ ਬੜੇ ਨੇ ਕੇਸਰੀ ਬੱਬਰ ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਆਪਣੀ ਹੈ । ਦੁਨੀਆ ਤੇ ਸੰਤ ਤਾਂ ਬੜੇ ਨੇ ਪਰ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਸੀ । ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਵਾਜੇ ਦੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਤੇ ਹੱਥ ਰਖਦੇ ਤਾਂ ਤਪਦੇ ਹਿਰਦੇ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ, ਵਗਦੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਰੁੱਕ ਜਾਂਦੇ, ਆਹਾ, ਮੇਰੇ ਅੱਖੀਂ ਦੇਖੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੇ, ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਮਰਜ਼ੀ ਕੋਈ ਦੁਖੀ ਚਰਣਾਂ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ, ਕੁਝ ਕਹਿਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਹੀ ਨਾ ਮਿਲਦਾ । ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ-ਕਰਦੇ ਨਿਗਾਹ ਭਰਕੇ ਜਦ ਮਾਰ ਦਿਤੀ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਕਸ਼ਟ ਕੱਟ ਦਿਤੇ । ਇਹ ਅੱਖੀਂ ਦੇਖੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੇ, ਜਦੋਂ ਭਾਣਾ ਵਰਤਿਆ ਸੀ—

ਨਾਲੇ ਰੋ ਪਈਆਂ ਰਾੜੇ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ, ਧਾਹਾਂ ਮਾਰ ਜਗ
ਰੋ ਪਿਆ...

ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ 'ਤੇ ਸੌਗ ਦਾ ਸੱਨਾਟਾ ਛਾ ਗਿਆ ਸੀ । ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਚਲਾਣਾ ਸੁਣਕੇ ਰਾੜੇ ਦੀਆਂ ਮੱਝਾਂ ਨੇ ਪੱਠੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਖਾਧੇ । ਇਹ ਮੇਰੀ ਅੱਖੀਂ ਦੇਖੀ ਗੱਲ ਹੈ—ਉਹ ਢੋਲਦੀ ਜਿਹੜੀ ਜੱਥੇਦਾਰ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਜਾਉਂਦੇ ਸਨ, ਵਿਚੋਂ ਵਾਜ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲੀ । ਜਦ ਵਿਛੋੜੇ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਵਾਜੇ ਵਿਚੋਂ ਵਾਜ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲੀ । ਜਿਵੇਂ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨੇ ਨਾਲ ਰਬਾਬ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵੀ ਚਲੀ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਬੰਸਰੀ ਨਾਲ ਬੰਸਰੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵੀ ਚਲੀ ਗਈ, ਇਵੇਂ ਉਹ ਮਹਾਪੁਰਸ਼, ਪੰਛੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਬੰਦ ਸਨ । ਗਿਆਨੀ ਮੌਹਨ ਸਿੰਘ ਆਜ਼ਾਦ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਜੀਵਨ ਲਿਖਿਆ ਹੈ । 21 ਸੌਣ ਮੁਤਾਬਕ 5 ਅਗਸਤ 1905 ਨੂੰ ਆਲੋਵਾਲ ਪਟਿਆਲਾ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੇ, ਇਸੇ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਬੀਰਮ ਦਾਸ ਭਦੌਸ਼ੀ ਵਾਲੇ ਮਹਾਪੁਰਸ਼ ਹੋਏ । ਆਲੋਵਾਲ ਜਨਮ ਲਿਆ, ਜ਼ਿੰਮੀਦਾਰਾਂ ਦਾ ਘਰਾਨਾ । ਪਿਤਾ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੰਬਰਦਾਰ, ਗੁਰਸਿੱਖ, ਧਰਮ ਪੂਜਨੀਕ ਮਾਤਾ ਰਤਨ ਕੌਰ ਦੀ ਕੁਖ ਤੋਂ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਿਆ । ਤਪਦੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸੰਤ ਰੂਪ ਧਾਰਣ ਕਰਕੇ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਆਏ ।

ਸਾਧ ਪਠਾਏ ਆਪ ਪ੍ਰਭਿ ਹਮ ਤੁਮ ਤੇ ਨਾਹੀ ਦੂਰ,
ਨਾਨਕ ਭਰਮ ਭੈ ਮਿਟ ਗਏ ਰਮਣ ਰਾਮ ਭਰਪੂਰ ।

ਮੁਢਲੀ ਵਿਦਿਆ ਆਲੋਵਾਲ ਪਿੰਡ 'ਚ, ਮੈਟ੍ਰਿਕ ਮਾਡਲ ਸਕੂਲ ਪਟਿਆਲਾ ।

ਦੱਸਵੀਂ 'ਚ ਸੱਤ ਘੰਟੇ ਦੀ ਸਮਾਧੀ । ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਂ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਸੀ । ਜਾਪਾਨ, ਇੰਗਲੈਂਡ, ਅਮਰੀਕਾ ਦੱਖਣੀ ਅਫਰੀਕਾ ਗਏ ।

ਸੰਤ ਭਦੌਸ਼ੀ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਲਗਣ ਦਿੰਦੇ । ਵਧੇਰੇ ਸਮਾਂ ਇਕਾਂਤ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ । ਸੱਤਵੇਂ-ਕੁ ਦਿਨ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੰਦੇ । ਸ਼ਕਤੀ ਇਤਨੀ ਸੀ—ਇਕ ਵਾਰ ਰਾਜਾ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਰਣਾਂ 'ਚ ਪਹੁੰਚਿਆ— ਬਾਬਾ ਜੀ ਕੋਈ ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ । ਪ੍ਰੇਮੀਆ-ਫੇਰ ਆਈਂ । ਇਕ ਦਿਨ ਫੇਰ ਖਹਿੜੇ ਪੈ ਗਿਆ—ਬਾਬਾ ਜੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ । ਸੰਤ-ਕਿਰਪਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ? ਅੱਖਾਂ 'ਚੋਂ ਮਸ਼ਾਲਾਂ ਜਗਦੀਆਂ । ਚੰਗਾ ਫੇਰ ਕਲ੍ਹ ਨੂੰ ਸੋਨੇ ਦਾ ਕਟੋਰਾ ਲੈ ਕੇ ਆਵੀਂ । ਸਤਿ ਵਚਨ ਕਹਿਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ । ਸਾਧ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਬੇਦ ਨਾ ਜਾਨੈ, ਜੇਤਾ ਸੁਨੈ ਤੇਤਾ ਬਖਿਆਨੈ । ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਕਿਹੜਾ ਮੋਤੀਆਂ ਦਾ ਕਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਆ ਗਿਆ । ਸੋਨੇ ਦਾ ਕਟੋਰਾ ਭੇਂਟ ਕੀਤਾ । ਨਗਨ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ । ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ—। ਕਟੋਰਾ ਲੈ ਕੇ ਪਿਸ਼ਾਬ ਭਰਕੇ ਉਹਨੂੰ ਕਿਹਾ—ਛਕ ਲੈ ਤੇਰਾ ਭਲਾ ਹੋ ਜੂਗਾ । ਦੂਜੀ ਤੇ ਤੀਜੀ ਵਾਰੀ ਕਿਹਾ । ਜਦ ਨਾ ਛਕਿਆ ਤਾਂ ਕਿਹਾ— ਜੇ ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਛਕਦਾ ਤਾਂ ਲਿਆ ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਛਕ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ।

ਮਾਰੀ ਨਜ਼ਰ ਦੁੱਧ ਬਣਾਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ । ਮਹਾਰਾਜ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਚਰਣਾਂ ਤੇ ਢਹਿ ਪਿਆ । ਕਹਿੰਦਾ ਮਹਾਰਾਜ ਕਿਰਪਾ ਕਰ ਦਿਉ । ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਲੱਗੇ ਕਹਿਣ—ਕਿਰਪਾ ਦਾ ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸੇਵਕ ਸਨ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ—ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧਰਮ ਪੁਜਨੀਕ ਮਾਤਾ ਰਤਨ ਕੌਰ ਜੀ । ਬਾਬਾ ਜੀ ਜਦ 5 ਸਾਲ ਦੇ ਹੋਏ, ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਭਦੌਸ਼ੀ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਆਉਣ ਦਿੰਦੇ, ਉਹ ਆਪ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਭਲੇ ਵਾਸਤੇ ਆਏ ਸੀ, ਉਹ ਕਾਰਕ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਸਨ । ਕਾਰਕ ਉਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕਰਨਾ-ਭਰਨਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਤਾਂ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਭਲੇ ਵਾਸਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਵਿਰਲੇ ਜਗ ਆਉਂਦੇ ਨੇ, ਬਖਸ਼ੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਵਾਲੇ—

ਅੰਤਰ ਗੁਰ ਅਰਾਧਨਾ ਜਿਹਵਾ ਜਪੁ ਗੁਰ ਨਾਉ, ਨੇਤ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਪੋਖਣਾ ।

ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਨਾ ਜਨਮ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਨਾ ਮਰਨ ਵਿਚ ।

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ—

ਭਾਗਠੜੇ ਹਰਿ ਸੰਤ ਤੁਮਾਰੇ ਜਿਨ ਘਰਿ ਧਨੁ ਹਰਿ ਨਾਮਾ

ਪਰਵਾਣੁ ਗਣੀ ਸੇਈ ਇਹ ਆਏ ਸਫਲ ਤਿਨਾ ਦੇ ਕਾਮਾ
 ਮੇਰੇ ਰਾਮ ਹਰਿ ਜਨਿ ਕੈ ਹਉ ਬਲਿ ਜਾਈ
 ਕੇਸਾ ਕਾ ਕਰਿ ਚਵਰੁ ਢੁਲਾਵਾ ਚਰਣ ਧੂੜਿ ਮੁਖਿ ਲਾਈ ।
 ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੋਹਹੂ ਮਹਿ ਨਾਹੀ ਜਨ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਆਏ
 ਜੀਅ ਦਾਨੁ ਦੇ ਭਗਤੀ ਲਾਇਨਿ ਹਰਿ ਸਿਉ ਲੈਨਿ ਮਿਲਾਏ ।
 ਰੱਬ ਤੋਂ ਭੁੱਲਿਆਂ ਨੂੰ ਰੱਬ ਨਾਲ ਮਿਲਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਆਏ ਸਨ—

ਅੰਤਰ ਗੁਰ ਅਰਾਧਣਾ ਜਿਹਵਾ ਜਪੁ ਗੁਰ ਨਾਉ
 ਨੇਤੀ ਸਤਿਗੁਰ ਪੇਖਣਾ ਸੁਵਸੀ ਸੁਣਨਾ ਗੁਰ ਨਾਉ
 ਸਤਿਗੁਰ ਸੇਤੀ ਰਤਿਆ ਦਰਗਹਿ ਪਾਈਐ ਠਾਉ
 ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਕਿਰਪਾ ਕਰੇ ਜਿਸੁ ਨੋ ਇਹ ਵੱਥ ਦੇਹਿ
 ਕੋਈ ਵਿਰਲੇ ਆਉਂਦੇ ਨੇ ਭਾਈ
 ਜਗ ਮਹਿ ਉਤਮ ਕਾਢੀਅਹਿ ਵਿਰਲੇ ਕੋਈ ਕੋਇ ।

ਭਦੋਸ਼ੀ ਵਾਲੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ
 ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਗਣ ਦਿੰਦੇ । 5 ਵਰ੍ਹੇ ਦੇ ਹੋਏ । ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ
 ਜਦ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਚਲੇ ਤਾਂ ਸੰਤ ਜੀ ਜਿੱਦ ਲੱਗੇ ਕਰਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵੀ ਜਾਣਾ ਹੈ ।
 ਆਪ ਦੇ ਪਿਤਾ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲੱਗੇ ਕਹਿਣ—ਕਾਕਾ ਸੰਤ ਜੀ ਬੱਚਿਆਂ
 ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗਣ ਦਿੰਦੇ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਸੀ—ਉਹਦੀ ਕੁੱਖ ਵਿਚੋਂ ਉਸ
 ਲਾਲ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਸਾਰੇ ਤਪਦੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੇਣੀ ਹੈ ।
 ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਲਾਲ ਦੀ ਚਮਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਚਮਕਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਤਾਂ
 ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਮਲਾਹ ਬਣਕੇ ਆਇਆ ਹੈ । ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਜਿੱਦ ਕੀਤੀ ।
 ਪਿਤਾ ਮਾਤਾ ਅੱਗੇ ਚਲੇ ਗਏ । ਬੱਚਾ ਬਾਹਰ ਹੀ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ । ਕੁਟੀਆ ਤੋਂ
 ਬਾਹਰ ਹੀ ਖੜਾ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ । ਬਾਬਾ ਬੀਰਮਦਾਸ ਤੈ ਕਾਲਦਰਸ਼ੀ ਜੀ ਦੇ ਚਰਣਾਂ
 'ਚ ਜਦ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਬੀਰਮਦਾਸ ਨੇ ਕਿਹਾ—
 ਨੰਬਰਦਾਰਾ, ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿਥੇ ਛੱਡ ਆਏ ਹੋ ? ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ—ਸੰਤ ਤਾਂ
 ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਾਡੇ ਨਾਲ । ਅਸੀਂ ਸਾਂ ਦੋਵੇਂ ਜੀਅ ਹਾਂ । ਇਕ ਛੋਟਾ ਬੱਚਾ ਖਲੋਤਾ
 ਹੈ । ਬਾਬਾ ਬੀਰਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਖੜਾ ਹੋਕਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ—ਓ ਨੰਬਰਦਾਰਾ ਸਾਡੇ
 ਦਰਸ਼ਨ ਤਾਂ ਜਣੇ-ਖਣੇ ਨੂੰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਨੇ । ਤੇਰੇ ਘਰ ਉਸ ਸੰਤ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ ਹੈ

ਜਿਸਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਰਾਜਾ ਮਹਾਰਾਜਾ ਤਰਸਿਆ ਕਰਨਗੇ । ਰਾਜਾ-
ਮਹਾਰਾਜਾ ਜਿਸ ਕੋਲੋਂ ਸਮਾਂ ਮੰਗਿਆ ਕਰਨਗੇ—

ਸਦੀਆਂ ਤਕ ਰੋਤੀ ਹੈ ਨਰਗਿਸ ਆਪਨੀ ਬੇਨੂਰੀ ਪੇ
ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਸੇ ਹੋਤਾ ਹੈ ਚਮਨ ਮੇਂ ਦੀਦਾਵਰ ਪੈਦਾ ।
ਤੂੰ ਏਕ ਫੂਲ ਥਾਂ ਤੇਰੇ ਰੰਗ ਹਜ਼ਾਰ ਥੇ
ਤੂੰ ਏਕ ਸਾਜ਼ ਥਾ ਤੇਰੇ ਨਗਮੇ ਹਜ਼ਾਰ ਥੇ ।

ਦੁਖੀਆਂ ਦੇ ਹਮਦਰਦੀ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਹੁਤ ਦਯਾਵਾਨ ।
ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਚ ਮੈਟ੍ਰਿਕ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ । ਇਥੇ ਹੀ ਮਿਲਾਪ ਬਾਬਾ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ
ਨਾਲ ਹੋਇਆ । ਸਵੇਰੇ ਜਾਕੇ ਟੋਭਾ ਬਾਬਾ ਧਿਆਨਾ-ਪਟਿਆਲੇ ਮੰਨਿਆ ਬ੍ਰਹਮ-
ਗਿਆਨੀ ਸੰਤ ਹੋਇਆ—150 ਸਾਲ ਉਮਰ ਭੋਗ ਕੇ ਗਏ । 7ਵੀਂ ਭੂਮਿਕਾ 'ਚ
ਰਹਿੰਦੇ । ਜਦ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਦੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੇਵਕ ਇਕ ਰੱਸੀ ਪੇਟ ਦੇ ਇਰਦ-
ਗਿਰਦ ਬਨ੍ਹ ਦਿੰਦੇ । ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕੀ ਜਾਣਾ, ਜਿਥੇ ਬੈਠੇ, ਉਥੇ ਹੀ ਬੈਠੇ ਰਹਿਣਾ,
ਛਕੀ ਜਾਣਾ—'ਤਣ ਗਈ'—ਪੇਟ ਕਸਿਆ ਜਾਣਾ । ਰੱਸਾ ਕਸਣ ਤੱਕ ਛਕਦੇ
ਜਾਣਾ । ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ । ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਆਪ ਜੀ ਦੀ
ਸ਼ਰਣ 'ਚ ਗਿਆ, ਕਮਾਈ ਏਨੀ ਸੀ ਕਿ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰਨ ਤੇ ਹੀ ਭਲਾ ਕੀਤਾ । ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ
ਛਕਦੇ ਜਦ ਰੱਸੀ ਤਣ ਜਾਣੀ ਤਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਣਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਣਾ । ਦੋਵੇਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼
ਬਾਬਾ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬਾਬਾ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ—ਆਪਸ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰਾਂ
ਕਰਦੇ ਨੇ—ਜਨਮ ਗੁਰੂ ਦੇ ਲੇਖੇ ਲਾਉਣਾ ਹੈ ਪਰ ਬਾਣੀ ਦਾ ਅਰਥ ਕਿਹੜਾ
ਸਮਝਾਵੇ । ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪੂਰਨ ਹੈ ਜਿਹੜਾ
ਇਸ ਪੂਰਨ ਗੁਰੂ ਤੇ ਕਿੰਤੂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਨਰਕਾਂ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ
ਵੀ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸਦੀ ਸਮਝ ਕਿਸੇ ਪੂਰਨ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਦੀ ਮੱਦਦ ਤੋਂ
ਬਿਨਾਂ ਆ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ । ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਐਮ. ਏ. ਪੜ੍ਹੇ ਦੀ ਗੱਲ ਸਮਝਣ ਵਾਸਤੇ
ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਬੀ. ਏ. ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ । ਇਵੇਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ
ਵਾਸਤੇ—ਏਵਡ ਉਚਾ ਹੋਇ ਕੋਏ ਤਿਸੁ ਉਚੇ ਕੇ ਜਾਣੈ ਸੋਇ । ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਵਾਲੀ
ਮਤ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਬਿਨੁ ਘੋਰ ਅੰਧਾਰੁ ਗੁਰੂ ਬਿਨ ਸਮਝ ਨਾ ਆਵੇ । ਦੋਵੇਂ
ਵਿਚਾਰਾਂ ਕਰਦੇ ਨੇ—ਕੋਈ ਐਸਾ ਸੰਤ ਮਿਲੈ—

ਜਿਹੜਾ ਮੌੜਦੇ ਮਨਾਂ ਦੀਆਂ ਵਾਗਾਂ ਐਸਾ ਕੋਈ ਸੰਤ ਮਿਲੇ-8
ਕਬੀਰ ਸੇਵਾ ਕੋ ਦੋਉ ਭਲੇ ਇਕ ਸੰਤ ਇਕ ਰਾਮ,
ਰਾਮ ਜੋ ਦਾਤਾ ਮੁਕਤਿ ਕਉ

ਸੰਤ ਜਪਾਵੈ ਨਾਮੁ

ਬਾਬਾ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ, ਬਾਬਾ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਟਭਾ ਬਾਬਾ ਧਿਆਨਾ
ਜਿਸ ਵਖਰ ਕੋ ਲੈਨ ਤੂ ਆਇਆ, ਰਾਮ-ਨਾਮ ਸੰਤਨ ਘਰਿ ਪਾਇਆ
ਰਾਮ-ਨਾਮ ਹਿਰਦੇ ਮਹਿ ਤੋਲ

ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ 'ਚ ਪੁਜੇ । ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ—
ਬੋਲੋ, ਭਾਈ ਸਿੱਖੋ ਕੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ—ਬਾਬਾ ਜੀ, ਸਾਡੇ 'ਤੇ
ਨਾਮ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ । ਤੈ ਕਾਲਦਰਸ਼ੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗੇ ਕਹਿਣ—
ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤ ਮੰਗਦੇ ਹੋ, ਤੁਹਾਡੀ ਉਡੀਕ ਤਾਂ ਰੇਰੂ ਵਾਲੇ ਸੰਤ
ਬਾਬਾ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਰ ਰਹੇ ਨੇ । ਜਾਉ, ਤੁਹਾਡੀ ਵਸਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਹੈ ।
ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਵਸਤੂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੋ । ਮਹਾਨ !

ਹੋਨਹਾਰ ਬਿਰਵਾਨ ਕੇ ਹੋਤ ਚੀਕਨੇ ਪਾਤ—

ਦੋਵਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾਇਆ ਕਿ ਸ਼ਨੀਵਾਰ ਸਾਨੂੰ ਅੱਪੀ ਛੁੱਟੀ
ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਮਿਲਟਰੀ ਵਿਚ ਸਨ । ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜਮਾਤੀ ਸਨ,
ਥਾਣੇਦਾਰ ਵੀ ਸਨ, ਅਜਕਲ੍ਹ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਸ਼ਨੀਵਾਰ ਨੂੰ ਦੋ ਬਖਸ਼ੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਸੰਸਾਰੀ ਮਰਿਆਦਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ
ਵਾਸਤੇ ਤੁਰ ਪਈਆਂ ।

ਉਠ ਫਰੀਦਾ ਸੁੱਤਿਆ, ਦੁਨੀਆ ਦੇਖਣ ਜਾਹ

ਜੇ ਕੋਈ ਮਿਲ ਜਾਏ ਰੱਬ ਦਾ ਬਖਸ਼ਿਆ ਤੂੰ ਵੀ ਬਖਸ਼ਿਆ ਜਾਹ ।

ਰੱਬ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ, ਜੇ ਦੇਖਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮਿਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲ । ਦੋਵੇਂ,
ਹੋਰ ਵੀ ਸਾਥੀ ਰੇਰੂ ਸਾਹਿਬ ਪੁੱਜੇ । ਸਾਢੇ 19 ਲੱਖ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ, 360
ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਣਾਇਆ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਤੈ ਕਾਲਦਰਸ਼ੀ ਸੰਤ ਕਾਹੰਦੇ
ਸਨ—ਸੰਤ ਤਾਂ ਬੜੇ ਨੇ ਪਰ ਪਰਮਹੰਸ ਸੰਤ ਕੋਈ ਹੈ । ਸੰਗਤ ਨੇ ਕਹਿਣਾ—ਦਰਸ਼ਨ
ਕਰਵਾ ਦਿਉ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਿਣਾ—ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਲੱਗੇਗਾ । ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ
ਕਰਾਵਾਂਗੇ । 60 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਤੱਕ, 36 ਵਰ੍ਹੇ ਤੱਕ ਉਹ ਬਾਬਾ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ
ਆਪਣੇ ਅਤਰ ਦੀ ਮਹਿਕ ਖਲੋਰਦੇ ਰਹੇ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਹਿਕ ਨੇ ਬਾਬਾ ਗੁਲਾਬ
ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਅਰਥਾਤ ਈਸ਼ਵਰ ਦਾ ਰੂਪ ਦੇ ਦਿੱਤਾ । 36 ਵਰ੍ਹੇ ਹੱਥੀਂ
ਹਲ ਵਾਹਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਲੰਗਰਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ । 36 ਵਰ੍ਹੇ ਸੱਖੇ ਦੀ ਛੱਪਰੀ
ਤੱਪ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਗੁਰੂ ਘਰ ਚੋਂ ਨਮਕ ਨਹੀਂ ਖਾਧਾ । ਅਲੂਣੀ ਸਬਜ਼ੀ,
ਦੋ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦੇ ਤੇ ਇਕ ਪਾਈਆ ਦੁੱਧ 24 ਘੰਟੇ 'ਚ ਖੁਰਾਕ ਸੀ । ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਕਹਿਣਾ

ਬਾਬਾ ਜੀ, ਆਪ ਨਮਕ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੇ । ਉਤਰ—ਭਾਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਅੱਗੇ ਕਿਹਦਾ-ਕਿਹਦਾ ਨਮਕ ਖਾਧਾ ਹੈ ਕਿ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਜਨਮ ਲੈਣਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਨਮਕ ਇਸ ਕਟਕੇ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਘਰ ਦਾ ਨਮਕ ਖਾਕੇ ਹਰਾਮ ਨਾ ਹੋ ਜਾਏ । ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਨਮਕ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੇ । ਕਿੰਨੀ ਤਪੱਸਿਆ ਹੈ ।

ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ, ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ ਕੀ, ਮਸਤੂਆਣੇ ਵਾਲੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਕੀਰਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਨੇ, ਇਧਰੋਂ ਰੇਰੂ ਵਾਲੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਆਪਣੇ ਜਥੇ ਸਮੇਤ ਪੁੱਜੇ । ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ, ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਹੀ ਬੁਲਾ ਲਿਆ । ਅਜ ਫੇਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਵਚਨ ਕੀਤਾ—ਸੰਤ ਤਾ ਬੜੇ ਨੇ ਪਰ ਪਰਮਹੰਸ ਸੰਤ ਕੋਈ ਹੈ । ਸੰਗਤ ਨੇ ਬਨਤੀ ਕੀਤੀ—ਕਹਿ ਦਿਏ ਹੋ ਪਰ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਉਂਦੇ । ਅਜ ਪਰਮਹੰਸ ਸੰਤ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਵਾ ਦਿਉਂ । ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ—ਆਹ ਰੇਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਲਉ ।

ਸੰਤ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਾੜੇਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ—ਕਿਸੇ ਨੇ ਰਾਜ: ਜਨਕ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨੇ ਨੇ । ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਹਾਂ ਕਹਿਣ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ—ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਲਉ । ਉਹ ਉਸ ਵਕਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਤਾਬਿਆ ਬੈਠੇ ਸਨ । ਬਾਬਾ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਮਸਤੂਆਣੇ ਵਾਲੇ ਕਹਿ ਰਹੇ ਨੇ—ਰੇਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੇ ਪਰਮਹੰਸ ਨੇ ।

ਇਹ ਸਭ ਸਾਥੀ ਜਦ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਨੀਵਾਰ ਪੁੱਜੇ ਤਾਂ ਅਸਲੀ ਜੋਹਰੀ ਨੇ ਅਸਲੀ ਲਾਲ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ । ਸਾਟਿਆਂ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ—ਕਿਨੇ ਦਿਨ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਕਹੇ ਦੋ ਦਿਨ, ਕੋਈ ਤਿੰਨ ਦਿਨ, ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆਈ ਤਾਂ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਲੱਗੇ ਕਹਿਣ—ਕਾਕਾ ਤੇਰੀਆਂ ਤਾਂ ਥੋੜੇ ਦਿਨਾਂ ਨੂੰ ਪੱਕੀਆਂ ਹੀ ਛੁੱਟਾਆ ਹੋ ਜਾਣੀਆਂ ਹਨ, ਤੇਰੇ ਤਾਂ ਪੱਕੇ ਹੀ ਬੰਧਨ ਕੱਟੇ ਜਾਣੇ ਹਨ ।

ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਜੋੜਕੇ ਬਨਤੀ ਕੀਤੀ—

ਬੰਧਨ ਕੱਟ ਦਿਉ ਗੁਰੂ ਜੀ ਮੇਰਾ, ਬੰਦੀਛੋੜ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਹੈ
ਬੰਦੀਛੋੜ ਜੀ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਹੈ ।

ਕਰਮ ਨਾ ਜਾਣਾ ਧਰਮ ਨਾ ਜਾਣਾ ਲੋਭੀ ਮਾਇਆ ਧਾਰੀ ।

ਜਿਥੋਂ ਵਸਤੂ ਲੈਣੀ ਹੋਵ, ਉਥੇ ਝੁਕਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ

ਕਬੀਰ ਸਤਿਗੁਰ ਸੂਰਮੇ, ਬਾਹਿਆ ਬਾਣ ਜੋ ਏਕ
ਲਾਗਤ ਹੀ ਭੋਇ ਗਰਿ ਪਰਿਆ, ਪਰਾ ਕਰੇਜੇ ਛੇਕ ।

ਛੁੱਟੀਆਂ ਕੱਟਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰੇਰੂ ਵਾਲੇ ਸੰਤ ਲੱਗੇ ਕਹਿਣ—ਕਾਕਾ ਜਾਉ । ਮਹਾਰਾਜ ਕਿਥੇ ਜਾਈਏ ? ਜਾਉ, ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰੋ । ਪਟਿਆਲਾ ਤਾਂ ਆ ਗਏ ਪਰ ਹੁਣ ਕਿਤੇ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ । 7 ਘੰਟੇ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਸੀ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਦੌਰਾਨ । ਮਾਤਾ ਬੀਮਾਰ ਰਹਿੰਦੀ । ਗਰਮੀਆਂ ਦੀਆਂ ਛੁੱਟੀਆਂ ਵਿਚ ਮਾਤਾ ਦੇ ਸਿਰਹਾਣੇ ਵਲ ਬੈਠਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੇ ਨੇ—ਪੂਤਾ ਮਾਤਾ ਕੀ ਅਸੀਸ ਨਿਮਖ ਨਾ ਬਿਸਰੋ ਤੁਮਕੋ ਹਰਿ ਹਰਿ ਸਦਾ ਭਜੋ ਜਗਦੀਸ ।

ਜਨਨੀ ਜਨੇ ਤੋਂ ਭਗਤ ਜਨ ਕਹਿ ਦਾਤਾ ਕਹਿ ਸੂਰ ।

ਨਹੀਂ ਤੋਂ ਜਨਨੀ ਬਾਂਝ ਰਹੈ ਕਾਹੈ ਗਵਾਵੈ ਨੂਰ ।

ਮਾਤਾ, ਮੈਂ ਸੰਤ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ । ਔਖਾ ਕੰਮ ਫਕੀਰੀ ਵਾਲਾ ਸੂਲੀ ਉੱਤੇ ਬਹਿਣਾ—ਬੁਲ੍ਹੇ ਸ਼ਾਹ ਘਰ ਘਰ ਟੁਕੜੇ ਮੰਗਣੇ ਹਾਂਜੀ ਹਾਂਜੀ ਕਹਿਣਾ

ਸੂਲੀ ਉੱਤੇ ਬਹਿਣਾ ਜੀ ਔਖਾ ਕੰਮ ਫਕੀਰੀ ਵਾਲਾ ।

ਭਾਵੇਂ ਸੰਤ ਬਣਨਾ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ ਪਰ ਕੋਈ ਵੀ ਮਾਂ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਸੰਤ ਬਣਿਆ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਸਕਦੀ । ਮਾਂ ਦੇ ਬੁਲ੍ਹੇ ਜੁੜ ਗਏ ।—ਕੀ ਤੈਨੂੰ ਮੇਰਾ ਸੰਤ ਬਣਨਾ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ । ਮਾਤਾ—ਸੰਤ ਬਣਨਾ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ ਪਰ ਸੰਤ ਬਣਨਾ ਹੈ ਬੜਾ ਮੁਸ਼ਕਲ । ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਰੋਕਦੀ ਨਹੀਂ, ਜੇ ਤੂੰ ਸੰਤ ਬਣਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜ਼ੋਰੂ, ਜ਼ਰੂ, ਜ਼ਮੀਨ ਤੋਂ ਬਚਕੇ ਸਾਡੇ ਨਾਂ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ਨ ਕਰ ਦਈਂ ! ਜੇ ਆਪ ਦੀਆਂ ਅਸੀਸਾਂ ਨਾਲ ਰਹਿਣਗੀਆਂ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਆਪ ਦੇ ਬਿਰਦ ਬਾਣੇ ਦੀ ਲਾਜ ਆਪ ਹੀ ਰੱਖਣਗੇ । ਪੁੱਤਰ—ਮੇਰਾ ਸ਼ਰੀਰ ਕੁਝ ਢਿੱਲਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਜਿੰਨੇ ਦਿਨ ਮੇਰਾ ਸ਼ਰੀਰ ਢਿੱਲਾ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਘਰੋਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ।

ਫਕੀਰੀ ਔਖੀ ਜੀਂਦਿਆਂ ਮਰ ਰਹਿਣਾ ।

ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਘਰ ਆਉਂਦੇ ਰਹੇ । ਫੇਰ ਮਾਤਾ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਏ । ਫੇਰ ਆਪ ਰੇਰੂ ਵਾਲੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਚਰਣਾਂ 'ਚ ਆ ਗਏ । ਕੁਝ ਸਾਲ ਹੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ, ਸੰਤ ਅਤਤ ਸਿੰਘ ! ਘੰਟਾ ਹੀ ਆਰਾਮ ਕਰਦੇ, ਬਾਬਾ ਜੀ ਅਰਦਲੀ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਦਿੰਦੇ । ਅਮੀਰ ਘਾਨੇ ਦੇ ਸਨ ਬਾਬਾ ਜੀ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਿਲਕ ਪਹਿਨਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਪਰ ਹੁਣ ਖੱਦਰ ਦੇ ਕੱਪੜੇ, ਧੌੜੀ ਦੀ ਜੁੱਤੀ, ਅੱਠੋਪਹਿਰ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ, ਸਤੀਰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਗਿਆ । ਅੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ, ਕੰਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਰੋਸ਼ਾ ਵਗ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਟਿਕ ਵਾਰ ਰੇਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਮਸਤੂਆਣੇ ਗਏ । ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦੇਖਕੇ ਮਸਤੂਆਣੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼, ਰੇਰੂ ਵਾਲੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ—ਆਹ ਭੁਜੰਗੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਾਣੀ ਵਗ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕੰਨਾਂ

ਵਿਚੋਂ ਰੇਸ਼ਾ ਵਗ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹਨੂੰ ਕੋਈ ਦਾਰੂ ਲੈ ਦਿਉ। ਰੇਰੂ ਵਾਲੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਲੱਗੇ ਕਹਿਣ—ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼, ਇਹ ਪਾਣੀ ਤੇ ਰੇਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਵਗ ਰਿਹਾ, ਇਹ ਭਾਂਡਾ ਸਾਫ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਭਾਂਡੇ 'ਚ ਕੋਈ ਵਸਤੂ ਪਾਉਣੀ ਹੈ। ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਤਪੱਸਿਆ ਕੀਤੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ। ਸਮਾਂ ਬੀਤਦਾ ਗਿਆ, ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਰੇਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਸਚਖੰਡ ਚਲੇ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੱਗ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਰਭਾਈ ਸੰਤ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਨੂੰ ਬਨ੍ਹਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਕੁਝ ਦੇਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਉਥੇ ਰਹੇ। ਉਥੇ ਦੇ ਵਿਰਕਤਾਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤਾ ਸਮਾਂ ਨਾ ਬਣੀ। ਹੁਣ ਉਥੋਂ ਨਿਕਲ ਆਏ। ਰੇਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਚਲਕੇ, ਰਾਜਪੁਰਾ ਤੇ ਫੇਰ ਪਟਿਆਲਾ ਆਏ। ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਰਾੜੇਵਾਲਾ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸੀ ਉਸ ਕੋਲ ਗਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਮਾਤੀ ਸੀ। ਦੂਖ-ਨਿਵਾਰਨ ਅੱਗੇ ਮਿਲਾਪ। ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘਾ, ਇਹ ਕੀ ਹਾਲ ਬਣਾ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਖੱਦਰ ਦੇ ਕੱਪੜੇ, ਧੌੜੀ ਦੀ ਜੁੱਤੀ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਕਿਹਾ—ਆਪਾਂ ਬਰਸੀ ਤੇ ਆਏ ਹਾਂ, ਆਪਾਂ ਕੁਝ ਸਿਖਕੇ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਯਾਰ ਤਪੱਸਿਆ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਲਭਦੀ। ਸਚਖੰਡ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਫੇਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ—ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਕੁਝ ਮੰਗ ਲੈ। ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ—ਮਹਾਰਾਜ ਕੀ ਮੰਗਾਂ। ਮੰਗ ਲੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ—ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ, ਤਿੰਨ ਵਸਤਾਂ ਦੇ ਦਿਉ। ਜੰਗਲ ਬੀਆਬਾਨ, ਕੱਖਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲੀ, ਦਰਿਆ ਦਾ ਕਿਨਾਰਾ ਹੋਵੇ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਨੇਤਰਾਂ ਚੋਂ ਹੰਝੂ ਵਗ ਤੁਰੇ। ਤੂੰ ਲੁਕਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ, ਤੇਰੀਆਂ ਉਡੀਕਾਂ ਤਾਂ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਆਠ ਪਹਿਰ ਦਿਨ ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਪੈ ਹਰਿ ਕਾ ਭਗਤ ਪ੍ਰਗਟੈ ਨਹੀ ਛਪੈ।

ਰਾੜੇ ਵਾਲਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ—ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਜਗ੍ਹਾ।

ਜੰਗਲ, ਦਰਿਆ ਜਾਂ ਨਹਿਰ

ਪੱਲੇ ਖਰਚ ਨਾ ਬੰਨ੍ਹਦੇ ਪੰਛੀ ਤੇ ਦਰਵੇਸ਼

ਤਬਕਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੱਬ ਦਾ ਰਿਜ਼ਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ

ਰਿਜ਼ਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਜੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਬਕਾ ਰੱਬ ਦਾ।

ਅੰਤਿਮ ਸਮੇਂ ਸਭ ਛੱਡ ਜਾਣਾ ਹੈ ਫੇਰ ਵੀ ਅਸੀਂ ਜੋੜ-ਜੋੜ ਨਹੀਂ ਬਕਦੇ।
ਰੱਬ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦਾ ਰੱਬ ਸਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੈ।

ਰਾੜੇ ਵਾਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ—ਖੰਨੇ ਤੋਂ ਪਾਇਲ ਹੋ ਕੇ ਰਾੜਾ ਪਿੰਡ ਪਹੁੰਚ ਜਾਉ।
ਖੁਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਪਈ ਹੈ।

ਪ੍ਰਭਿ ਕੋ ਸਿਮਰੇ ਸੇ ਬੇਮੁਹਤਾਜੇ।

ਦੋਵੇਂ—ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਰਾੜੇ ਦੀ ਢੱਕੀ ਪਹੁੰਦੇ । ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਰਹਿੰਦੇ, ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੇ, ਜੰਗਲੀ ਫਲ ਖਾਂਦੇ, ਤਪ ਕਰਦੇ । ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਬੀਤ ਗਏ, ਕਪੜੇ ਫਟ ਗਏ । ਸਰਦੀਆਂ ਦੇ ਦਿਨ ਆ ਗਏ । ਅਹਿ-ਮਦਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਬੋਰੀਆਂ ਲੈ ਆਏ । ਬੋਰੀ ਪਾੜਕੇ ਗਲ 'ਚ ਪਾ ਲਈ ਤਪ ਕਰਦੇ ਰਹੇ । ਸਰੀਰ ਬਹੁਤ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਗਿਆ । ਇਕ ਦਿਨ ਇਕ ਬੀਬੀ ਸਿਰ ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦੇ ਲੈ ਕੇ ਲੰਘ ਰਹੀ ਸੀ । ਸਿਮਰਨ 'ਚ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਦੀਬੀ ਨੂੰ ਆਵਾਜ਼ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ—ਥੋੜੇ ਪਰਾਂ ਤੋਂ ਹੋ ਕੇ ਚਲੇ ਜਾਓ । ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਦੇਖ ਕੇ ਸਿਰ ਦੀ ਦਸਤਾਰ ਖੋਲ੍ਹਕੇ ਸਰੀਰ ਦੁਆਲੇ ਲਪੇਟ ਲਈ । ਮਾਈ ਘਰ ਗਈ । ਵਸਤਰ ਸੀਕੇ, ਬਿਸਤਰੇ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਲੈ ਆਈ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਦੇ ਲਿਆਈ । ਮਾਤਾ—ਜਿਵੇਂ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਤਨ ਦੇ ਪਰਦੇ ਢਕੇ ਨੇ ਉਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਤੇਰੇ ਪਰਦੇ ਢਕੇਗਾ । ਰਾਤ ਨੂੰ ਰਜਾਈਆਂ ਲੈ ਕੇ ਸੁੱਤੇ । ਸੂਰਜ ਨਿਕਲੇ 'ਤੇ ਉਠੇ । ਬਾਬਾ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ—ਜਾਂ ਰਜਾਈਆਂ ਦਾ ਨਿਘ ਮਾਣ ਲਓ ਜਾਂ ਰੱਬ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰ ਲਉ । ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਬਿਸਤਰਾ ਦੋਰਾਹੇ ਵਾਲੀ ਨਹਿਰ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦਿਤਾ ।

ਭਜਨ ਕਰਦੇ ਰਹੇ, ਇਕ ਦਿਨ ਐਸੀ ਸਮਾਧੀ ਲਗੀ ਕਿ 7 ਦਿਨ ਤਕ ਉੱਠੇ ਨਹੀਂ । ਢੱਕੀ, ਟਿੱਬਾ ਸੀ—ਐਸਾ ਤਪ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਆਇਆ । ਕਿਹਾ—ਝਾਤੀ ਮਾਰੋ, ਜਿਥੇ ਤਕ ਤੁਹਾਡੀ ਨਜ਼ਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਤਕ ਗੁਰੂ-ਘਰ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਬਣ ਜਾਣਗੀਆਂ । ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਾ, ਰਾੜੇ 'ਚ ਰੋਣਕਾਂ ਵਧ ਗਈਆਂ । ਰਾੜੇ ਦੀ ਢੱਕੀ ਸਚਖੰਡ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਗਈ । ਦੋਵੇਂ ਸਮੇਂ ਕੀਰਤਨ, ਅੱਠ ਪਹਿਰ ਲੰਗਰ ਚਲਦਾ ਹੈ । ਇਕ ਸਾਧ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਆਉਂਦਾ ਉਦੋਂ ਹੈ ਜਦ ਲੰਗਰ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਲਾਂਗਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ—ਆਟਾ ਦੇ ਦਿਉ, ਪਾਣੀ ਹੈ ਪਾਣੀ ਦੇ ਦਿਉ, ਗੁੜ ਹੈ ਗੁੜ ਦੇ ਦਿਉ । ਬਾਬਾ ਜੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਤਾਂ ਹੈ ਨਹੀਂ । ਬਾਲਟੀ 'ਚ ਆਟਾ, ਦੁੱਧ, ਗੁੜ ਪਾ ਦਿੰਦੇ ਨੇ ! ਸਾਰਿਆ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਘੋਲਕੇ ਪੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਫੇਰ ਇਕ ਦਿਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਆਉਂਦਾ ਉਦੋਂ ਜਦ ਲੰਗਰ ਮਸਤਾਨਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਫੇਰ ਉਵੇਂ ਹੀ ਮੰਗਦਾ ਹੈ । ਕਈ ਦਿਨ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਇਆ । ਇਕ ਦਿਨ ਲਾਂਗਰੀਆਂ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਦੱਸੀ । ਸੰਤ ਲਗੇ ਕਹਿਣ—ਪ੍ਰੇਮੀਉ, ਜਦੋਂ ਹੁਣ ਆਵੇ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਦਸਣਾ । ਇਕ ਦਿਨ ਫੇਰ ਆਇਆ । ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਸਭ ਕੁਝ ਦੇ ਦਿਤਾ । ਜ਼ਰਾ ਠਹਿਰੋ, ਸਾਡੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਤੁਹਾਡੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਨੇ । ਜਦ ਬਾਬਾ

ਜੀ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਗਏ ਤਾਂ ਨਾ ਉਥੇ ਸਾਧੂ, ਨਾ ਬਾਲਟੀ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ—ਇਹ ਤਾਂ ਆਪ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਤੁਹਾਡੇ ਲੰਗਰ ਦੀ ਪਰੀਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਤੋਂ ਲੰਗਰ ਵਿਚ 250-300 ਬੰਦੇ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਹਰ ਵਕਤ ਤਿਆਰ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਲੰਗਰ ਕਦੀ ਵੀ ਮਸਤਾਨਾ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਉਦੋਂ ਤੋਂ 24 ਘੰਟੇ ਲੰਗਰ ਚਲਦਾ ਹੈ। ਸੰਤ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ—ਮੰਗਣਾ ਸਾਧੂ ਦਾ ਕਰਮ ਨਹੀਂ, ਮੰਗਣ ਗਿਆ ਸਾਧੂ ਮਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। ਮੰਗਣਾ ਨਹੀਂ, ਆਇਆ ਰੱਖਣਾ ਨਹੀਂ, ਘਾਟਾ ਪਵੇਗਾ ਨਹੀਂ।

5 ਅਗਸਤ 1905 ਨੂੰ ਆਲੋਵਾਲ ਤੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਸੂਰਜ ਦੇਸਾਂ-ਪ੍ਰਦੇਸਾਂ 'ਚ ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ—ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਜੋ ਫੈਦਾ ਉਠਾਉਣਾ ਸੀ ਉਠਾ ਲਿਆ।

9 ਮਾਘ 1975 ਨੂੰ ਰੇਰੂ ਵਾਲੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਬਰਸੀ ਤੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸੀ—

ਧੰਨ ਜੋਬਨ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀਆਂ ਬਾੜੀਆਂ
ਸਦਾ ਨਹੀਂ ਆਬਾਦ ਰਹਿਣੀਆਂ
ਧੰਨ ਜੋਬਨ ਔਰ ਫੁਲੜਾ
ਨਾਠੀਅੜੇ ਦਿਨ ਚਾਰ ਜਿਉ ॥

ਜਿੰਨਾ-ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਸੀ, ਉੱਨਾ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹਨੂੰ ਦਸ ਦਿਤਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ 10 ਸਾਲ, 7 ਸਾਲ, 2 ਸਾਲ, 1 ਸਾਲ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਹਫ਼ਤਾ ਪਹਿਲਾਂ। ਕਹਿਣ ਲਗੇ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਰੋ ...

ਰਚਨਾ ਰਾਮ ਬਣਾਈ ਸਾਧੋ ਰਚਨਾ ਰਾਮ ਬਣਾਈ—
ਇਕ ਬਿਨਸੈ ਇਕ ਅਸਥਿਰ ਮਾਨੈ

9 ਮਾਘ ਦੇ ਮੇਲੇ 'ਚ ਰਾੜਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿਤਾ ਸੀ— ਆਉਂਦੇ ਸਾਲ ਦੀਆਂ ਰਜਾਈਆਂ ਦਾ ਨਿਘ ਕੋਈ ਮਾਂ ਦਾ ਪੁੱਤ ਵਿਰਲਾ ਮਾਨੂੰ। ਇਹ ਰਮਜ਼ ਸੀ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ। ਲੁਧਿਆਣਾ, ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ ਦੀਵਾਨ ਲਗਦੇ ਰਹੇ। ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਦੀਵਾਨ 'ਚ ਦਸਵੀਂ ਦਾ ਇਕੱਠ ਸੀ! ਗਿਆਨੀ ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ ਆਜ਼ਾਦ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜੋ ਕੁਝ ਲਿਖਦਾਂ ਅੱਖੀਂ ਵੇਖਕੇ ਲਿਖੀਂ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਪੱਗ ਲਾਹਕੇ ਰਖ ਦਿਤੀ, ਪਰਿਵਾਰ ਸਾਰਾ

ਮਨਮੁਖਾਂ, ਨਿਗੁਰਿਆਂ ਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ—ਇਕ ਵਾਰੀ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਲਉ ਜਾ ਕੇ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਸੁਭਾਗ ਮਿਲਿਆ, ਫੇਰ ਕਹਿਣ ਲਗੇ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਆਇਆ ਕਰਾਂਗੇ। ਪਰ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਇਸ ਨੂੰ ਦੂਜੀ ਵਾਰੀ ਨਾ ਮਿਲ ਸਕਿਆ। ਪਟਾਲੇ ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਦੀਵਾਨ 'ਕ ਸ਼ਬਦ ਗਾਇਆ ਅਜ ਵੀ ਯਾਦ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਦਿਲ ਚੀਰਕੇ ਰਖ ਦਿੰਦਾ ਹੈ—

ਭਇਆ ਪੁਰਾਣਾ ਚੋਲਾ, ਜੀ ਦਿਨ ਥੋੜੇ ਰਹਿ ਗਏ।
ਧੰਨ ਜੋਬਨ ਔਰ ਫੁੱਲੜਾ ਨਾਠੀਆੜੇ ਦਿਨ ਚਾਰ
ਪਬਣ ਕੇਰੇ ਪੱਤ ਜਿਉਂ ਢਲਿ ਢਲਿ ਜੁੰਮਣਹਾਰ
ਰੰਗ ਮਾਣ ਲੈ ਪਿਆਰਿਆ ਜਓ ਜੋਬਨ ਨਉਹਲਾ
ਦਿਨ ਥੋੜੜੇ ਥਕੇ ਭਇਆ ਪੁਰਾਣਾ ਚੋਲਾ

ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰਾੜਾ ਸਾਹਿਬ ਮੁੜੇ। ਪਹਿਰ ਤਕ ਭੋਰੇ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਅੱਧੀ ਸਦੀ ਤਕ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਬਿਰਧ ਹੋ ਗਏ ਹੋ, ਇਸ ਵਾਰ ਇੰਗਲੈਂਡ ਨਾ ਜਾਓ। ਸੰਤ ਲਗੇ ਕਹਿਣ—ਵੀਰ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ, ਮੈਂ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨਾਲ ਵਾਅਦਾ ਕਰਕੇ ਆਇਆਂ, ਵਚਨ ਕਰੇ ਤੋਂ ਖਿਸਕ ਜਾਏ, ਸੋਈ ਨਰ ਕੱਚਾ। ਅਸੀਂ ਜ਼ਰੂਰ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਨਾ ਮੈਂ ਕਦੀ ਜਾਵਾਂਗਾ, ਨਾ ਮੈਂ ਕਦੀ ਫੇਰ ਮੁੜਕੇ ਆਵਾਂਗਾ। ਇਹ ਗੁੱਝੀਆਂ ਰਮਜ਼ਾਂ ਸਨ।

ਲੋਗ ਕਹਿਤੇ ਹੈਂ ਬਦਲਤਾ ਜ਼ਮਾਨਾ ਮਗਰ
ਮਰਦ ਵੋਹ ਹੈਂ ਜੋ ਜ਼ਮਾਨੇ ਕੋ ਬਦਲ ਦੇਤੇ ਹੈਂ

ਸੰਤ ਨੇ ਉਹ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਜਿਹਨਾਂ, ਨੇ ਲੱਖਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਦਲ ਦਿਤੇ। ਸਾਡੇ ਵਰਗਿਆਂ ਨੂੰ, ਮੂਰਖਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਵਾਲਾ ਜੀਵਨ ਦੇ ਦਿਤਾ। ਸੰਤ ਤੇ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਸਨ, ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਸਨ, ਦੋ ਮਹਾਨ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਜਦ ਭੋਰੇ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲੀਆਂ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਛੋੜੇ ਦੇ ਹੰਝੂਆਂ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਨੂੰ ਇੰਨਾ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਵੀ ਦਸਤਾਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਭੇਟ ਕਰਨੀ, ਅੱਧੀ ਪਾੜਕੇ ਬਾਬਾ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦੇ ਦੇਣੀ ਤੇ ਅੱਧੀ ਆਪ ਬੰਨ੍ਹ ਲੈਣੀ। ਅੱਜ ਜਦ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਸਨ, ਦਸਤਾਰ ਲੈ ਕੇ ਪੂਰੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿਤੀ—ਲੈ ਵੀਰ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ, ਹੁਣ

ਪੂਰੀ ਤੂੰ ਹੀ ਬੰਨ੍ਹ ਲੈ । ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾ ਚਲੇ, ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾ ਲੈਣਾ । ਐਸੇ ਅਜ ਵਿਛੜ ਰਹੇ ਨੇ, ਸਭਨਾਂ ਨੇ ਮਰਨਾ ਹੈ, ਕਾਲ ਚੱਕਰ ਹੈ ਹੀ ਐਸਾ—ਸਭ ਨੂੰ ਰੱਬੀ ਹੁਕਮੇ ਮੰਨਣਾ ਪਿਆ । ਰੱਬੀ ਮਰਿਯਾਦਾ ਦੇ ਉਲਟ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਰੱਬ ਦੇ ਪਿਆਰੇ । ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰੇ ਡੇਰੇ 'ਚ ਪਰਿਕਰਮਾ ਕੀਤੀ । ਕੱਲੇ-ਕੱਲੇ ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਦਿਲਾਸਾ ਦਿਤਾ । ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ 'ਚ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਜਦ ਤੁਰਨ ਲਗੇ ਤਾਂ ਇਕ ਸੇਵਕ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ—ਬਾਬਾ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਵਿਛੋੜੇ ਦੇ ਵਚਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ । ਤੁਹਾਡੇ ਰਾੜਾ ਸਾਹਿਬ ਵਰਗੇ, ਭਨਤ ਤੇ ਹਾਪੜ ਸਾਹਿਬ ਵਰਗੇ ਡੇਰਿਆਂ ਦਾ ਕੀ ਬਣੂ ? ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ—ਤੂੰ ਡੇਰਿਆ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਸਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਤਾਂ ਇਹ ਦੁਨੀਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਤੁਰਨ ਲਗਿਆਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਵਚਨ ਕੀਤਾ—

ਕਟਕੇ ਚਾਰ ਦਿਹਾੜੇ ਕੂੰਜਾਂ ਤੁਰ ਚਲੀਆਂ ।

ਚਾਰੇ ਕੂੰਟਾਂ ਢੂੰਡੀਆ, ਅਹਿਣਸ ਮਾਨਸ ।

ਸਾਡੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਦੁਨੀਆ ਨਹੀਂ ।

ਵੈਰਾਗ ਦੇ ਵਚਨ ਕਰਦੇ ਧਵਲਾਨ ਪਹੁੰਚੇ ।

ਇਕ ਮਾਈ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸੀ । ਮਾਈ ਮਸਤਾਨੀ ਦੀ ਇਤਨੀ ਕਮਾਈ ਸੀ ਕਿ ਜਿਥੇ ਵੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਗਏ ਹੁੰਦੇ, ਉਥੇ ਹੀ ਦੇਹ ਪਲਟ ਕੇ ਮੂਹਰੇ ਖੜੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ । ਨਾਮ ਵਿਚ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੇ । ਬਾਬਾ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲਗੇ—ਖਬਰਦਾਰ ਮਸਤਾਨੀ, ਜੇ ਹੁਣ ਇੰਗਲੈਂਡ ਆਈਂ ਤਾਂ । ਕਹਿੰਦੀ—ਮਹਾਰਾਜ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ । ਇਕ ਹੋਰ ਮਾਈ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਬਹੁਤ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ । ਮਸਤਾਨੀ ਦਾ ਉਸ ਮਾਈ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਸੀ । ਮਸਤਾਨੀ—ਨਿੰਦਾ ਭਲੀ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਾਹੀ । ਇਸ ਮਾਈ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਾ ਕਰਿਆ ਕਰ । ਬਾਬਾ ਜੀ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਸੰਗਤ 'ਚ ਬੈਠੇ ਵਚਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ । ਸੰਤ ਕਹਿੰਦੇ—ਮਸਤਾਨੀ, ਉਹ ਮਾਈ ਕਿਥੇ ਗਈ । ਕਹਿੰਦੀ ਉਹ ਤਾਂ ਮਰ ਗਈ । ਸੰਤ ਜੀ ਲਗੇ ਕਹਿਣ—ਆਹ ਦੇਖ ਅਮਰੂਦ ਤੇ ਘੁੱਗੀ ਬਣਕੇ ਬੈਠੀ—ਆਹ ਹੁੰਦਾ ਨਿੰਦਕਾਂ ਦਾ ਹਾਲ । ਮਸਤਾਨੀ ਕਹਿੰਦੀ—ਮੈਨੂੰ ਕਿਦਾਂ ਯਕੀਨ ਆਵੇ । ਸੰਤ ਕਹਿੰਦੇ—ਉਹਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਵਾਜ਼ ਮਾਰ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਆ ਜਾਉਗੀ । ਉਹਦੇ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰਨ ਤੇ ਉਹ ਘੁੱਗੀ ਮਾਈ ਮਸਤਾਨੀ ਦੀ ਗੋਦੀ 'ਚ ਬੈਠ ਗਈ ।

ਇਕ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਨਾਂ ਦਾ ਨੰਬਰਦਾਰ ਸੀ । ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ

ਨਿੰਦਾ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਿਹਾ—ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਰਮਜ਼ਾਂ ਪਏ ਮਾਰਦੇ ਨੇ, ਉਏ ਨੰਬਰਦਾਰਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ 'ਚ ਜਾ ਕੇ ਮਾਫ਼ੀ ਮੰਗ ਲੈ। ਮੌਹੇ ਮਰਨੇ ਕਾ ਚਾਓ। ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦਾ ਬੜਾ ਚਾਉ ਰਹਿੰਦਾ। ਕਿਸੇ ਦੇ ਮੰਰਨ ਤੇ ਕਹਿਣਾ— ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਨਾ ਮਰ ਗਿਆ। ਉਹ ਆਇਆ, ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਰਹੇ। ਸਾਡੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈਂਦੀ। ਅਸੀਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਵਲ ਝਾਕ ਲਈਏ ਅੱਖਾਂ ਚੁੰਧਿਆ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਇਹ ਪ੍ਰੀਤੀ ਥੋੜੇ ਦਿਨ ਦੀ ਖੇਡ ਹੈ—ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਤਾ। ਇਹ ਨੰਬਰਦਾਰ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਲਗਾ ਹੱਥ ਲਾਉਣ ਤਾਂ ਹੱਥ 'ਚ ਛਿਟੀ ਫੜਕੇ ਸੰਤ ਜੀ ਉਠ ਖੜੇ ਹੋਏ—ਨਾ ਬਈ ਨਾ, ਖੂਹ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਖੂਹ ਨੂੰ ਨਾ ਲਾ। ਸਾਡੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਕੇ ਜਿਹੜੇ ਪਾਪ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਨੇ, ਸਾਡੇ ਚਰਨਾਂ 'ਚ ਨਾ ਲਾਹ। ਰਹਿਣ ਦੇ। ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਜੋੜਕੇ ਧਾਹਾਂ ਮਾਰਕੇ ਰੋ ਪਿਆ। ਜਿਵੇਂ ਸੂਰਜ ਮੂਹਰੇ ਹਨੇਰਾ ਦੋੜਦਾ ਹੈ ਇਵੇਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਤੇਜ ਅਗੇ ਪਾਪ ਦੌੜਦੇ ਸਨ। ਚਰਨਾਂ 'ਚ ਢਹਿ ਪਿਆ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਮੱਥਾ ਨਹੀਂ ਟੇਕਣ ਦਿਤਾ। ਕਹਿੰਦਾ— ਬਖਸ਼ ਦਿਉ।

ਲਗੇ ਕਹਿਣ—ਤੂੰ ਏਨੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਬਖਸ਼ਣ ਦੇ ਕਾਬਲ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਕਹਿਣ ਲਗਾ—ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ—

ਸਤਿਗੁਰ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਕਿਰਪਾ ਜੇ ਕਰੇ ਨਾਨਕ ਸੰਤ ਸੰਗ ਨਿੰਦਕ ਭੀ ਤਰੈ,
ਨਿੰਦਕਵੀਤਰ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਭਾਅਕੇ।

ਬਾਬਾ ਜੀ—ਨੰਬਰਦਾਰਾ, ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਝੂਠ ਕੌਣ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੈ। ਇਹਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ, ਬਾਬਾ ਜੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ, ਮੈਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਦਿਉ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਨੇਤ੍ਰ ਮੁੰਦ ਗਏ, 10 ਮਿੰਟ ਬਾਅਦ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲੀਆਂ—ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ, ਤੂੰ ਸਾਡਾ ਇਕ ਕੀਰਤਨ ਹੀ ਸੁਣਿਆ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ, ਤੇਰਾ ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਹੁਣ ਤੈਨੂੰ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਨ ਦਾ ਤਾਂ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣਾ। ਸਾਡੀ ਹੁਣ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਹੈ, ਇਸਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੇਰਾ ਸਾਡਾ ਮਿਲਾਪ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ, ਪਰ ਜਾਂਦੀ ਵਾਰੀ, ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਪੰਜ ਭੌਤਿਕ ਸਰੀਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਨੇ, ਤੈਨੂੰ ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੀਰ ਮਿਲ ਜਾਏਗਾ, ਫੈਦਾ ਉਠਾ ਲਈਂ। ਅਜਿਹੇ ਸਨ 'ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼'। ਦਿੱਲੀ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰਕੇ ਜਹਾਜ਼ੇ ਚੜ੍ਹ ਗਏ। ਕੋਈ ਪਤਿਵਰਤਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਉਹਦਾ ਪਤੀ ਮਰ ਜਾਏ, ਕੋਈ ਬਚਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਉਹਦਾ ਪਿਤਾ ਮਰ ਜਾਏ, ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ

ਉਹਦੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਉਹਦੇ ਤੋਂ ਵਿਛੜ ਜਾਣ। ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਵਿਧਾਨ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਆਏ ਨੂੰ ਜਾਣਾ ਪਏਗਾ। ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਆਉਣਾ ਵੀ ਵਖਰਾ ਤੇ ਜਾਣਾ ਵੀ ਵਖਰਾ।

ਹਰਿ ਕੇ ਸੇਵਕ ਜੋ ਹਰਿ ਭਾਏ ਤਿਨ ਕੀ ਕਥਾ ਨਿਰਾਰੀ ਰੇ,
ਆਵੈ ਨਾ ਜਾਵੈ ਨਾ ਕਬਹੂ ਮਰਤੇ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਸੰਘਾਰੀ ਰੇ।

ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਦੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹਨ ਲੱਗਿਆਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਿਆ—

ਹੁਣ ਤਾਂ ਹੋਣਗੇ ਸੱਬਬਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲੇ, ਨਦੀਆਂ ਦੇ ਨੀਰ ਵਿਛੜੇ।

ਆਖਰੀ ਵਚਨ ਪ੍ਰੇਮੀ ਜਨਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿੰਨ੍ਹ ਗਏ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਵਚਨ ਬਦਲ ਦਿਤਾ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਕ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ। ਪਰ ਸਭ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਆਖਰੀ ਦੀਦਾਰ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਜੀ-ਪ੍ਰੇਮੀਓ, ਘਬਰਾਓ ਨਾ, ਜਿਹੜੇ ਸਾਡੇ ਵਚਨਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣਗੇ, ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਰਹਾਂਗੇ। ਜਿਹੜੇ ਸਾਡੇ ਵਚਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟ ਜਾਣਗੇ, ਸਾਡੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉੱਨੀ-ਕੁ ਹੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਤੋਂ ਸ਼ਬਦ ਮਿਲਾਵਾ ਹੈ—

ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਤੁਰੇ ਜਾ ਰਹੇ ਨੇ, ਇਕ ਕੋਇਲ ਦੀ ਮਿੱਠੀ
ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣੀ। ਉਹਦੀ ਮਿੱਠੀ ਆਵਾਜ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਟੁੰਬ ਗਈ।
ਕਿਹੜੇ ਕਰਮਾਂ ਕਰਕੇ ਕੋਇਲੇ ਤੂੰ ਹੋ ਗਈ ਏਂ ਕਾਲੀ
ਕਾਲੀ ਕੋਇਲ ਤੂੰ ਕਿਤ ਗੁਣ ਕਾਲੀ,
ਆਪਨੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਕੇ ਹਉਂ ਬਿਰਹੋਂ ਜਾਲੀ,
ਫਰੀਦਾ, ਤੂੰ ਤਾਂ ਰੱਬ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਇਹ ਕਿਉਂ ਪੁੱਛਿਆ?
ਫਰੀਦਾ ਭੋਲਿਆ, ਸਮਝ ਨਾ ਆਵੇ, ਸਾਈਂ ਦਾ ਵਿਛੋੜਾ ਪੈ ਗਿਆ,
ਨਦੀ ਨਾਓ ਵਿਛੁਨਿਆਂ ਮੇਲਾ ਸੰਜੋਗੀ ਰਾਮ ॥
ਜੁਗ-ਜੁਗ ਮੈਲਾ ਵਿਸਿ ਭਰੇ ਕੋਈ ਜਾਵੈ ਜੋਗੀ ਰਾਮ
ਪੂਰਨ ਕਮਾਈ ਵਾ !
ਪ੍ਰੀਤ ਰੀਤ ਦੀਆਂ ਵਾਟਾਂ ਲੰਮੀਆਂ ਆਖਣ ਲੋਕੀ ਦਾਨੇ
ਮੌਤੇ ਪਰੇ ਨ ਮੰਜ਼ਿਲ ਮੁਕਦੀ ਐ ਆਸ਼ਕ ਦੀਵਾਨੇ
ਕਦਮ-ਕਦਮ ਸੌ-ਸੌ ਠੋਕਰ ਦਿਲ ਨੂੰ ਖਾਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ
ਮੌਤੋਂ ਪਰੇ ਇਸ਼ਕ ਦਾ ਡੇਰਾ ਜਿੱਥੇ ਸੜਨ ਪਰਵਾਨੇ ।

ਇਹ ਦਰੱਖਤ ਦੇ ਪੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲੱਗੀ ਹੈ, ਉਪਰ ਪੰਛੀ ਬੈਠੇ ਨੇ, ਕੁਝ ਸੜ ਰਹੇ ਨੇ । ਸਤਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਪੰਛੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ—

ਆਗ ਲੱਗੀ ਇਸ ਬਿਰਛ ਕੋ, ਜਲੇ ਬਿਰਛ ਕੇ ਸਾਥ

ਤੁਮ ਤੋ ਉੜ ਜਾਓ ਪੰਛੀਓ ਜਬ ਪੰਖ ਤੁਮਾਰੇ ਪਾਸ ।

ਪੰਛੀ—ਇਸ ਦਰੱਖਤ ਤੇ ਬੜਾ ਆਨੰਦ ਆਇਆ ਹੈ, ਨਾਲੇ ਫਲ ਖਾਂਦੇ ਸਾਂ ਨਾਲੇ ਬਿੱਠਾ ਇਹਦੇ ਪੱਤਿਆਂ ਤੇ ਕਰਦੇ ਸਾਂ ।

ਅਸੀਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦ ਨਾਲ ਬੜਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਿਆਂ । ਸਾਢੇ 3 ਸਾਲ ਇੰਜ ਬੀਤ ਗਏ ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਰਾਤ ਬੀਤੀ । ਮਿਲਾਪ ਦੀਆਂ 100 ਘੜੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵਿਛੋੜ ਦੀ ਇਕ ਘੜਾ ਵੱਡਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਫਲ ਖਾਏ ਇਸ ਬਿਰਛ ਕੋ,

ਅਬ ਉੜਣਾ ਹਮਾਰਾ ਧਰਮ ਨਹੀਂ ਜਲੇਂ ਇਸ ਬਿਰਛ ਕੇ ਸਾਥ ।

ਮਹਾਪੁਰਸ਼ ਜਹਾਜ਼ 'ਚ ਬੈਠ ਗਏ । ਉਡ ਗਏ । ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਉਹ ਮਲਾਹ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ । ਸੰਤ ਜੀ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਾਰ ਪੁੱਛਦੇ ਨੇ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਇਥ ਸਰੀਰ ਛੱਡ ਜਾਏ ਤਾਂ ਉਹਦਾ ਸਰੀਰ ਇੰਡੀਆ ਵਾਪਸ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ? ਫੇਰ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਨੇ । ਆਨਦਪੁਰ ਤੋਂ 20 ਮੀਲ ਦੂਰ ਬਿਭੌਰ ਸਾਹਿਬ ਸਥਾਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਨੇ । ਇਕ ਦਿਨ, ਇਹ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸੱਚ ਖੰਡ ਨਾਲ ਹੀ ਲੈ ਚਲੀਏ ? ਗੱਲ ਟਾਲ ਦਿੱਤੀ । 18 ਦਿਨ ਰਹਿ ਗਏ ਨੇ । ਰੇਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਸੰਤ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਵੇਰੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰ ਦਿਤੀ ਮੇਰੀ 18 ਦਿਨ ਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਉਮਰ ਬਾਬਾ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਿਲ ਜਾਏ । ਬਾਬਾ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੇਹ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ । ਕੈਂਪਾ ਕੋਲਾ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਫੌਨ ਕਰਕੇ ਦਸਿਆ ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ—ਗੱਡੀ ਤਾਂ ਇੰਗਲੈਂਡ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਜਾਣੀ ਸੀ, ਹੁਣ ਪੰਜਾਬੋਂ ਇੰਗਲੈਂਡ ਨੂੰ ਚਲ ਪਈ । ਚਲ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਅਸੀਂ ਮੁੜਦੀ ਗੱਡੀ ਚਲ ਪਵਾਂਗੇ । 23, 24, 25, 26, ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮ ਸੀ। ਵੁਲਵਰ ਹੈਂਪਟਨ ਚਲੇ ਗਏ । 25 ਤਾਰੀਖ ਨੂੰ ਰਾਤ 2 ਵਜੇ ਸਮਾਧੀ । ਕਿਹਾ ਸੀ—ਜੈਸੀ ਅਸੀਂ ਕਰ ਚਲੇ ਹਾਂ, ਐਸੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਰਕੇ ਜਾਏਗਾ । ਝਟ ਸਰੀਰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ, ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਬੰਦ । ਕਿਹਾ ਸੀ 26 ਦਾ ਦੀਵਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ, ਰਹਿ ਹੀ ਜਾਏਗਾ । ਉਹ ਰੂਹ ਤਾਂ ਸੱਚਖੰਡ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕੀ ਸੀ । 9 ਵਜੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਤੋੜ ਕੇ ਦੇਖਿਆ, ਡਾ: ਨੇ Leath Certificate ਦਿੱਤਾ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਾਣਾ ਜੰਗਲ ਦੀ ਅੱਗ ਦੀ ਤਰਾਂ ਫੈਲ ਗਿਆ । 16 ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਨੇ

ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇੰਜ ਲਗਦਾ ਹੈ । ਇਕ ਰੋਣਾ ਉਮਰਾਂ ਦਾ ਹੋਵੇ ਇਕ ਰੋਣਾ ਦੋ ਘੜੀਆਂ ਦਾ ਕਿ ਹੁਣੇ ਗਏ ਨੇ । ਦੁਨੀਆ ਤੋਂ ਸਭ ਨੇ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਵੀ ਜਾਣਾ ਹੈ । ਮੈਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਤੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਗੱਲੀ-ਗੱਲੀ, ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ 'ਚ ਜਾ ਦਸਮ ਪਿਤਾ ਦੀ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਦੀਵੇ ਜਗਾਉਂਣੇ ਹਨ । ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਸੰਤ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ—

ਰਾਖ ਪਿਤਾ ਪ੍ਰਭ ਮੇਰੇ ਮੌਹੇ ਨਿਰਗੁਣ ਸਭ ਗੁਣ ਤੇਰੇ,
ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ, ਸੇਵਕ ਹਾਂ,
ਸੰਤ ਜਨਾਂ ਕਾ ਸ਼ੋਰਾ ਤਿਨਕੇ ਚਰਨੀਂ ਲਾਗਤ ।

ਸਾਨੂੰ ਪਿਆ ਘਾਟਾ ਅਸੀਂ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦਾ । ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਛੱਜੂ—ਕਹਿਣਾ-ਢੋਲ ਮਾਰਕੇ ਕਹਿਣਾ ਜੰਮਣਾ-ਮਰਨਾ ਹੁਕਮ ਹੈ । ਇਕ ਦਿਨ ਉਹਦਾ ਆਪਣਾ ਪੁੱਤਰ ਮਰ ਗਿਆ । ਲੋਕਾਂ ਕਿਹਾ— ਅੱਜ ਵੀ ਢੋਲ ਵਜਾ । ਅੱਜ ਵੀ ਵਜਾਇਆ ਪਰ ਡਗਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ । ਕਹਿੰਦਾ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਮਰਿਆਂ ਤੇ ਢੋਲ ਵਜਾਉਣਾ ਸੌਖਾ ਪਰ ਆਪਣਿਆਂ ਤੇ ਵਜਾਉਣਾ ਔਖਾ ।

ਇਕਬਾਲ ਦਾ ਗੁਰੂ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਗਿਆ । ਕਬਰ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਟੱਕਰਾਂ ਮਾਰਕੇ ਰੋਂਦਾ ਸੀ । ਹਾਕਮਾਂ ਨੇ ਕਬਰ ਢਾਹ ਦਿਤਾ ਕਿ ਇਕਬਾਲ ਵਰਗਾ ਸ਼ਾਇਰ ਪਾਗਲ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ । ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ—

ਨਾ ਬਰਬਾਦ ਕਰ ਠੱਕਰ ਸੇ ਜ਼ਾਲਿਮ ਇਸੇ ।

ਇੱਥੋਂ ਜੀਵਨ ਮਿਲਿਆ ਸੀ । ਰਾੜ੍ਹਾ ਸਾਹਿਬ ਜਾਈਦਾ ਸੀ, ਅੱਜ ਵੀ ਉਹ ਪਿਆਰ ਯਾਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ । ਕਈ ਵਾਰ ਭੁਲੇਖਾ ਵੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਫਰੀਦ ਦਾ ਗੁਰੂ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਗਿਆ । ਉਹ ਸਵੇਰੇ ਉਠੇ ਨਾ । ਮੁਰੀਦਾਂ ਨੇ ਕਾਰਣ ਪੁਛਿਆ । ਕਿਹਾ ਅੱਜ ਨਾ ਸੁੱਤੀ ਕੰਤ ਸਿਉਂ ਮੇਰਾ ਅੰਗ ਮੁੜੇ-ਮੁੜ ਜਾਏ ।

ਜਾਏ ਪੁੱਛੋ ਡੋਹਾਗਣੀ ਤੁਮ ਕਿਉਂ ਰੰਣ ਵਿਹਾਏ,
ਅੰਗ ਮੁੜੇ ਮੁੜ ਜਾਏ ਮੇਰਾ ਅੰਗ ਮੁੜੇ ਮੁੜ ਜਾਏ ।

ਉਹ ਪਿਆਰ ਹੀ ਏਨਾ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਅੰਤਿਮ ਸਮੇਂ ਜੱਥੇਦਾਰ ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿਉਂ—ਪ੍ਰੇਮੀਓ ਵਿਰਕਤੋ ! ਦੋ ਕੰਮ ਨਾ ਛਡਿਉ । ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦਾ ਜਾਗਣਾ ਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਬੰਦ ਨਾ ਕਰਿਉ । ਗ੍ਰਿਹਸਥੀਓ, ਅੱਜ ਮਾਇਆ ਦਾ ਯੁਗ ਹੈ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਦਸਵੰਧ ਕਢਣਾ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਨਾ ਨਾ ਭੁਲਿਉ ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਤੇ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਲਾਹਾ ਖਟ ਲਓ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਿਉ ।

‘ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਆਲੋਵਾਲ ਵਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਰਤਨ ਕੌਰ ਦੇ ਦੈਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਾਲੇ ਪੁੱਤਰ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਦੈਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਨਮ ਲੈਣ ਦੀ ਭਵਿਖਬਾਣੀ ਬੀਬੀ ਰਤਨ ਕੌਰ ਦੇ ਮਸਤਕ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਸਿੱਧ ਪੁਰਸ਼ ਉਹਦੇ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਸੰਤ ਜੀ ਦੇ ਜਨਮ ਲੈਣ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਗਿਆਨੀ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਆਜ਼ਾਦ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ ‘ਰੂਹਾਨੀ ਸੰਦੇਸ਼’ ਵਿਚ ਬੜੇ ਕਾਵਿਮਈ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਬਹੁਤ ਸੁੰਦਰ ਹਨ।

21 ਸਾਵਨ 1962 ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਮੁਤਾਬਕ 5 ਅਗਸਤ 1905 ਈ: ਦਿਨ ਸ਼ੁਕਰਵਾਰ ਸਾਵਨ ਸੁਦੀ ਚੌਥ ਦਾ ਭਾਗਾਂ ਭਰਿਆ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਹੋਇਆ, ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ ਪੂੰਜੀ, ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਦਾ ਦਾਤਾ, ਯਤੀਮਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ, ਨਿਰਧਨਾਂ ਦਾ ਧਨ, ਢਹਿੰਦਿਆਂ ਦਾ ਬੰਨ੍ਹਾਂ, ਡਲ੍ਹਦਿਆਂ ਦੀ ਧੀਰਜ, ਰੋਂਦਿਆਂ ਦਾ ਹਾਸਾ, ਸਾਧੂਆਂ ਦਾ ਸਿਰਤਾਜ, ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਭਗਵਾਨ, ਜਗਿਆਸੂ ਜਨਾਂ ਦਾ ਰਖਿਅਕ, ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਮਿਸਰਤ ਪੁੱਨਾਂ ਦਾ ਫਲ, ਇਕ ਬਾਲਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੰਸਾਰ ’ਤੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ। ਜਿਸ ਦੇ ਸੁੰਦਰ ਚਿਹਰੇ ਉਦਾਲੇ ਬਹੁਤ ਨਿਰਮਲ ਅਤੇ ਸੀਤਲਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਫੈਲਿਆ। ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੇ ਦੀਵੇ ਦੀ ਲੋਅ ਵੀ ਮੱਧਮ ਪਾ ਦਿਤੀ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਾਸਤੇ ਆਈਆਂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕੌਰ ਤੇ ਗੌਮਾ ਦੋਵੇਂ ਦਾਈਆਂ ਅਸਚਰਜ ਹੋ ਗਈਆਂ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਬਾ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਜਨਮ ਵੇਲੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਦੈਵੀ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਮੁੱਚੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਇਕ ਲਹਿਰ ਫੈਲ ਗਈ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੁੱਨਿਆ ਦੇ ਚੰਦਰਮਾ ਵਾਂਗ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕੇਵਲ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਮੁੱਚੇ ਨਗਰ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਨੰਬਰਦਾਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਇਕ

ਦੈਵੀ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੇ ਬਾਲਕ ਨੇ ਜਨਮ ਧਾਰਣ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਨੰਬਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਘਰ ਸਾਹਮਣੇ ਵਧਾਈਆਂ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਦਾਨ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਭੀੜ ਇਕੱਠੀ ਹੋ ਗਈ। ਹਰ ਕੋਈ ਉਸ ਅਗੰਮੀ ਤੇਜ ਵਾਲੇ ਬਾਲਕ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨੇ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਸਿਆਣੇ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਜੋ ਬਾਲਕ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਦੀਆਂ ਬੰਦ ਮੁੱਠੀਆਂ ਵਿਚ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਸਭ ਨੂੰ ਹਿੱਸਾ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਠੀਕ ਵੀ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਲਈ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਕੁਲ ਲੋਕਾਈ ਲਈ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਕੁਲ ਲੋਕਾਈ ਦਾ ਸਰਮਾਇਆ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਕਿ ਬੀਬੀ ਰਤਨ ਕੌਰ ਜੀ ਦਾ ਮਸਤਕ ਵੇਖ ਕੇ ਹੀ ਇਕ ਤ੍ਰਿਕਾਲ ਦਰਸ਼ੀ ਸਾਧੂ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਵਡ ਭਾਗਣ ਹੋਣ ਦੀ ਭਵਿੱਖ ਬਾਣੀ ਕਰ ਦਿਤੀ ਸੀ। ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕ ਕਥਾ ਬੀਬੀ ਰਤਨ ਕੌਰ ਜੀ ਜੀ ਦੇ ਪਤੀ ਨੰਬਰਦਾਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਵੀ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜਨਮ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਇਕ ਦਿਨ ਉਹ ਤੰਦਲਾ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਸਮਾਧੀ ਲਾਈ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਤੰਦਲਾ ਸਮਾਧੀ ਦੀ ਉਹ ਅਵਸਥਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਕਿ ਉਹ ਸੁੱਤਾ ਪਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਾਗਦਾ ਹੈ। ਤੰਦਲਾ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਹੀ ਨੰਬਰਦਾਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਇਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵੇਖਿਆ ਜੋ ਕਿ ਇਕ ਦੈਵੀ ਕੌਤਕ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਨੰਬਰਦਾਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਉਹਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਕ ਵਡੇਰੀ ਉਮਰ ਦਾ ਬਿਰਧ, ਜੋ ਕਿ ਇਕ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਲਾਲ ਸੂਹਾ ਚਿਹਰਾ ਸੀ, ਚਿੱਟਾ ਲੰਮਾ ਦੂਧੀਆ ਦਾੜ੍ਹਾ ਸੀ, ਸਿਰ ਉੱਪਰ ਗੋਲ ਦਸਤਾਰ, ਪੈਰਾਂ ਤੱਕ ਖੱਦਰ ਦਾ ਨੀਵਾਂ ਚੌਲਾ, ਹੱਥ ਵਿਚ ਸਿਮਰਨਾ ਤੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਪਉਏ ਸਨ—ਉਹ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਜਦੋਂ ਨੰਬਰਦਾਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕੋਲ ਪੁਜਾ ਤਦ ਨੰਬਰਦਾਰ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਦੈਵੀ ਪੁਰਖ ਨੇ ਉਹਦੀ ਕੰਡ ਪਲੱਸਕੇ ਆਖਿਆ—‘ਰਾਮ ਸਿੰਘ ! ਐਹ ਤੈਨੂੰ ਗੁਲਾਬ ਦਾ ਇਕ ਭਰਪੂਰ ਜੋਬਨ ਮੱਤਾ ਤੇ ਖਿੜਿਆ ਹੋਇਆ ਫੁੱਲ ਭੇਟਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਚੰਗੇ ਅਤੌਰ ਵਾਂਗ ਇਸ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਦੀ ਸਾਂਭ ਸੰਭਾਲ ਕਰਨੀ ਅਤੇ ਫੇਰ ਉਸ ਸੁਗੰਧੀ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਕੋਨੇ-ਕੋਨੇ ਵਿਚ ਫੈਲਾਣ ਵਾਸਤੇ ਸਾਰਥਕ ਜਤਨ ਕਰਨਾ। ਇਸ ਖਿੜੇ ਹੋਏ ਗੁਲਾਬ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਕੇਵਲ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ

ਦੀ ਚਾਰ ਦੀਵਾਰੀ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ ਹੈ।’

ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੰਦਲਾ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਸਨ। ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਹਰ ਗੱਲ ਸਮਝ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਨੰਬਰਦਾਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮਾਸੂਮੀਅਤ ਨਾਲ ਉਸ ਦੈਵੀ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ—‘ਮਹਾਰਾਜ, ਇਹ ਇਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਗੁਲਾਬ ਦਾ ਫੁੱਲ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਸੁਗੰਧਿਤ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ?’

ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ ਉਸ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਨੇ ਇਕ ਹੋਰ ਰਮਜ਼ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ—‘ਰਾਮ ਸਿੰਘ ! ਇਹ ਨਿਰਾ ਗੁਲਾਬ ਦਾ ਫੁੱਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਹ ਸ਼ੁਧ ਪਾਰਸ ਵੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਪਾਰਸ ਦਾ ਵੱਡਾ ਗੁਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੇਵਲ ਲੋਹੇ ਨੂੰ ਹੀ ਸੋਨਾ ਨਹੀਂ ਬਣਾਏਗਾ, ਸਗੋਂ ਹਰੇਕ ਧਾਤ ਨੂੰ ਛੋਹ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਾਰਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਲਵੇਗਾ।’

ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਉਸ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਗੁਲਾਬ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਪੰਥ ਵੀ ਮਹਿਕ ਉਠੇਗਾ, ਹਰ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਤਾਂ ਉਸ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਨੇ ਸੰਕੇਤ ਨਾਲ ਰੋਕ ਕੇ ਕੇਵਲ ਏਨਾ ਹੀ ਕਿਹਾ ਸੀ—‘ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਬਚਨਾਂ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖ। ਤੇਰੇ ਘਰ ਇਕ ਮਹਾਨ ਦੈਵੀ ਆਤਮਾ ਦਰਗਾਹੀ ਹੁਕਮ ਮੁਤਾਬਿਕ ਗੁਲਾਬ ਤੇ ਪਾਰਸ, ਦੇ ਗੁਣ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਹੈ।’

ਇਸ ਮਗਰੋਂ ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਅਲੌਪ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਤੰਦਲਾ ਸਮਾਧੀ ਵੀ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।

ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਕਥਾ ਆਪਣੀ ਧਰਮ ਪਤਨੀ ਮਾਤਾ ਰਤਨ ਕੌਰ ਨੂੰ ਦੱਸੀ ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਚਿੰਤਾ ਲੱਗ ਗਈ ਕਿ ਘਰ ’ਚ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਬਾਲਕ ਕਿਤੇ ਸਾਧੂ ਹੀ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਫੇਰ ਫੁਰਨਾ ਫੁਰਿਆ ਕਿ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਕਦੋਂ ਸੱਚੇ ਹੋਏ ਨੇ। ਪਰ ਸਾਧੂਆਂ ਦੇ ਬਚਨ ਕਦੀ ਵੀ ਝੂਠੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਇਹ ਇਕ ਅਟਲ ਸਚਾਈ ਹੈ।

ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਤ ਜੀ ਦੇ ਜਨਮ ਮਗਰੋਂ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰੋਹਤ ਪੰਡਿਤ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਨੇ ਕਾਸ਼ੀ ਰਾਮ ਜੋਤਸ਼ੀ ਨਾਲ ਰਲਕੇ ਸੰਤ ਜੀ ਦੀ ਜਨਮ ਕੁੰਡਲੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਤਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉੱਤਮ ਲਗਨ ਤਾਂ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੇ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਵੇਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਗੱਲ ਸੋਚ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਹੀ ਵੱਡਭਾਗਾ ਨਹੀਂ

ਸਮਝਿਆ, ਸਗੋਂ ਸਮੁੱਚੇ ਨਗਰ ਬਾਰੇ ਵੀ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਨਗਰ ਦੇ ਭਾਗ ਜਾਗ ਪਏ ਸਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਨਗਰ ਵਿਚ ਇਕ ਮਹਾਨ ਤੇ ਪ੍ਰਤਾਪੀ ਤੇਜਵਾਨ ਬਾਲਕ ਨੇ ਜਨਮ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਸੰਤ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੇ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਰੱਖਿਆ। ਕਿਉਂਕਿ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਵਲੋਂ ਉਹ ਗੁਲਾਬ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਸਨ। ਪਰ ਹਕੀਕਤ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਗੁਲਾਬ ਪੰਖੜੀ-ਪੰਖੜੀ ਹੋ ਕੇ ਮੁਰਝਾ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਦੈਵੀ ਰੂਪ ਵਾਲਾ, ਅਸਲੀ ਸੁਗੰਧੀ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਅਵਿਨਾਸ਼ੀ ਗੁਲਾਬ ਸੀ। ਇਸ ਦੀ ਮਹਿਕ ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਨੂੰ ਮੋਹਦੀ ਅਤੇ ਖੋਟੇ ਤੋਂ ਖਰਾ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ ਸੀ। ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਇਹੀ ਸੀ ਕਿ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਘਰ ਜਨਮ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਦੈਵੀ ਦੌਲਤ ਦਾ ਕਾਫੀ ਸਾਰਾ ਗਿਆਨ ਸੀ।

ਵਿਦੋਸ਼ੀ ਵਾਲੇ ਸੰਤ

ਵਿਦੋਸ਼ੀ ਨਾਮ ਦਾ ਪਿੰਡ ਆਲੋਵਾਲ ਤੋਂ ਬਾਰਾਂ ਕਿ. ਮੀ. ਤੇ ਵਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਥੇ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਬੀਰਮ ਦਾਸ ਜੀ ਬੜੇ ਤੇਜ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਾਲੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਹੋਏ ਹਨ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਸਤਾਨੀ ਬਿਰਤੀ ਵਿਚ ਹੀ ਵਿਚਰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਸੁਣਕੇ ਦੂਰੋਂ ਦੂਰੋਂ ਸੰਸਾਰੀ ਲੋਕ ਬਖਸ਼ਸ਼ਾਂ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਪੁਜਦੇ ਸਨ ਪਰ ਅਜਿਹੇ ਸੁਆਰਥੀ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਸੰਤ ਜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਖਤ ਬਚਨ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਇੱਟ ਪੱਥਰ ਵੀ ਮਾਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਹਾਰ ਤੋਂ ਦੁਖੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਹੁੰਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਸੰਤ ਬੀਰਮ ਦਾਸ ਜੀ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਤੇ ਮਹਾਂ ਤਿਆਗੀ ਮਹਾਤਮਾ ਸਨ। ਸੰਤ ਜੀ ਵਧੇਰੇ ਕਰਕੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਸਿਮਰਨ ਕਰਕੇ ਸਮਾਂ ਗੁਜ਼ਾਰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਆਈ ਗਈ ਸੰਗਤ ਵਾਸਤੇ ਲੰਗਰ ਚਲਦਾ ਸੀ, ਰਿਹਾਇਸ਼ ਵਾਸਤੇ ਸਥਾਨ ਵੀ ਸੀ।

ਆਲੋਵਾਲ ਵਾਲੇ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧਰਮ ਪਤਨੀ ਬੀਬੀ ਰਤਨ ਕੌਰ ਵੀ ਅਕਸਰ ਵਿਦੋਸ਼ੀ ਵਾਲੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਲਈ ਆਉਂਦੇ ਸਨ ਪਰ ਬਹੁਤਾ ਬਚਨ-ਬਿਲਾਸ ਕੀਤੇ ਬਗੈਰ ਹੀ ਪਿਛਾਂਹ ਹਟ ਕੇ ਬਹਿ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਸੰਤ ਜੀ ਕਈ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਬੁਲਾਕੇ ਹਾਲ ਚਾਲ ਪੁਛਦੇ ਪਰ ਕਈ ਵਾਰ ਖਾਮੋਸ਼ ਹੀ ਬੈਠੇ ਰਹਿੰਦੇ।

ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਰਤਨ ਕੌਰ ਹਰ ਵਰ੍ਹੇ ਆਪਣੇ ਸਪੁੱਤਰ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਨਮ ਦਿਵਸ ਮਨਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਪਹਿਲੇ ਵਰ੍ਹੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਕਰਵਾਕੇ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਧੂਮਧਾਮ ਨਾਲ ਪੁੱਤਰ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਨਮ ਦਿਨ ਮਨਾਇਆ ਅਤੇ ਜੱਗ ਕੀਤਾ। ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਹਰ ਵਲੋਂ ਚਮਕ ਰਹਿੰਦੀ, ਦੈਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਝਲਕਦਾ ਅਤੇ ਦੁਆਲੇ ਪਵਿਤਰਤਾ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ

ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚਹੂੰ ਪਜਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਹੀ ਗੱਲ ਹੈ ।

ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਰਤਨ ਕੌਰ ਜਦੋਂ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਵਾਲੇ ਸੰਤਾਂ ਕੋਲ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਏ ਤਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਛੋਟਾ ਸਮਝਕੇ ਘਰ ਹੀ ਛੱਡ ਦਿਤਾ । ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਬੜਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਜਾਵੇਗਾ ਪਰ ਮਾਪਿਆਂ ਨੇ ਨਾਲ ਨਾ ਲਿਜਾਣ ਦੀ ਜਿੱਦ ਨਾ ਛੱਡੀ । ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਵਾਲੇ ਸੰਤ ਛੋਟੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਣ ਦਿੰਦੇ । ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਮਾਪਿਆਂ ਨੇ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਖਾਣ ਲਈ ਚੂਰੀ ਕੁਟਕੇ ਦੇ ਦਿਤੀ ਅਤੇ ਆਪ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਚਲ ਪਏ ।

ਜਦੋਂ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮਾਪੇ ਜਾਣ ਬੁਝਕੇ ਉਹਨੂੰ ਘਰ ਛੱਡ ਗਏ ਹਨ ਤਦ ਉਹਨੇ ਚੂਰੀ ਉਥੇ ਹੀ ਛੱਡ ਦਿਤੀ ਅਤੇ ਆਪ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਪਿਛੇ ਪਿਛੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਚਲ ਪਏ, ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਅਗੰਮੀ ਸ਼ਕਤੀ ਆਪ ਲਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੋਵੇ ।

ਰਾਹ ਵਿਚ ਆਪ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਟੁਰਦੇ ਹੋਏ ਮਾਪਿਆਂ ਨਾਲ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਮਾਤਾ ਦਾ ਦਿਲ ਭਰ ਆਇਆ । ਉਹਨੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਹਿੱਕ ਨਾਲ ਲਾਇਆ ਤੇ ਨਾਲ ਲੈ ਲਿਆ, ਪਰ ਸੰਤਾਂ ਕੋਲ ਪੁੱਜਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਫੇਰ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਡੇਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਛੱਡ ਦਿਤਾ ਤਾਂ ਕਿ ਸੰਤ ਨਾਰਾਜ਼ ਨਾ ਹੋਣ । ਪਰ ਮਾਪੇ ਸੰਤਾਂ ਕੋਲ ਪੁੱਜ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ ਤਾਂ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਕਿਹਾ—‘ਨੰਬਰਦਾਰਾ, ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿਥੇ ਛੱਡ ਆਇਆ ਏ ?’

ਨੰਬਰਦਾਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਕਿਹਾ—‘ਕਿਹੜੇ ਸੰਤ ਜੀ, ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸੰਤ ਨਹੀਂ ਸੀ.....’

ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ—‘ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਤੇਰਾ ਪੁੱਤਰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ?’

ਨੰਬਰਦਾਰ ਨੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ—‘ਆਇਆ ਹੈ ਜੀ, ਪਰ ਉਹ ਬਾਹਰ ਹੈ ।’

ਸੰਤ ਬੋਲੇ—‘ਫੇਰ ਜਾਹ, ਜਾ ਕੇ ਲਿਆ । ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਤੇਰਾ ਪੁੱਤਰ

ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਹੈ.....।’

ਨੰਬਰਦਾਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਸੰਤਾਂ ਕੋਲ ਲੈ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮੂੰਹ ਮਸਤਕ ਵਲ

ਵੇਖਕੇ ਨੰਬਰਦਾਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ—‘ਨੰਬਰਦਾਰਾ ਦਸ, ਇਹ ਕੌਣ ਹੈ?’
ਨੰਬਰਦਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ—‘ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਇਹ ਸਾਡਾ ਪੁੱਤਰ ਹੈ।’

ਸੰਤ ਜੀ ਖੂਬ ਹੱਥੇ ।

ਫੇਰ ਕਿਹਾ—‘ਨੰਬਰਦਾਰਾ ਲੋਕੀਂ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਸੰਤ ਹੀ ਆਖਦੇ ਨੇ, ਤੇ ਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਬੜੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਦੁਰੋਂ ਦੁਰੋਂ ਦਰਸ਼ਨ ਵੀ ਕਰਨ ਆਉਂਦੇ ਨੇ, ਪਰ ਜਿਸਨੂੰ ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਪੁੱਤਰ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਇਹ ਤੇਰੇ ਦੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਅਤਿ ਉੱਚੀ ਅਵਸਥਾ ਵਾਲਾ ਸੰਤ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ।’

ਕੁਝ ਚਿਰ ਰੁਕ ਕੇ ਵਿਦੈਸ਼ੀ ਵਾਲੇ ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਫੇਰ ਕਿਹਾ—‘ਸਾਡੇ ਦਰਸ਼ਨ ਤਾਂ ਹਰ ਕੋਈ ਅਮੀਰ ਗਰੀਬ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਉੱਚੇ ਅਹੁਦਿਆਂ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਵੀ ਸਮਾਂ ਮੰਗਿਆ ਕਰਨਗੇ।’

ਇਸ ਮਗਰੋਂ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਬਾਲਕ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗੌਦ ਵਿਚ ਬਿਠਾਕੇ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ ।

ਵਿਦੈਸ਼ੀ ਵਾਲੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੁਭ ਬਚਨਾਂ ਨਾਲ ਬਾਲਕ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਤੇ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਸਰ ਹੋਇਆ । ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਅੰਤਾਂ ਦੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਗਏ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਬਹੁਤ ਤਪਤੇਜ ਵਾਲਾ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਬਣਨ ਵਾਲਾ ਸੀ । ਹਰ ਮਾਪਾ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਤੇ ਮਹਾਨ ਬਣ ਗਿਆ ਵੇਖਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਫਖਰ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗਦਗਦ ਭਾਵ ਵੀ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਬਾਲਕ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਾਪੇ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਹੀ ਸਨ ।

ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਦੂਜਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਇਹ ਪਿਆ ਕਿ ਉਹ ਵਿਦੈਸ਼ੀ ਵਾਲੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਸੁਣਕੇ ਡਾਢੇ ਉਪਰਾਮ ਹੋ ਗਏ । ਉਪਰਾਮਤਾ ਦਾ ਕਾਰਣ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਘਰ ਬਾਰ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਸਾਧੂ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ । ਕੋਈ ਵੀ ਮਾਪਾ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸਾਧੂ ਰੂਪ ’ਚ ਵੇਖਕੇ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।

ਪਰ ਬਾਲਕ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਕੱਦਰ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਮਾਪੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਬਦਲ ਸਕਦੇ । ਉਸਦਾ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਹੋ ਕੇ ਸੰਸਾਰਕ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਉੱਦਾਰ ਕਰਨਾ ਰੱਬੀ ਹੁਕਮ ਸੀ । ਰੱਬੀ ਹੁਕਮ ਸਦਾ ਅਟੱਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਵਿਦੈਸ਼ੀ ਵਾਲੇ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਕੇਵਲ ਉਸ ਰੱਬੀ ਹੁਕਮ ਵਲ ਸੰਕੇਤ ਹੀ ਕੀਤਾ ਸੀ ।

ਆਲੋਵਾਲ/ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਮਾਪੇ

ਕਈ ਵਾਰ ਛੋਟੀਆਂ ਅਤੇ ਅਣਗੌਲੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਕੁਖੋਂ ਵੀ ਚੰਦ-ਸੂਰਜਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਆਲੋਵਾਲ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਵਰਦਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਇਹ ਪਿੰਡ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੰਤ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਇਸ ਖੇਤਰ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਆਲੋਵਾਲ ਦੇ ਰੇਤੀਲੇ, ਜੰਗਲੀ ਅਤੇ ਔਝੜ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਲੈਣਾ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਚਿਕੱੜ ਵਿਚ ਕੰਵਲ ਖਿੜਦਾ ਹੈ। ਸਚਮੁੱਚ ਹੀ ਇਹ ਖੇਤਰ ਸੰਘਣੇ ਜੰਗਲ ਨਾਲ ਘਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਥੇ ਸ਼ੇਰ ਬਘਿਆੜ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੈਲੇ ਹਿੰਸਕ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦਾ ਵਾਸਾ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਚੌਰ-ਉੱਚਕੇ ਅਤੇ ਡਾਕੂ ਵੀ ਆਮ ਸਨ। ਉਹ ਦਿਨ ਦਿਹਾੜੇ ਹੀ ਭੁੱਲੇ-ਭਟਕੇ ਰਾਹੀਂ ਮੁਸਾਫਰਾਂ ਦੀ ਲੁੱਟ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਹਿੰਸਕ ਜਾਨਵਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਾ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।

ਪਰ ਆਲੋਵਾਲ ਚੋਰਾਂ, ਡਾਕੂਆਂ ਅਤੇ ਹਿੰਸਕ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਆਬਾਦ ਸੀ। ਇਹ ਕਥਾ ਵੀ ਆਮ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪਿੰਡ ਆਲੋਵਾਲ ਨੂੰ ਜਮਾਂਦਰੂ ਸਿਧ ਮਹਾਪੁਰਸ਼ ਜਗਦੇਵ ਪੰਵਾਰ ਦੇ ਵੰਸ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰਨੇ ਗੌਤਰ ਵਾਲੇ ਬਿਰਧ ਬਾਬੇ ਆਲੋ ਨੇ ਆਬਾਦ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਸਦੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਲਾ ਤੇ ਸੀਬੂ ਦੋ ਪੁਰਸ਼ ਇਥੇ ਆਕੇ ਵਸੇ ਸਨ। ਬਾਬੇ ਆਲੋ-ਦੁਆਰਾ ਵਸਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਪਿੰਡ ਆਲੋਵਾਲ ਤੇ ਫੇਰ ਆਲੋਵਾਲ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਬਾਬੇ ਸੀਬੂ ਦਾ ਨਗਰ ਸੀਬੜੂ ਅਖਵਾਇਆ।

ਆਲੋਵਾਲ ਵਿਚ ਗੁਰਨੇ ਗੌਤਰ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੀਂਦਾਰਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਘਰ ਹਨ। ਇਕ ਹੋਰ ਕਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਲੋਕ ਰਾਜਸਥਾਨ ਤੋਂ ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਵਸੇ ਸਨ। ਇਹ ਰਾਜੇ

ਜਗਦੇਵ ਦੇ ਵੰਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰਖਦੇ ਹਨ । ਮੁੰਡੇਰ ਵੀ ਇਸੇ ਵੰਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰਖਦੇ ਹਨ ।

ਜਗਦੇਵ ਸੂਰਬੀਰ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਇਥੇ ਇਕ ਥੜਾ ਵੀ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਸ਼ਰਧਾਵਾਨ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਮੰਨਤਾਂ ਮੰਨੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਅੱਜ ਵੀ ਆਲੋਵਾਲ ਨਗਰ ਗੁਰਨਾ ਗੋਤੀਆਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਇਥੇ ਮਹਾਜਨ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜਾਤਾਂ ਗੋਤਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਵੀ ਵਸਦੇ ਹਨ । ਇਸੇ ਆਲੋਵਾਲ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਰਾਜਰੂਪ ਨਾਮ ਦਾ ਇਕ ਸਜਨ ਪੁਰਸ਼ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜਦੋਂ ਆਪਣੀਆਂ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ਸਮੇਂ ਮਾਲਵੇ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਸਿੱਖੀਦਾਨ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ ਤਦ ਉਹ ਸੀਬੜੋ ਪਿੰਡ ਵਿਖੇ ਵੀ ਪਧਾਰੇ ਸਨ । ਇਸ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਥੜਾ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਗੁਰੂ ਸਥਾਨ ਕਾਇਮ ਹੈ । ਇਥੇ ਹੀ ਆਲੋਵਾਲ ਦੇ ਇਕ ਬਜ਼ੁਰਗ ਰਾਜਰੂਪ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਖੰਡੇ ਬਾਟੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਵਾਲਾ ਬਣਿਆ ਸੀ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸੀਬੜੋ ਪਿੰਡ ਵਿਖੇ ਜਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਕਰਤਾ ਨੇ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ।

ਰਾਜਰੂਪ ਦੇ ਘਰ ਮਾਨਕ ਚੰਦ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ, ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਪ੍ਰੇਮ ਚੰਦ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ । ਪ੍ਰੇਮਚੰਦ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਕਰਮ ਚੰਦ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਘਰ ਬਾਬਾ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ । ਬਾਬਾ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸੀ । ਇਹ ਬਜ਼ੁਰਗ ਸਮੁੱਚੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਪਟਿਆਲਾ ਵਲੋਂ ਨੰਬਰਦਾਰੀ ਤੇ ਚੌਧਰੀ ਹੋਣ ਦਾ ਖਿਤਾਬ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਘਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਤਿਕਾਰ ਸੀ । ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਦਾਨੀ ਅਤੇ ਨੇਕ ਪੁਰਸ਼ ਵੀ ਸਨ । ਹਰ ਵੇਲੇ ਗਰੀਬਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜ ਸਾਰਦੇ ਸਨ ।

ਇਕ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਨਮ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਹੀ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਇਹ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ, ਸੰਤ ਸੇਵੀ ਅਤੇ ਪਰਮੇਸ਼ਵਰ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦੇ ਪਾਤਰ ਸਨ । ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਦੂਜਾ ਭਰਾ ਗਰਜਾ ਸਿੰਘ ਸੀ । ਪਿਤਾ ਨੇ ਜ਼ਿੰਮੀਦਾਰੀ ਅਤੇ ਨੰਬਰਦਾਰੀ ਦਾ ਸਾਰਾ ਹੀ ਕੰਮ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਸਿਆਣਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਹੀ ਭਾਰ ਉਸ ਦੇ ਮੋਢਿਆਂ ਤੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ, ਅਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਗਏ ।

ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਹੁਰਾ ਪਿੰਡ ਨਿਰਮਾਣਾ ਨਾਭਾ ਤੇ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਚਕਾਰ ਦਭਲਾਨ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਛੇ ਕੁ ਕਿ: ਮੀ: ਦੇ ਫਾਸਲੇ ਤੇ ਦੱਖਣ ਵੱਲ ਨੂੰ ਵਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਕਦੀ ਇਹ ਨਾਭਾ ਰਿਆਸਤ ਦਾ ਇਕ ਭਾਗ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਪਟਿਆਲਾ ਜ਼ਿਲਾ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਖਟੜੇ ਗੌਤਰ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੀਂਦਾਰਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤੀ ਵਸੋਂ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਖਟੜੇ ਗੌਤੀ ਬਾਬਾ ਦੰਗਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਬਖਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵਸਾਇਆ ਸੀ। ਇਥੋਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਬੜੀ ਖੁਲੀ ਪਰ ਬੇਆਬਾਦ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਇਸੇ ਵੰਸ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧਰਮ ਪਤਨੀ ਬੀਬੀ ਮਹਿਤਾਬ ਕੌਰ ਦੇ ਘਰ ਇਕ ਸਾਊ ਤੇ ਸੁਸ਼ੀਲ ਬੀਬੀ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਬੀਬੀ ਰਤਨ ਕੌਰ ਸੀ। ਮਾਤਾ ਮਹਿਤਾਬ ਕੌਰ ਦੀ ਸਾਊ ਧੀ ਬੀਬੀ ਰਤਨ ਕੌਰ ਨੇ ਹੀ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿਤਾ।

ਬੀਬੀ ਰਤਨ ਕੌਰ ਵੀ ਕੋਈ ਰੱਬੀ ਰੂਹ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵਡ ਭਾਗਣ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਇਕ ਤ੍ਰਿਕਾਲਦਰਸ਼ੀ ਸਾਧੂ ਨੇ ਉਹ ਦੇ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਚਨ ਕਰ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਗਿਆਨੀ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਜ਼ਾਦ (ਰਾੜਾ ਸਾਹਿਬ) ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ 'ਰੁਹਾਨੀ ਸੰਦੇਸ਼' ਵਿਚ ਇਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਹਵਾਲਾ ਇਥੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

‘ਇਕ ਜਟਾ-ਜੂਟ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਜਿਸ ਦੇ ਸੀਸ ’ਤੇ ਖਦਰ ਦੀ ਚਾਦਰ ਦਾ ਝੰਬ, ਪੈਰਾਂ ਤੱਕ ਨੀਵਾਂ ਖਦੌਰ ਦਾ ਚੋਗਾ, ਧੌੜੀ ਦੀ ਜੁੱਤੀ ਤੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਚਿੱਪੀ ਫੜੀ ਹੋਈ, ਨਿਰਮਾਣੇ ਨਗਰ ਆ ਪੁਜਾ। ਗਰਮੀ ਦਾ ਮੌਸਮ ਦੁਪਹਿਰਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਸ: ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬੂਹੇ ਆ ਕੇ ਸਤਿ ਕਰਤਾਰ ਆਖਿਆ। ਮਾਤਾ ਮਹਿਤਾਬ ਕੌਰ ਨੇ ਕਿਹਾ—ਰਤਨੀਏ ! ਬਾਬੇ ਆਏ ਨੇ, ਦੌੜ ਕੇ ਜਾਹ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਦੇਹ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਦਾ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਜਦੋਂ ਬੀਬੀ ਨੇ ਹੱਥ ਧੋ ਕੇ ਥਾਲੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਰਖਿਆ ਤੇ ਛੋਟੀ ਨਾਲ ਬੂਹੇ ਅੱਗੇ ਖੜੇ ਮਹਾਤਮਾ ਨੂੰ ਸਿਰ ਝੁੱਕਾ ਕੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਅੱਗੇ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਪਕੜਾਇਆ ਤਾਂ ਤ੍ਰਿਕਾਲਦਰਸ਼ੀ ਮਹਾਤਮਾ ਨੇ ਇਸ ਬੱਚੀ ਦੇ ਮਸਤਕ ਵੱਲ ਤਕਿਆ। ਭਵਿਖਤ ਦੀ ਅੰਗਮੀ ਵਾਰਤਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰਕੇ ਆਖਿਆ—ਸੁਭਾਗ ਬੱਚੀ ! ਸੁੱਖੀ ਰਹੋ, ਨਾਮ ਚਿਤ ਆਵੇ।’ ਫੇਰ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਬਿਰਧ ਮਾਤਾ ਮਹਿਤਾਬ ਕੌਰ ਨੂੰ ਪਾਸ ਬੁਲਾ ਕੇ ਕਿਹਾ—ਬੇਬੇ ! ਇਹ ਬੱਚੀ ਬੜੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਰੱਬੀ ਕਾਰਕ ਦੀ ਮਾਤਾ ਬਣੇਗੀ। ਇਸ ਦੇ ਘਰ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ

‘ਈਸ਼ਵਰੀ ਭਗਤ ਨੇ ਜਨਮ ਲੈਣਾ ਹੈ ਜੋ ਨਾਨਕੇ ਤੇ ਦਾਦਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸਮੂਹ ਕੁਲਾਂ ਨੂੰ ਤਾਰੇਗਾ ।’

ਸਾਧੂ ਦੀ ਰਸਨਾ ਤੋਂ ਇਹ ਅਮੋਲਕ ਬਚਨ ਸੁਣਕੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦਾ ਮਨ ਪੂਰਨ ਖੜੇ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ । ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੁਛ ਹੋਰ ਪੁਛਣ ਦਾ ਖਿਆਲ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਸਾਧੂ ਫੇਰ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰੇ, ਨਾ ਕਦੀ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਹੀ ਆਏ ।

ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਨਿਰਮਾਣਾ ਵਾਲੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਧਰਮ ਪਤਨੀ ਬੀਬੀ ਮਹਿਤਾਬ ਕੌਰ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਧੀ ਬੀਬੀ ਰਤਨ ਕੌਰ ਦਾ ਸਾਕ ਆਲੋਚਾਲ ਨਿਵਾਸੀ ਸਰਦਾਰ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਚੌਧਰੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੰਬਰਦਾਰ ਨਾਲ ਕਰ ਦਿਤਾ । ਫੇਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਇਹ ਸਾਕ ਵਿਆਹ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੋਵਾਂ ਧਿਰਾਂ ਲਈ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਕੁੱਲ ਲੋਕਾਈ ਲਈ ਇਕ ਸੁਖਾਵਾਂ ਸੰਬੰਧ ਬਣ ਗਿਆ ।

ਵਿਦਿਆ

ਬਾਲਕ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਲਈ ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਕਾਫੀ ਘਾਲਣਾ ਘਾਲਣੀ ਪਈ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਆਲੋਵਾਲ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਪਹਿਲੀਆਂ ਤਿੰਨ ਜਮਾਤਾਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਦਾ ਨੰਦ ਸਾਧੂ ਦੇ ਡੇਰੇ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹੀਆਂ। ਉਥੇ ਨਗਰ ਦੇ ਹੋਰ ਬੱਚੇ ਵੀ ਵਿਦਿਆ-ਅੱਭਿਆਸ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਸਾਧੂ ਸਦਾ ਨੰਦ ਜਿਹਲਮ ਜ਼ਿਲੇ ਦਾ ਇਕ ਉਵਰਸੀਅਰ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਸੰਸਾਰਕ ਧੰਦਿਆਂ ਤੋਂ ਉਪਰਾਮ ਹੋ ਕੇ ਵਿਰੱਕਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਬਾਲਕ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਚੌਥੀ ਜਮਾਤ ਵਾਸਤੇ ਚੁਲ੍ਹੈਲੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਪਿਆ। ਪੰਜਵੀਂ ਜਮਾਤ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਈ ਇਕ ਸਾਲ ਮਨੌੜ ਪਿੰਡ ਵੀ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਕਾਫੀ ਜਫਰ ਜਾਲਣੇ ਪਏ ਪਰ ਹਰਵਾਰ ਜਮਾਤ ਵਿਚੋਂ ਪਹਿਲੇ ਨੰਬਰ 'ਤੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ।

ਚੁਲ੍ਹੈਲੇ ਅਤੇ ਮਨੌੜ ਪਿੰਡ ਜਾਣ ਵਾਸਤੇ ਛੇ-ਛੇ ਕਿ: ਮੀ: ਪੈਦਲ ਚਲਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਹੋਰ ਉਚੇਰੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਬਾਲਕ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਾਪੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਉਚੇਰੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਾਣੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੀਝ ਸੀ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਨੰਬਰਦਾਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਆਰਥਿਕ ਪੱਖੋਂ ਸਮਰਥਾ ਵੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਬਾਲਕ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਛੇਵੀਂ ਜਮਾਤ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਾਸਤੇ ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਮਾਡਲ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਥੇ ਆਪ ਮਾਪਿਆਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਆਪਣੀ ਭੂਆ ਬਿਸ਼ਨ ਕੌਰ ਦੇ ਘਰ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਆਪਣੀ ਭੂਆ ਕੋਲ ਰਹਿਕੇ ਹੀ ਆਪ ਨੇ ਮਾਡਲ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਤੋਂ ਦੱਸਵੀਂ (ਮੈਟ੍ਰਿਕ) ਤਕ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਸੰਪੂਰਣ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੇਲਿਆਂ ਵਿਚ ਮੈਟ੍ਰਿਕ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਾਫੀ ਮਹੱਤਵ ਰਖਦੀ ਸੀ। ਅੱਠ ਜਮਾਤਾਂ ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਤਾਂ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ਤੇ ਹੈਡਮਾਸਟਰ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।

ਸਰਦਾਰ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਆਪ ਦੇ ਫੁੱਫੜ ਸਨ। ਇਹ ਸਜਨ ਮਹਾਰਾਜਾ ਪਟਿਆਲਾ ਸਰਦਾਰ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਮਹਾਰਾਣੀ ਡਿਉਢੀ ਦੇ ਨਾਇਬ ਨਾਜ਼ਮ ਸਨ। ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਮਹਾਰਾਜੇ ਕੋਲ ਨਫਰ ਸਰਦਾਰ ਸੀ। ਫੇਰ ਉਹ ਬਦਲਕੇ ਲੱਸੀਖਾਨੇ 'ਚ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਉਥੇ ਉਹ ਨਾਇਬ ਨਾਜ਼ਮ ਰਿਹਾ। ਅਖੀਰ 'ਚ ਉਹ ਗਾਰਡੀਅਨ ਬਣ ਕੇ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋਏ। ਉਹ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਫਰ ਸਰਦਾਰ ਸਨ, ਅਤੇ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਬਹੁਤ ਮੋਹ ਸੀ। ਭਰਾ ਵੀ ਸਨ।

ਪਟਿਆਲੇ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਫੌਜੀਆ ਨਾਲ ਹਾਕੀ ਖੇਡਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਵਾਲੀਬਾਲ ਅਤੇ ਬਾਸਕਟ ਬਾਲ ਦਾ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸ਼ੌਕ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਕ੍ਰਿਕਟ ਦੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਖਿਡਾਰੀ ਸਨ। ਨੀਊ ਹਾਕੀ ਸਪੋਰਟਸ ਕਲਬ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਵੀ ਰਹੇ ਸਨ। ਖੇਡਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸਵੇਰੇ ਸ਼ਾਮ ਸੈਰ ਵੀ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਰੀਰਕ ਬਣਤਰ ਅਤੇ ਸਿਹਤ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਸੀ।

ਆਪ ਜਦੋਂ ਤਕ ਵਿਦਿਆ ਅਭਿਆਸ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਰਹੇ, ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਸਨਮਾਨ ਦਿਤਾ।

ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਸਮੇਂ ਆਪ ਦੇ ਸਕੂਲ ਦਾ ਹੈਡਮਾਸਟਰ ਮੁਲਕ ਰਾਜ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਅਧਿਆਪਕ ਗਿਆਨੀ ਪ੍ਰੇਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਸੀ। ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਸੈਕੰਡ ਮਾਸਟਰ ਅਜੋਧਿਆ ਪ੍ਰਸਾਦ ਸੀ ਅਤੇ ਫਾਰਸੀ ਦਾ ਉਸਤਾਦ ਮੌਲਵੀ ਸਰਫਰਾਜ ਹੁਸੈਨ ਸੀ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਥੇ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਇਆ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਰਦਾਰ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਰਾੜੇਵਾਲਾ ਵੀ ਆਪ ਦਾ ਜਮਾਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਹਿੱਤ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਇਸ ਅਰਸੇ ਵਿਚ ਹਰਿਮੰਦਿਰ ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਕਾਰ ਸੇਵਾ 17 ਜੂਨ 1923 ਈ: ਨੂੰ ਹੋਣੀ ਨਿਯਤ ਹੋਈ ਸੀ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਪਟਿਆਲਾ ਸ: ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵੀ ਉਥੇ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਵਿਚ (ਤਨਖਾਹ ਬਖਸ਼ਵਾਕੇ) ਸ਼ਾਮਿਲ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਬਾਹਰੋਂ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤੋਂ ਲੋਕ ਕਾਰ ਸੇਵਾ ਵਾਸਤੇ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ।

ਸੰਤ ਜੀ (ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ) ਮਾਡਲ ਸਕੂਲ ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਹੋਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕਾਰਸੇਵਾ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਲੈ ਗਏ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪ ਨੇ ਹਰਿਮੰਦਿਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਰੋਵਰ ਦੀ ਕਾਰ

ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀਆਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈਆਂ ਸਨ। ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਕਾਰ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਹੀ ਸੰਤ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਆਰੰਭ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆ ਅਭਿਆਸ ਵਿਚ ਹੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸੀ। ਜੀਵਨ ਦੇ ਅੰਤ ਤਕ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਪਰ ਉਪਕਾਰ, ਸੇਵਾ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ 'ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਰਹੇ।

ਇਥੇ ਇਹ ਗੱਲ ਦਸਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੀ ਕਿ 'ਜਨਮ ਤੋਂ ਹੀ ਆਪ ਦੇ ਅਵਤਾਰੀ ਨਛਤਰ ਸਨ ਅਤੇ ਆਪ ਦੀ ਲਿਵ ਹਰ ਵੇਲੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਲੱਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਇਕ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਲਈ ਜਿਸ ਵਿਦਿਆ ਅਭਿਆਸ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਹ ਆਪ ਨੇ ਪਟਿਆਲੇ ਰਹਿ ਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰੇਰੂ ਸਾਹਿਬ

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਹਿਲਾਂ ਫੌਜ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਸਨ ਪਰ ਹੌਲਦਾਰੀ ਪੈਂਸ਼ਨ ਮਗਰੋਂ ਰੇਰੂ ਸਾਹਿਬ (ਦੋਰਾਹਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ) ਵਿਖੇ ਆਕੇ ਸਮੁੱਚੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਬਲਿਦਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਸੰਤ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਾਰੇ ਕਰਤਾ ਰੂਹਾਨੀ ਸੰਦੇਸ਼ ਨੇ ਬੜੇ ਸੁੰਦਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ—

‘ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਮਨੁੱਖ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਐਸ਼ਵਰਜ, ਪ੍ਰਤਾਪ, ਬਾਹੂ ਬਲ, ਤੇ ਵਿਦਿਆ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਸਿਧਤਾ ਪਾਈ ਪਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟਣ ਨਾਲ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਿਆ, ਇਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਰਪਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਆਯੂ ਬਤੀਤ ਕੀਤੀ ਉਹ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟਣ ਮਗਰੋਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਸੂਰਜ ਸਮਾਨ ਚਮਕੇ। ਸਮੇਂ ਦੇ ਗੁਜ਼ਰਨ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੀਰਤੀ ਵਧੀ ਤੇ ਸਦੀਵੀ ਤੌਰ ਤੇ ਉਹ ਅਮਰ ਹੋ ਗਏ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਤਿਵਾਦੀ, ਮਹਾਂਤਿਆਗੀ ਨਾਮ ਰਸੀਏ, ਪੂਰਨ ਗਿਆਨਵਾਨ, ਗੁਰ-ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਚਮਕਦੇ ਸਿਤਾਰੇ, ਜੋਗੀਰਾਜ, ਗੁਰੂ ਕੇ ਲਾਲ, ਸੰਤ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਬਾਬਾ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰੇਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫੌਜ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਤੀ ਮਰਦਾਨ ਵਾਲੇ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਪਾਵਨ ਚਰਨਾਂ ’ਚੋਂ ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ।

ਰੇਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਸਤ ਬਾਬਾ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਹਲ ਚਲਾਏ, ਤੇ ਮਿਹਨਤ ਦੀ ਕਮਾਈ ਨਾਲ ਲੰਗਰ ਚਲਾਏ, ਗੁਰਧਾਮਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵੀ ਕਰਵਾਈ। ਆਪ ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਜਪਾਉਣਾ ਆਪਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਵ ਸੀ। ਤਦੇ ਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਾਵਨ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸਾਰਥਕ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਜਸ ਭਰਪੂਰ ਅਤਰ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੋਨੇ-ਕੋਨੇ ਵਿਚ ਫੈਲ ਗਈ ਸੀ।

ਸੰਤ ਸਰੂਪ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੀ ਬਾਬਾ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜੱਸ ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਹਲਾ ਪੈ ਗਿਆ । 1923 ਦੀਆਂ ਅਗਸਤ ਵਿਚ ਛੁੱਟੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਤਾਂ ਆਪ ਆਪਣੀ ਭੂਆ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਸਾਥੀ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦੇ ਕੇ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਵਲ ਪਏ । ਸਾਨੂੰ ਵਾਲ ਪੁਜ ਕੇ ਗੱਡੀ ਦੀ ਲਾਈਨ ਨਾਲ ਪੈਦਲ ਚਲਦੇ ਹੋਏ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਡੇਰੇ ਵਾਲੇ ਬਾਗ ਵਿਚ ਪੁਜ ਗਏ । ਉਥੇ ਬਗੀਚੇ ਵਿਚ ਪੁਜਕੇ ਮਹਾਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਜਾ ਲੱਗੇ । ਗਭਰੂ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਕਿ ਅਮਾਨਤ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਵਾਲਾ ਪੁਜ ਗਿਆ ਹੈ । ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਫੌਜੀ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਉਹ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਆਇਆ ਹੈ ? ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹਾਂ ਵਿਚ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ।

ਫੌਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ—‘ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਕਾਕਾ, ਗਰਮੀਆਂ ਦੀਆਂ ਖੁਲ੍ਹੀਆਂ ਛੁੱਟੀਆਂ ਹੋਣੀਆਂ ਨੇ ।’ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿ ਦਿਤਾ—‘ਸਾਧੂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਹੀ ਸਾਰੇ ਦੁੱਖਾਂ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਝਮੇਲਿਆਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟੀ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ ।’

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਇਹ ਰਮਜ਼ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਬਹੁਤ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰ ਸੀ । ਸੰਤ ਪੁਰਸ਼ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰ ਭਾਵਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪਣੇ ਮਨਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੇ ਹਨ ।

ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਗੱਲਬਾਤ ਪਿਛੋਂ ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਨੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਕੋਲ ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤ ਵਾਸਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਮੁਸਕਰਾਕੇ ਕਿਹਾ—‘ਜਦੋਂ ਜੋਹਰੀ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ’ਤੇ ਪੁਜ ਗਏ ਹੋ ਤਾਂ ਇਹ ਦਾਤ ਤਾਂ ਹੁਣ ਮਿਲ ਹੀ ਜਾਣੀ ਹੈ ।’

ਇਸ ਮਗਰੋਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ—‘ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰੋ ।’

ਇਹ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਸੀ ।

ਉਸੇ ਦਿਨ ਸ਼ਾਮੀਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਗੁਰੂਦਵਾਰਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਪੁਜ ਕੇ ਲੰਗਰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਿਆ ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ । ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਹਾਪੁਰਖਾਂ ਵਿਚ ਖੁਦ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸਨ । ਸੰਤ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਨਥਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸਨ ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਭਰੂ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਰ ਕਮਲਾਂ ਨਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ, ਨੇਤਰਾਂ ’ਤੇ ਛਿੱਟੇ ਮਾਰੇ, ਅਤੇ ਸੀਸ ਵਿਚ, ਕੇਸਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਪੰਜ ਚੁਲੇ ਪਾਏ ।

‘ਰੂਹਾਨੀ ਸੰਦੇਸ਼’ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਕਰਤਾ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਅਵਸਰ ‘ਤੇ ਅਰਦਾਸ ਮਗਰੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਹੁਕਮ ਨਾਮਾ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੋਇਆ—

ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫ ਘਰੁ ੨ ਚਉਪਦੇ

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਏਕੁ ਪਿਤਾ ਏਕਸ ਕੇ ਹਮ ਬਾਰਿਕ ਤੂ ਮੇਰਾ ਗੁਰੁ ਹਾਈ ॥ ਸੁਣਿ ਮੀਤਾ ਜੀਉ
ਹਮਾਰਾ ਬਲਿ ਬਲਿ ਜਾਸੀ ਹਰਿ ਦਰਸਨੁ ਦੇਹੁ ਦਿਖਾਈ ॥੧॥ ਸੁਣਿ ਮੀਤਾ ਧੂਰੀ
ਕਉ ਬਲਿ ਜਾਈ ॥ ਇਹ ਮਨ ਤੇਰਾ ਭਾਈ ॥ਰਹਾਉ॥ ਪਾਵ ਮਲੋਵਾ ਮਲਿ ਮਲਿ
ਧੋਵਾ ਇਹੁ ਮਨੁ ਤੈ ਕੂ ਦੇਸਾ ॥ ਸੁਣ ਮੀਤਾ ਹਉ ਤੇਰੀ ਸਰਣਾਈ ਆਇਆ ਪ੍ਰਭ
ਮਿਲਉ ਦੇਹੁ ਉਪਦੇਸਾ ॥੨॥ ਮਾਨੁ ਨ ਕੀਜੈ ਸਰਣਿ ਪਰੀਜੈ ਕਰੈ ਸੁ ਭਲਾ
ਮਨਾਈਐ ॥ ਸੁਣ ਮੀਤਾ ਜੀਉ ਪਿੰਡੁ ਸਭੁ ਤਨੁ ਅਰਪੀਜੈ ਇਉ ਦਰਸਨੁ ਹਰਿ ਜੀਉ
ਪਾਈਐ ॥੩॥ ਭਇਓ ਅਨੁਗ੍ਰਹੁ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਸੰਤਨ ਕੈ ਹਰਿਨਾਮਾ ਹੈ ਮੀਠਾ ॥ ਜਨ
ਨਾਨਕ ਕਉ ਗੁਰਿ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੀ ਸਭੁ ਅਕੁਲ ਨਿਰੰਜਨੁ ਡੀਠਾ ॥੪॥ ਪੰਨਾ 611

ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਉਪਰੋਕਤ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅੱਖਰ ਈੜੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਗਭਰੂ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਾਮ ਬਦਲ ਕੇ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ । ਫੇਰ ਤੀਸਰੇ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬੁਲਾਕੇ ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤ ਵੀ ਦੇ ਦਿਤੀ ।

ਪਹਿਲਾਂ ਅਸੀਂ ਲਿਖ ਚੁਕੇ ਹਾਂ ਕਿ ਬਾਲਕ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸੰਤ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਵਾਲੇ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਪਛਾਣਿਆ ਅਤੇ ਫੇਰ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਰੇਰੂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਖਰੀ ਪਛਾਣ ਕਰਕੇ ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤੀ ।

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਨਾਮ ਦਾ ਸਰੂਪ ਕੀ ਹੈ ? ਤਦ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ (1) ਨਾਮ ਦਾ ਸਰੂਪ (2) ਨਾਮ ਦਾ ਕਾਰਣ (3) ਨਾਮ ਦਾ ਅਭਿਆਸ (4) ਨਾਮ ਦੀ ਅਉਧੀ, ਅਤੇ (5) ਨਾਮ ਦਾ ਫਲ, ਇਹ ਪੰਜੇ ਭਿੰਨ ਹਨ । ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਵੀ ਵਿਸਤਾਰ ਨਾਲ ਸਮਝਾ ਦਿੱਤਾ । ਪਰ ਸਭ ਕੁਝ ਦਾ ਤੱਤ ਸਰੂਪ ਇਹ ਵੀ ਦਸ ਦਿੱਤਾ—

ਨਾਨਕ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਏਕੁ ਹੈ

ਦੂਜਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਹਿ ॥

ਅਰਥਾਤ

ਨਾਨਕ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਮਨੈ ਮਾਹਿ

ਪਾਈਐ ਗੁਰ ਪਰਜਾਦਿ ॥

ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਨਾਮ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦਾ ਪੂਰਨ ਸਾਰ ਵੀ ਸਮਝਾ ਦਿੱਤਾ—

ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਧੂੜਿ ਮੰਗੈ ਤਿਸੁ ਗੁਰ ਸਿੱਖ ਕੀ,

ਜੋ ਆਪਿ ਜਪੈ ਅਵਰਹ ਨਾਮੁ ਜਪਾਵੈ ॥

ਮਾਤਾ ਤੋਂ ਵਿਦਾਇਗੀ

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਹੋਣ ਮਗਰੋਂ ਸੰਤ ਸਰੂਪ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਮਨ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਇਆ, ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਂਤ ਵੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਬਚਨ ਬਿਲਾਸ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗੁੱਝੇ ਰਹਿਸ ਸਮਝਾਏ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਮਨ ਵਿਚ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਰਾਗ ਭਾਵਨਾ ਵੀ ਭਰ ਗਈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਆਪ ਰੇਰੂ ਤੋਂ ਪਟਿਆਲਾ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਪਰ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਮਗਰੋਂ ਹੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪਟਿਆਲੇ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਪੂਰੀ ਕਰੋ। ਪੜ੍ਹਾਈ ਨਹੀਂ ਪਛੜਣੀ ਚਾਹੀਦੀ।

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨਣਾ ਹੀ ਪੈਣਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਹੁਕਮ ਮੰਨ ਕੇ ਆਪ ਰੇਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਚਲ ਕੇ ਪਟਿਆਲਾ ਪੁੱਜ ਗਏ। ਪਰ ਪਟਿਆਲੇ ਪੁੱਜ ਕੇ ਵੀ ਵਿਰਾਗ ਭਾਵਨਾ ਦੀ ਤੀਖਣਤਾ ਨਾ ਘਟੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਆਪ ਦਾ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿਚ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਗਦਾ। ਆਪ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕਥਨ ਮੁਤਾਬਕ ਹੋ ਗਈ ਸੀ—

ਕਬੀਰ ਸਤਿਗੁਰ ਸੂਰਮੇ ਬਾਹਿਆ ਬਾਨੁ ਜੁ ਏਕੁ ॥

ਲਾਗਤ ਹੀ ਭੁਇ ਗਿਰਿ ਪਰਿਆ ਪਰਾ ਕਰੇਜੇ ਛੇਕ ॥

ਆਪ ਦੇ ਮਨ ਅੰਦਰ ਵਿਰਾਗ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਪ੍ਰਬਲ ਭਾਵ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਸੀ। ਪਟਿਆਲੇ ਪੁੱਜ ਕੇ ਆਪ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਵਿਰਕੱਤ ਭਾਵ ਵਾਲੇ ਹੋ ਗਏ। ਨਾ ਕਿਸੇ ਸਹਿਪਾਠੀ ਨਾਲ ਸਨੇਹ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਨਾ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰਿਹਾ। ਹਰ ਵੇਲੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਮਨ ਲੱਗਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਜਮਾਤ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਵੀ ਆਪ ਦੇ ਨੇਤਰ ਬੰਦ ਰਹਿੰਦੇ ਸੁਰਤ ਜੁੜੀ ਰਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਰਾਤ ਭਰ ਜਾਗਦਿਆਂ ਬੀਤ ਜਾਂਦੀ। ਆਪ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਇਲਾਹੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵੀ ਅੰਕਿਤ ਹੈ—

ਹਉ ਰਹਿ ਨਾ ਸਕਾ ਬਿਨੁ ਦੇਖੇ ਪ੍ਰੀਤਮਾ
ਮੈ ਨੀਰੁ ਵਹੇ ਵਹਿ ਚਲੈ ਜੀਉ ॥

ਰੇਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪਰਤ ਕੇ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਇਕਾਂਤ ਵਿਚ ਅਤੇ ਬਹੁਤਾ ਸਮਾਂ ਸਾਧੂਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਬਿਤਾ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਮਨ ਬਹੁਤ ਹੀ ਉਚਾਟ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਾਸਤੇ ਪਿੰਡ ਚਲੇ ਗਏ। ਆਪ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸੀ ਕਿ ਘਰ-ਬਾਰ ਸਭ ਕੁਝ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਤਿਆਗ ਵਾਸਤੇ ਮਾਤਾ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਅਤੇ ਆਗਿਆ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਮਾਤਾ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਘਰ ਪੁਜ ਕੇ ਵੀ ਆਪ ਉਪਰਾਮ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮਾਤਾ ਨੇ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਲਿਵ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾਲ ਜੁੜ ਗਈ ਹੈ। ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੌਝੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਿਹੋਵਾ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਕ ਕੀਰਤਨ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ—‘ਮਾਤਾ ਜੀ, ਮੈਂ ਸੰਤ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।’ ਤਦ ਆਪ ਦੀ ਮਾਤਾ ਤੇ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਸਰ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਮਾਤਾ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਸਾਧੂ ਬਣ ਗਿਆ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਦਮਾ ਪੁਜਾ ਸੀ। ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਸਾਧੂ ਬਣਨ ਦਾ ਮਤਲਬ ਸੀ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਧੰਦਿਆਂ ਤੋਂ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦਾ ਵਿਰਾਗ ਅਤੇ ਵਿਰਕੱਤ-ਭਾਵਨਾ। ਕੋਈ ਵੀ ਮਾਤਾ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਤੋਂ ਅਜਿਹੀ ਆਸ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕਦੀ। ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਮਾਤਾ ਲਈ ਦੂਜਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਪੁੱਤਰ ਸੰਤ ਪੁਰਖ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਕੁਲ ਦਾ ਨਾਮ ਰੌਸ਼ਨ ਕਰੇਗਾ, ਵੰਸ਼ ਲਈ ਆਦਰਮਾਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣੇਗਾ।

ਇਹ 1923 ਦੀ ਹੀ ਘਟਨਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਸਾਲ ਹੀ ਆਪ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜਾ ਕੇ ਹਰਿਮੰਦਿਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਕਾਰ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਰੇਰੂ ਸਾਹਿਬ ਪੁਜ ਕੇ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਗੁਰੂ ਵਾਲੇ ਬਣੇ ਅਤੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸੰਤ ਬਣਨ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਧਾਰਣ ਕਰ ਲਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 1923 ਦਾ ਵਰ੍ਹਾ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਮਹੱਤਵ ਵਾਲਾ ਵਰ੍ਹਾ ਹੈ। ਦਿਲਚਸਪ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ 1923 ਵਿਚ ਸੰਤ ਜੀ ਦੀ ਉਮਰ ਕੇਵਲ ਅਠਾਰ੍ਹਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਉਮਰ ਵਿਚ ਨੌਜਵਾਨ ਬਹੁਤ ਭਾਵੁਕ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਹੁਤ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰ ਸਨ।

ਘਰ ਵਿਚ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ, ਤੇ ਮਾਤਾ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਦੀ ਥਾਹ ਲੈਂਦੀ ਰਹੀ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਸਾਧੂ ਵੇਸ ਧਾਰਣ ਕਰਣ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਦ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਮਨਮਰਜ਼ੀ ਕਰਕੇ ਸੰਤ ਬਣਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇ ਦਿੱਤੀ, ਪਰ ਨਾਲ ਕੁਝ ਸ਼ਰਤਾਂ ਵੀ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਰਿਯਾਦਾ ਵਿਚ ਰਹਿਕੇ ਆਪ ਨਿਰਮਲ ਸਰੂਪ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਸਨ।

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਮਾਤਾ ਦੇ ਕਹੇ ਹੋਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ‘ਰੂਹਾਨੀ ਸੰਦੇਸ਼’ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਕਰਤਾ ਨੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਇਥੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ—

‘ਮਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਲਾਲ ਜੀ ! ਬੇਸ਼ਕ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਕਿ ਪੁੱਤਰ ਮੇਰੇ ਜੀਉਂਦੇ ਜੀਅ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਉਹਲੇ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਇਸ ਨੇਕ ਕੰਮ ਵਾਸਤੇ ਰੋਕ ਪਾਉਣੀ ਵੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੀ। ਇਕ ਤਾਂ ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਘਰ ਛੱਡਕੇ ਕਿਤੇ ਨਾ ਜਾਉ, ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਹੈ। ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਜੇਕਰ ਸਾਧੂ ਬਣਨਾ ਹੀ ਹੈ ਤਾਂ ਫੇਰ ਇਕ ਵਾਰੀ ਕੁਲ ਦਾ ਨਾਮ ਰੋਸ਼ਨ ਕਰ ਦੇਣਾ। ਫਕੀਰੀ ਦੀ ਚਿੱਟੀ ਚਾਦਰ ਨੂੰ ਦਾਗ ਨਾ ਲਗ ਜਾਵੇ। ਜ਼ਰ ਜ਼ੋਰੂ ਜ਼ਮੀਨ ਇਹ ਤਿੰਨਾਂ ਉਪਾਧੀਆਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣਾ। ਫੇਰ ਤਾਂ ਬੱਚਾ ! ਮੇਰੀ ਵੀ ਕੁੱਖ ਸਫਲੀ ਹੈ !’

ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿਤਾ—ਮਾਤਾ ਜੀ ! ਤੁਹਾਡੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਅਸੀਸਾਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਫੇਰ ਪਰਪੇਸ਼ਰ ਆਪਣੇ ਬਿਰਦ ਬਾਣੇ ਦੀ ਆਪ ਲਾਜ ਰਖੇਗਾ।’

ਸੰਤ ਜੀ ਦੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਬੀਮਾਰ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮਾਤਾ ਜੀ ਬਹੁਤਾ ਸਮਾਂ ਜੀਵਿਤ ਨਾ ਰਹਿ ਸਕਣਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਆਪ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨ ਲਈ ਕਿ ਉਹ ਮਾਤਾ ਤੋਂ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਗੇ।

ਇਸੇ ਵਰ੍ਹੇ ਨਵੰਬਰ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਮਾਤਾ ਸਚਖੰਡ ਜਾ ਵਿਰਾਜੇ ਸਨ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੇਕ ਸੁਭਾਓ ਅਤੇ ਉਚੇਰੇ ਚਰਿਤਰ ਵਾਲੀ ਮਾਤਾ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਸ਼ੇਖ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ—

ਤਿਨ ਧੰਨ ਜਣੇਦੀ ਮਾਉ

ਆਏ ਸਫਲ ਸੇ।

ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਕੋਲੋਂ ਆਗਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਸੰਤ ਜੀ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੋਲ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਆਗਿਆ ਲੈ ਲਈ। ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਰੱਬੀ ਰੂਹ ਬਹੁਤਾ ਚਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਘਰ 'ਚ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣੀ। ਉਸ ਨੇ ਤਾਂ ਘਰੋਂ ਚਲਕੇ ਸੰਸਾਰ ਭਰਦੇ ਦੁਖੀਆਂ ਦੇ ਦੁਖੜੇ ਦੂਰ ਕਰਨੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਪਿਤਾ ਨੇ ਕੋਈ ਬਹੁਤੀ ਨਾਂਹ ਨੁੱਕਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਪਿਆਂ ਤੋਂ ਸੰਤ ਬਣਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਲੈ ਕੇ ਆਪ ਪਟਿਆਲੇ ਚਲੇ ਗਏ, ਮੈਟ੍ਰਿਕ ਦਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦਿਤਾ, ਤੇ ਨਤੀਜਾ ਉਡੀਕੇ ਬਗੈਰ ਹੀ ਰੇਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਪੁਜ ਗਏ।

ਉਸ ਵੇਲੇ ਸੰਤ ਜੀ ਅਠਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਜਵਾਨੀ ਵਿਚ ਸਨ ਪਰ ਮਨ ਅੰਦਰ ਰੱਬੀ ਪ੍ਰੀਤ ਦੀ ਜੋਤ ਜਗ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਲਾਟ ਲਟ ਲਟ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਟਾਲਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਮਾਤਾ, ਪਿਤਾ ਵੀ ਵਿਘਨ ਨਹੀਂ ਸਨ ਬਣੇ। ਮਾਤਾ ਨੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਰਖੀਆਂ ਸਨ ਉਹ ਪਵਿਤਰ ਜੀਵਨ ਦੀ ਮਰਿਯਾਦਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਸਨ।

ਕਫਨੀ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸ ਰਹਿਕੇ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ਼ੁੱਧ ਕੁੰਦਨ ਜਿਹੇ ਪਵਿਤਰ ਅਤੇ ਅਮੋਲਕ ਬਣ ਰਹੇ ਸਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਪਟਿਆਲੇ ਵੀ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਖੱਦਰ ਦੇ ਵਸਤਰ ਹੁੰਦੇ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਥੇ ਹੀ ਸ਼ਾਹੀ ਠਾਠ ਵਾਲੇ ਵਸਤਰਾਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਫਕੀਰੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੇ ਕਾਇਆ ਕਲਪ ਕਰ ਦਿਤੀ ਸੀ। ਤਕਰੀਬਨ ਪੌਣੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਆਪ ਨੇ ਗੁਰਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿਕੇ ਸੰਤ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਰਾ ਸਮਾਂ ਇਕੋ ਹੀ ਚਾਦਰ ਤੇ ਫੂੜੀ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣਾ ਅੰਗ ਸੰਗ ਬਣਾਈ ਰਖਿਆ। ਨਾ ਕਦੀ ਦਿਨੇ ਭੋਜਨ ਦਾ ਚੇਤਾ, ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਆਰਾਮ ਦੀ ਚਿੰਤਾ, ਸਤੀਰ ਬਹੁਤ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਮਨੋਂ ਸਦਾ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਅੰਦਰ ਏਨਾ ਵਿਰਾਗ ਸੀ ਕਿ ਕਦੀ ਹਾਸਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦਾ, ਹਰ ਵੇਲੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਵਿਯੋਗ ਵਿਚ ਰੁਦਨ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਹੋ ਹੀ ਜੀਵਨ ਨੇਮ ਸੀ—

(1) ਘਟ ਖਾਣਾ (2) ਘਟ ਸੌਣਾ (3) ਬਹੁਤ ਘਟ ਬੋਲਣਾ, ਅਤੇ (4) ਇਕਾਂਤ ਵਾਸ ਕਰਨਾ।

ਸਚਮੁਚ ਮਹਾਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਲੋਹੇ ਨੂੰ ਸੌਨਾ ਤੇ ਫੇਰ ਕੁੰਦਨ ਕਰ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਸਚ ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਮਾਲਕ ਦੇ ਔਲੀਖਾਂ ਭਗਤਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਇਕ ਘੜੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਤੇ ਸੋਹਬਤ ਮਨ ਚਿੱਤ ਦੀ ਸੌ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਔਖੀ ਤਪੱਸਿਆ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਬਿਹਤਰ ਹੈ।

ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੋਹਬਤ ਦਾ ਆਨੰਦ ਦੇਣ ਲਈ ਹੀ ਵੱਡੇ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਕਈ ਵਾਰ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਸਾਲਾਨਾ ਬਰਸੀ 'ਤੇ ਮਾਘ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਨੌਮੀ ਦੇ ਜੋੜ ਮੇਲੇ ਤੇ ਸੈਦੂ ਸਾਹਿਬ ਭੇਜਿਆ ਸੀ।

ਸੈਦੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਥਾਨ ਸਤਹੱਦੀ ਖੇਤਰ (ਅਜਕਲ ਪਾਕਿਸਤਾਨ) ਲੁੰਡਾ

ਦਰਿਆ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਤੇ ਵਸਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸਰਦੀ ਅੰਤਾਂ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਨਦੀਆਂ ਨਾਲੇ ਬਰਫ ਵਾਂਗ ਜੰਮ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਅਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਦਿਲ ਗੁਰਦੇ ਵਾਲਾ ਹੀ ਨਿਤਰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਬਾਬਾ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਖਤ ਸਰਦੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਗਾਤ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਉਪਰੰਤ ਸਦਾ ਹੀ ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਅਸ਼ਨਾਨ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਥੇ ਸਮਾਧੀ ਵੀ ਲਾਉਂਦੇ। ਇਹ ਬੜੀ ਤਕੜੀ ਘਾਲ ਕਮਾਈ ਸੀ। ਉਥੇ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਕੇਵਲ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹੀ ਸਾਥ ਨਿਭਾਇਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਗੜਵਾ ਤੇ ਮੱਢੇ ਤੇ ਆਸਨ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਆਪ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨੀਵੀਂ ਅਤੇ ਨੇਤਰ ਬੰਦ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਨੇ ਮਾਲਕ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਮਗਰ ਚਲਣ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਣ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕੁਝ ਬੀਮਾਰੀ ਵੀ ਝੱਲੀ ਪਰ ਹੱਠ ਨਾ ਛਡਿਆ।

ਉਥੇ ਹੀ ਸਰਹੱਦੀ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਰਖਣ ਵਾਲੇ ਇਕ ਸੇਠ ਕਰਮ ਚੰਦ ਨੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਕੋਲੋਂ ਹੁਕਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਸੰਗਤ ਵਾਸਤੇ ਵਰਦੀਆਂ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਈਆਂ। ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਦੋ ਕਫਨੀਆਂ ਹੋਣ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਲੀਆਂ ਵਾਲੇ ਚੋਲੇ ਹੋਣ।

ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਸੰਤਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਵਸਤਰ ਲਿਆਕੇ ਰਖੇ ਗਏ ਤਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਲੀਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਚੋਲਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਦੋ ਕਫਨੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਚਾਰ ਕਫਨੀਆਂ ਸਨ। ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਵੇਖਕੇ ਉਹਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਦੋ ਹੋਰ ਸਾਥੀ ਵੀ ਕਫਨੀਆਂ ਪਹਿਨਣੀਆਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਦੀਵਾਨ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਉਪਰੰਤ ਇਕ ਕਫਨੀ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗਲੇ ਵਿਚ ਪਾ ਲਈ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਕਫਨੀ ਕਰ ਕਮਲਾਂ 'ਚ ਲੈ ਕੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ 'ਚ ਖਲੋਤੇ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਗਲੇ 'ਚ ਪਾਉਣ ਲਈ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ—

‘ਹੇ ਦੀਨ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਵਾਲੀ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ, ਹੇ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੋਂ ਵਰੋਸਾਏ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ ਵਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਕੇ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਸੇਵਕ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਅਜ ਕਫਨੀ ਪਵਾਕੇ ਸੰਤ ਬਨਾਉਣ ਲਗੇ ਹਾਂ, ਅਤੇ ਫਕੀਰੀ ਦਾ ਬਾਣਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ

ਹਰ ਸਮੇਂ ਅੰਗ ਸੰਗ ਹੋ ਕੇ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨੀ । ਬਿਰਦ ਬਾਣੇ ਦੀ ਲਾਜ ਨੂੰ ਪਾਲਦੇ ਹੋਇਆਂ ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ਭੇਖ ਦੀ ਪੈਜ ਰਖਣੀ ਅਤੇ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ।

ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੈਦੂ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਕਫਨੀ ਪਵਾਕੇ ਫਕੀਰੀ ਦੇਣ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਅਤੇ ਅਰਦਾਸ ਦਾ ਸਾਰ 'ਰੂਹਾਨੀ ਸੰਦੇਸ਼' ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ । ਇਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਵਰੋਸਾਏ ਹੋਏ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਵਿਸਤਾਰ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਕੀਰਤਨ ਦਰਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਕਰ ਚੁਕੇ ਹਨ ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਰਦਾਸ ਉਪਰੰਤ ਵੱਡੇ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਗਲੇ ਵਿਚ ਕਫਨੀ ਪਾ ਕੇ ਅਸਾਸਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਕਹੇ ਕਿ ਲਉ ਹੁਣ ਆਪ ਨੇ ਫਕੀਰੀ ਬਾਣਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ । ਭਾਵੇਂ ਮਨ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਾਧ ਸੀ ਪਰ ਇਕ ਸੱਚੇ ਸਾਧ ਲਈ ਬਾਹਰਲਾ ਲਿਬਾਸ ਵੀ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ । ਇਹ ਲਿਬਾਸ ਹੀ ਸਾਧ ਅਤੇ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਦੇ ਅੰਤਰ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਕਿਉਂਕਿ ਜੇਕਰ ਇਕ ਸਾਧੂ ਆਪਣੇ ਖਾਸ ਲਿਬਾਸ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ 'ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਆਦਰ ਮਾਣ ਨਾ ਲਵੇ ਤਾਂ ਇਹਦੇ 'ਚ ਕਸੂਰ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸਾਧੂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਲਿਬਾਸ ਹੀ ਫਕੀਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ । ਸਾਧੂ ਲਈ ਇਹ ਹੋਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ । ਇਹਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਸਾਧੂਆਂ ਵਾਲੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਵਿਚ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਫਕੀਰ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵੀ ਇਹੋ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਫਨਾਹ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਾਣੇ, ਸਬਰ ਸੰਤੋਖ ਧਾਰਨ ਕਰੇ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਪ੍ਰਾਰਥਯ ਮੁਤਾਬਕ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਉਸੇ ਵਿਚ ਸੁਖ ਮਨਾਉਣਾ, ਤੇ ਆਈ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਵੰਡਕੇ ਛਕਣਾ । ਇਕ ਸਾਧੂ ਜਾਂ ਫਕੀਰ ਲਈ ਇਹ ਤਿੰਨ ਗੱਲਾਂ ਧਾਰਨ ਕਰਨੀਆਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਕੋਈ ਪੂਰਨ ਸਾਧੂ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ ।

ਇਕ ਕਫਨੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਫਨੀ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ 'ਜੀਵਦਿਆ ਮਰ ਰਹੀਏ' ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਮੰਨ ਕੇ ਚਲਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਜੀਉਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨੇ ਕਫਨੀ ਪਹਿਨ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਜੀਉਂਦਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਜੀਉਂਦੇ ਹੋਣਾ ਪਰ ਖਾਹਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਮਰ ਜਾਣਾ ਹੀ ਕਫਨੀ ਦੀ ਲਾਜ ਹੈ । ਪਰ ਕਫਨੀ ਦੀ ਲਾਜ ਕੋਈ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਵਰਗਾ

ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਹੀ ਰਖ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਫਨੀ ਪਾ ਕੇ ਫਕੀਰ ਬਣੇ ਹੋਏ ਗਲੀਆਂ 'ਚ ਬਹੁਤ ਘੁੰਮਦੇ ਨੇ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਫਕੀਰੀ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਗੁਣ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਇਕ ਫਕੀਰ ਯੋਗ ਅਯੋਗ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਆਈ ਚੀਜ਼ ਮਨ੍ਹਾ ਨਾ ਕਰੇ। ਕੋਲ ਹੁੰਦੀ ਨੂੰ ਇਕੱਠੀ ਨਾ ਕਰੇ ਅਰਥਾਤ ਜੋੜ ਕੇ ਨਾ ਰਖੇ, ਅਤੇ ਤਮਾਅ ਵੀ ਨਾ ਕਰੇ ਅਰਥਾਤ ਹਉਮੈਂ ਤੋਂ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਬਚੇ। ਜਿਥੇ ਹਉਮੈਂ ਆ ਜਾਵੇ ਉਥੇ ਕਫਨੀ ਗਲੇ 'ਚ ਪਾਈ ਹੋਈ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਫਕੀਰੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਦਾ ਦੂਜਾ ਪਹਿਲੂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਸਾਧੂ ਫਕੀਰ ਪ੍ਰਾਰਥਯ ਵਿਚ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਰਹਿਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਵੇ। ਇਹੋ ਹੀ ਸਾਧ ਨੀਤੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਪ੍ਰਾਰਥਯ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾ ਮਨਾਵੇ ਤਦ ਵੀ ਉਹ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਖੇਡ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੀ ਸਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕੋਲ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਪੁਰਖ ਉਸ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਸ਼ਰੀਕ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ।

ਇਕ ਫਕੀਰ ਦੇ ਚਰਿਤਰ ਨੂੰ ਫਲਦਾਰ ਬਿਰਛ ਨਾਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਕ ਫਲਦਾਰ ਬਿਰਛ ਨੂੰ ਜਿੰਨਾ ਵਧੇਰੇ ਫਲ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਉੱਨਾ ਹੀ ਵਧੇਰੇ ਝੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਫਲ ਵੰਡਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦਾ। ਇਕ ਸਾਧੂ ਨੇ ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਵੇਲੇ ਸਬਰ ਸ਼ੁਕਰ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਹਨੇ ਬਿਰਖ ਵਾਂਗ ਹੀ ਗਰਮੀ ਤੇ ਸਰਦੀ ਵੀ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਇਹ ਉਹਦਾ ਵੱਡਾ ਗੁਣ ਹੈ।

ਪਰ ਕੋਈ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਧੂ ਫਕੀਰ ਬਣੇਗਾ, ਇਹ ਗੱਲ ਉਹਦੇ ਲੇਖਾਂ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਸਿਆਣਿਆਂ ਨੇ ਸਾਫ ਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਫਕੀਰੀ ਤਿੰਨ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੈ—

(1) ਰੇਖ ਦੀ (2) ਭੇਖ ਦੀ (3) ਪਿਛਾਂਹ ਮੁੜ ਮੁੜ ਦੇਖਦੀ।

ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਬੰਦੇ ਦੇ ਲੇਖਾਂ ਵਿਚ ਫਕੀਰੀ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇ, ਕੇਵਲ ਉਹੋ ਹੀ ਫਕੀਰੀ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਜੇਕਰ ਸ਼ਾਹੀ ਠਾਠ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ ਤਦ ਵੀ ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਤਿਆਗ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਅਨੇਕ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ, ਬਾਬਾ ਰੂਪ ਦੇਵ (ਮੇਘੋਵਾਲ ਗੁਰੂ ਕਾ) ਅਤੇ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰਾੜ੍ਹਾ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਕੀਤਾ। ਇਹ

ਸਚੀ ਫਕੀਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਅਜ ਸੰਸਾਰ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜੱਸ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਦੂਜੀ ਅਤੇ ਤੀਜੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਫਕੀਰੀ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਲਿਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਵੀ ਜਲੂਣ ਜੀ ਠੀਕ ਹੀ ਲਿਖਦੇ ਨੇ—

ਸੰਤਾਂ ਵਾਲੀ ਰਹਿਤ ਨ ਰਖਦਾ ਜਗ ਮਹਿ ਸੰਤ ਕਹਾਇਆ।

ਏਦੂੰ ਉਪਰ ਪਾਪ ਨਾ ਕੋਈ ਜੇ ਰਹਿਣੀ ਬਿਨਾ ਪੂਜਾਇਆ।

ਤੀਜੀ ਫਕੀਰੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਭਾਦਰੋਂ ਦੀਆਂ ਤਿੱਖੀਆਂ ਧੁੱਪਾਂ ਨਾ ਸਹਿਕੇ ਜੱਟ ਸਾਧ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਨੇ।

ਪਰ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੱਚੇ ਸੁੱਚੇ ਅਤੇ ਧੁਰ ਦਰਗਾਹੋਂ ਵਰੋਸਾਏ ਹੋਏ ਸਾਧੂ ਸਨ। ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਤਾ ਨੇ ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਕਹੀ ਸੀ ਕਿ ਜ਼ਰ ਜ਼ੋਰੂ ਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਲੋਭ ਤੋਂ ਵੀ ਦੂਰ ਰਹਿਣਾ ਹੈ, ਇਸ ਮਾਤਾ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਭਰ ਬੇਦਾਗ਼ ਰਖਿਆ।

ਮਸਤੂਆਣਾ ਵਾਲੇ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਵਾਕ

ਜਦੋਂ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੱਡੇ ਸੰਤਾਂ ਨਾਲ ਦਮਦਮੇ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਕੀ ਕਾਸ਼ੀ ਵਿਖੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਗਏ ਤਦ ਦੋਹਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਨੇ ਆਪਸ 'ਚ ਮਿਲ ਕੇ ਬਹੁਤ ਹਿਤ ਕੀਤਾ। ਉੱਥੇ ਆਪ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤਕ ਠਹਿਰੇ ਰਹੇ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬਚਨ ਬਿਲਾਸ ਹੋਏ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਮਿਲਣ ਸਮੇਂ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਹੈ।

ਵਾਪਸੀ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਲਗਿਆਂ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਸਤੂਆਣਾ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਤਿਕਾਲ ਦਰਸ਼ੀ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਨੇ ਆਪ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਵੱਲ ਤਕ ਕੇ ਇਹ ਵਰਦਾਨ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਮਾਂ ਬੀਤਣ ਨਾਲ ਆਪ ਮਾਲਵੇ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੇਂਦਰ ਬਣਾ ਕੇ ਅਤੇ ਸਮੂਹ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਕੇ ਭਾਗ ਲਾਵੋਗੇ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਭਵਿੱਖ ਵਾਕ ਸੁਣ ਕੇ ਸੰਤ ਜੀ ਦਾ ਸੀਨਾ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਝੁਕ ਗਿਆ ਤਾਂ ਵੱਡੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕਹਿ—‘ਇਹ ਬੜਾ ਬੇਕੀਮਤਾ ਸੁੱਚਾ ਹੀਰਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਵਾਸਤੇ ਵੱਡੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਸਮਾਂ ਮੰਗਣਾ ਪਵੇਗਾ।’

ਕੁਝ ਚਿਰ ਰੁਕ ਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰ ਫੇਰ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਵੱਲ ਤਕਿਆ, ਤੇ ਫੇਰ ਗਦਗਦ ਭਾਵ ਨਾਲ ਕਿਹਾ—‘ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ ਪ੍ਰਤਾਪੀ ਸਾਧੂ ਹੋਣਗੇ।’

ਫੇਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਾਧੂ ਨੂੰ ਮਾਨ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਵੀ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਵਰਤਾਰਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਨਿਮਰਤਾ ਤਦ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਹਉਮੈਂ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਇਕ ਰੋਚਕ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਦਰਵੇਸ਼ੀ ਬਾਣਾ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਗਏ, ਉਸੇ ਨੇ ਹੀ ਆਪ ਦੇ ਮਸਤਕ ਵੱਲ ਤਕ ਕੇ ਆਪ ਬਾਰੇ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਕਰ ਦਿਤੀ ਸੀ ਕਿ ਆਪ ਵੱਡੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਹੋਣਗੇ ।

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਜੀਵਨ ਚਰਿੱਤਰ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਮਾਰੀਏ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਸੱਚ-ਮੁੱਚ ਹੀ ਮਹਾਨ ਸਾਧੂ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਕਹੇ ਹੋਏ ਮਹਾਵਾਕਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚ ਕਰ ਵਿਖਾਇਆ ਸੀ । ਜਾਂ, ਸਮਝ ਲਵੋ ਕਿ ਉਹ ਕੋਈ ਰੱਬੀ ਕਰਾਮਾਤ ਸੀ ਜੋ ਆਪ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਸਾਕਾਰ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ।

ਅੱਜ ਰਾੜੇ ਦੀ ਧਰਤੀ ਉਹ ਢੱਕੀ ਵਾਲੀ ਬੰਜਰ ਅਤੇ ਬੇਆਬਾਦ ਧਰਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਕਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ । ਅੱਜ ਉੱਥੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਇਮਾਰਤ ਹੈ, ਲੰਗਰ ਚੌਵੀ ਘੰਟੇ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ-ਪ੍ਰਵਾਹ ਵੀ ਹਰ ਵੇਲੇ ਗੂੰਜਦਾ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਧੀਮੀ ਸੀ । ਉਸ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਹਿਜਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵ-ਪੂਰਣ ਸੀ । ਉਸ ਦਾ ਅਸਰ ਬਹੁਤ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਤਪਦੇ ਹਿਰਦੇ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਸੀ । ਅੱਜ ਵੀ ਉਹੋ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਾਇਮ ਹੈ ।

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਕੋਲ ਲੇਖ ਦੀ ਫਕੀਰੀ ਸੀ । ਇਹ ਸੱਚੀ ਸੁੱਚੀ ਫਕੀਰੀ ਦੀ ਦਾਤ ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਦ ਉਹ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਇਹ ਦੁਨੀਆ ਚਲੋ ਚਲੀ ਦਾ ਮੇਲਾ ਹੈ । ਇਥੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਬੈਠ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ, ਪਰ ਆਮ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਲੋਕ ਇਸ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਸੱਚ ਕਰਕੇ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਹਰ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬਣਾ ਲੈਣ ਦੀ ਤਮੰਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਦੁੱਖ ਮਨਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਕਈ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਨਰਕ-ਰੂਪ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।

ਪਰ ਇਸ ਮਾਇਆ ਖੇਡ ਨੂੰ ਸੰਤਪੁਰਸ਼ ਸਹੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵੇਖਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਮਾਇਆ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਅੱਖੋਂ ਪਰੋਖੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਸੁੱਖੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਇਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਸਗੋਂ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ, ਮਾਇਆ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦੇ

ਹਨ, ਮਾਇਆ ਦੇ ਅਸਲੀ ਰੂਪ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨ ਦੀ ਸੋਝੀ ਵੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪ
ਤਾ ਮੁਕਤ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਹਨ, ਨਾਲ ਹੀ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮੁਕਤ ਕਰਨ ਲਈ ਹਭਲਾ
ਮਾਰਦੇ ਹਨ । ਸੰਤ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਅਸਲੀ ਚਰਿੱਤਰ ਇਹੋ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੋਰ
ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬੁਰਾਈਆਂ ਵਲੋਂ ਮੌੜ ਕੇ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦੇ ਲੜ ਲਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।
ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਜੀਵਨ ਭਰ ਇਹੋ ਹੀ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ।
ਤਦੇ ਹੀ ਅੱਜ ਵੀ ਸੰਸਾਰੀ ਲੋਕ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਸੰਤ ਬਾਬਾ
ਜੀ ਦਾ ਜੱਸ ਗਾਉਂਦੇ ਹਨ ।

ਰਾੜੇ ਦੀ ਢੱਕੀ

ਰਾੜੇ ਦੀ ਢੱਕੀ ਵਾਲੀ ਵਾਰਤਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਗੱਲ ਹੋਰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਬਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਆਪ ਦੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਹੀ ਰਹੇ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਜੋ ਵੀ ਦਸਤਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਅੱਧੀ ਪਾੜ ਕੇ ਸੰਤ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਦੀ ਅੱਧੀ ਆਪ ਬੰਨ੍ਹ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਅੰਤਲੀ ਦਸਤਾਰ ਆਪ ਨੇ ਨਹੀਂ ਬੰਨ੍ਹੀ ਤੇ ਸੰਤ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਸੰਤ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਹ ਰੀਝ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕਿਤੇ ਇਕਾਂਤ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਤਪਸਿਆ ਕਰਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਕੇ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦੇ ਲੜ ਲਾਉਣ।

ਸੰਤ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੋਲ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਆਪ ਨੂੰ ਰਾੜੇ ਵਾਲਾ ਸ: ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਮਿਲਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਕ ਵਾਰ ਦੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਵਿਚ ਆਪ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ—‘ਗਿਆਨ ਸਿਆਂ, ਤਪੱਸਿਆ ਕਰਨਾਂ ਹੈ, ਪਰ ਕੋਈ ਇਕਾਂਤ ਥਾਂ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਨੇੜੇ ਪਾਣੀ ਵੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਬਹੁਤ ਭੋਜਨ ਦਾ ਵੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋਵੇ।

ਸ: ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਰਾੜੇ ਵਾਲਾ ਸੰਤ ਜੀ ਦਾ ਚੰਗਾ ਜਾਣੂ ਸੀ। ਉਹ ਸੰਤ ਜੀ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਰੇਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸੰਤਾਂ ਕੋਲ ਕਈ ਵਾਰ ਪੁਜਾ ਸੀ। ਉਹ ਸੰਤ ਜੀ ਦਾ ਪਟਿਆਲੇ ਪੜ੍ਹਨ ਸਮੇਂ ਦਾ ਵੀ ਜਾਣੂ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਸੰਤ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ—‘ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਰਾੜੇ ’ਚ ਕਾਫੀ ਖੁਲਾ ਢੱਕ ਹੈ। ਆਪ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾ ਕੇ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਛੱਡ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਆਪ ਵਾਸਤੇ ਉੱਥੇ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਅਤੇ ਲੰਗਰ ਦਾ ਵੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।’

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਿਹਾ—‘ਤੁਹਾਡੇ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ

ਨਹੀਂ, ਸਾਨੂੰ ਜਗ੍ਹਾ ਦਸ ਦਿਉ। ਅਸੀਂ ਹੁਣੇ ਹੀ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਹੋਰ ਦਿਨਾਂ ਤਕ ਇਥੇ ਨਹੀਂ ਰੁਕਣਾ।’

ਉਸ ਦਿਨ ਸ: ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਕੋਠੀ ’ਚ ਲੈ ਗਿਆ ਅਤੇ ਲੰਗਰ ਆਦਿ ਛੁਕਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਇਕਾਂਤ ਵਿਚ ਵਿਸਰਾਮ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਸਵੇਰੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪਟਿਆਲਾ ਤੋਂ ਚਾਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤਕ ਦੇ ਦੋ ਟਿਕਟ ਲੈ ਦਿਤੇ। ਨਾਲ ਹੀ ਪਾਇਲ ਦੇ ਥਾਣੇਦਾਰ ਦੇ ਨਾਂ ਇਕ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਚਾਵੇ ਤੋਂ ਪਾਇਲ ਤਕ ਤਾਂਗਾ ਕਰਵਾ ਲੈਣਾ ਅਤੇ ਪਾਇਲ ਪੁੱਜ ਕੇ ਚਿੱਠੀ ਥਾਣੇਦਾਰ ਨੂੰ ਦੇ ਦੇਣੀ। ਰਾੜੇ ਦੀ ਢੱਕੀ ਤਕ ਪੁੱਜਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਥਾਣੇਦਾਰ ਆਪ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਸ: ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਰਾੜੇ ਵਾਲਾ ਉਸ ਵੇਲੇ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਲਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸ: ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਕ ਹੋਰ ਚਿੱਠੀ ਆਪਣੇ ਮੁਖਤਿਆਰ ਦੇ ਨਾਂ ਵੀ ਲਿਖ ਕੇ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਸੰਤਾਂ ਵਾਸਤੇ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਤੇ ਖਾਣੇ ਆਦਿ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਦੇਵੇ।

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਪਟਿਆਲਾ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਗੱਡੀ ’ਚ ਬੈਠ ਕੇ ਰਾਜਪੁਰੇ ਵਿਚੀਂ ਚਾਵੇ ਜਾ ਉਤਰੇ। ਉੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਤਾਂਗਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਥਾਣੇਦਾਰ ਨੂੰ ਮਿਲੇ। ਗੁਰੂਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਪੈਦਲ ਹੀ ਰਾੜੇ ਦੀ ਢੱਕੀ ਵੱਲ ਨੂੰ ਚੱਲ ਪਏ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸਥਾਨ ਤੇ ਪੁੱਜ ਗਏ। ਥਾਣੇਦਾਰ ਨੂੰ ਤਾਂ ਨਾ ਮਿਲੇ ਪਰ ਸ: ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮੁਖਤਿਆਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਸੋ, ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਸਰਦਾਰ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ।

ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਖਤਿਆਰ ਨੇ ਪਿੰਡ ਰਾੜੇ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥੀ ਨੂੰ ਕਹਿ ਕੇ ਸੰਤਾਂ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਵਿਚ ਇਕ ਕਮਰਾ ਖਾਲੀ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਲਾਂਗਰੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦੇ ਵਾਸਤੇ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਆਪ ਵਿਸਰਾਮ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਵਿਚ ਕਦੀ ਘੱਟ ਹੀ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਅਤੇ ਰਾਤ ਵੀ ਢੱਕੀ ਵਿਚ ਹੀ ਗੁਜ਼ਾਰ ਦਿੰਦੇ ਅਤੇ ਜੰਗਲ ਦੀ ਸੌਭਾ ਵਧਾਉਂਦੇ ਸਨ।

ਐਤਵਾਰ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਸ: ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਰਾੜੇ ਵਾਲਾ ਵੀ ਆਪ ਪਾਸ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਪੁੱਜ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ— ‘ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਹੜਾ ਸਥਾਨ ਪਸੰਦ ਹੈ? ਜਿੱਥੇ ਤੁਸੀਂ ਕਹੋਂ ਮੈਂ ਕਮਰੇ ਬਣਵਾ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ।’

ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ—‘ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇੱਥੇ ਉੱਚੇ ਟਿੱਬੇ ਉੱਤੇ ਹੀ ਬੈਠਿਆ ਕਰਾਂਗੇ ਅਤੇ ਦਿਨ ਵੇਲੇ ਢੱਕਾਂ ਵਿਚ ਹੋਵਾਂਗੇ। ਹਾਲੇ ਸਾਨੂੰ ਹੁਝ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ।’

ਉਸ ਵੇਲੇ ਉੱਥੇ ਮੁਖਤਿਆਰ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਮੱਲ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਨਗਰ ਨਿਵਾਸੀ ਵੀ ਆ ਗਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਗਰ ਵਿਚ ਵੇਖ ਕੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਮਨਾਇਆ ਅਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ।

ਸ: ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੁਖਤਿਆਰ ਅਤੇ ਗ੍ਰੰਥੀ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਤਾਕੀਦ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਆਪ ਪਟਿਆਲੇ ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਉੱਥੇ ਨੇਮ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਢੱਕੀ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਅਤੇ ਅੱਠੀਂ ਪਹਿਰੀਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਛਕਣ ਲਈ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ’ਚ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਕੁਝ ਚਿਰ ਆਰਾਮ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਨਹਿਰ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਫੇਰ ਤਪੱਸਿਆ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।

ਰਾੜੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਸੀ, ਬਾਹਰ ਢੱਕੀ ਸੀ, ਨੇੜੇ ਨਹਿਰ ਸੀ ਅਤੇ ਇਕਾਂਤ ਵਾਸਾ ਸੀ।

ਇਕ ਹੋਰ ਰੋਚਕ ਗੱਲ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਵੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਉਹ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਬਹੁਤ ਸੁਰੀਲੀ ਸੀ। ਉਸ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਸਹਿਜਤਾ ਵੀ ਸੀ ਅਤੇ ਠਹਿਰਾਓ ਵੀ ਸੀ। ਉਹ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਗਾਇਨ ਲੋਕ ਧਾਰਣਾ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਮਨ ਨੂੰ ਮੌਹ ਲੈਂਦੇ ਸਨ।

ਰਾੜੇ ਦੀ ਢੱਕੀ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਇਹ ਨੇਮ ਬਣਾ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਾਮ ਵੇਲੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਹੀ ਰਾੜੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਕੀਰਤਨ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਸੁਰੀਲਾ ਗਲਾ, ਮਿੱਠੀ ਸੁਰ, ਅੰਦਰੋਂ ਪ੍ਰੇਮ ਭਿੱਜੀ ਅਤੇ ਵਿਰਾਗ ਵਿਚ ਭਰਪੂਰ ਰਸਨਾ ਦੁਆਰਾ ਬਾਣੀ ਦੀ ਗੂੰਜ ਉਭਰਦੀ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਜਿਵੇਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਵਰਖਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੋਵੇ।

ਆਪ ਜਿਹਾ ਵਾਜਾ ਅੱਜ ਤਕ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਵਜਾ ਸਕਿਆ। ਦੁਨੀਆ ’ਚ ਬੜੇ ਵਾਜੇ ਨੇ, ਪਰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵਾਜਾ ਵਜਾਇਆ, ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤੋਂ ਨਾ ਵਜਾ ਹੋਇਆ।

ਕਦੀ ਆਪ ਵਾਜੇ ਨਾਲ, ਕਦੀ ਆਪ ਨਾਮਦੇਵ ਦੀਆਂ ਖੜਤਾਲਾਂ ਲੈ ਕੇ

ਅਤੇ ਕਦੀ ਇਕੱਲੇ ਚਿਮਟੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਨ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨੇ ਦੀ ਰਬਾਬ ਦਾ ਚੇਤਾ ਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਜੰਗਲਾਂ ਦੇ ਪੰਛੀ ਵੀ ਉੱਥੇ ਸੰਗੀਤ ਸੁਣਨ ਲਈ ਆ ਜੁੜੇ ਹੋਣ। ਵਗਦੀ ਹੋਈ ਹਵਾ ਵੀ ਰੁਕ ਗਈ ਲੱਗਦੀ ਸੀ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ, ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਤਪਦੇ ਹੋਏ ਹਿਰਦੇ ਅਤਿਅੰਤ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਵਾਜੇ ਨਾਲ ਆਪ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਇਲਾਹੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਸਾਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਭਾਦਰੋਂ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਸੰਗ੍ਰਾਂਧ ਨੂੰ ਰਾੜੇ ਦੇ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਆਪ ਨੇ ਹੀ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਨਾਮ ਪੜ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਕੀਤਾ। ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਰਾੜੇ ਦੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਭਾਗ ਲੱਗ ਗਏ ਹਨ।

ਰਾੜੇ ਦੀ ਢੱਕੀ ਵਿਚ ਆਪ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚਰਦੇ ਸਨ, ਉਸ ਦਾ ਹਾਲ ਕਰਤਾ 'ਰੂਹਾਨੀ ਸੰਦੇਸ਼' ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਬੜੇ ਭਾਵ ਪੂਰਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਸਾਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ।

‘ਆਪ ਨੂੰ ਦਿਨੇ ਢੱਕ ਵਿਚ ਬੈਠਿਆਂ ਦੇਖ ਕੇ ਡੰਗਰ ਚਾਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਘਰੀਂ ਜਾ ਕੇ ਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਕਿ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਹ ਕੌਣ ਹਨ? ਨਵੇਂ ਹੀ ਆਏ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਬੋਲਦੇ ਨਹੀਂ। ਸਾਦਾ ਲਿਬਾਸ ਤੇ ਨੇਤਰ ਬੰਦ ਹੀ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਖਾਂਦੇ ਹਨ? ਕੌਣ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ? ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੈ? ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਖਿਆਲਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੇਂਡੂ ਲੋਕ ਮਨਮਤ ਦੇ ਘੋੜੇ ਦੁੜਾਉਂਦੇ। ਕਈ ਦੇਖਣ ਆਉਂਦੇ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਕਿਆਸ ਲਾਉਂਦੇ। ਮਸਤਕ ਦੀ ਚਮਕ ਕਿਸੇ ਅਮੀਰ ਘਰਾਣੇ ਦੇ ਨੌਨਿਹਾਲ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਸੁੰਦਰਤਾ, ਇਹ ਜਵਾਨੀ, ਕਿਸੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀ ਮਾਂ ਦੇ ਲਾਲ ਘਰੋਂ ਰੁੱਸ ਤੁਰੇ। ਉਸ ਵਿਚਾਰੀ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਜਾਂ, ਰਾਮ ਲਛਮਨ ਵਾਂਗ ਕਿਸੇ ਮਤ੍ਰੇਈ ਕਕੇਈ ਦੀਆਂ ਝਿੜਕਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹਨ।’

ਲੋਕ ਦੁਨੀਆਦਾਰੀ ਦੇ ਧੰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਆਪਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜੀਉ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਪਰੰਪਰਾ ਅਨੁਸਾਰ ਰਹਿ ਕੇ ਨਿਸਚਿੰਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਤਬਦੀਲੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਉਹ ਬਹੁਤ ਔਖੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਰਾੜੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਵੀ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਤੁਰੰਤ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ, ਸਗੋਂ ਉਹ ਕਿੰਨਾ ਹੀ ਚਿਰ ਸੰਤਾਂ ਵੱਲ ਬੜੇ ਸਖਤ ਰਵੱਈਏ ਨਾਲ ਵਿਚਰਦੇ ਰਹੇ, ਪਰ ਸਮਾਂ ਬੀਤਣ ਨਾਲ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਬਦਲਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ। ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਤ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ

ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੂਰਬਲੇ ਸੁਭ ਕਰਮ ਜਾਗ ਪਏ ਸਨ। ਤਦੇ ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸੁੱਤੇ ਹੋਏ ਭਾਗ ਜਾਗਦੇ ਹਨ, ਤਦ ਲੋਹਾ ਵੀ ਪਾਰਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਕੋਲ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਮੋਹ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਦਾਤ ਸੀ। ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾਤ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ, ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਪਹਿਲਾਂ ਵੈਰ ਭਾਵ ਜਾਂ ਨਿਰਲੇਪ ਭਾਵਨਾ ਰੱਖਦੇ ਸਨ ਉਹ ਆਪ ਕੋਲ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਪੁੱਜਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਕੀਰਤਨ ਤਾਂ ਪੱਥਰ ਦਿਲ ਨੂੰ ਵੀ ਪੰਘਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕੋਇਲ ਵਰਗੀ ਸੁਰੀਲੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੀ, ਬੰਬੀਹੇ ਜਿਹੀ ਮਿੱਠੀ-ਮਿੱਠੀ ਪੁਕਾਰ ਸੀ। ਕੀਰਤਨ ਨਾਲ ਰਸ ਏਨਾ ਬੱਝਦਾ ਕਿ ਆਕਾਸ਼ਾਂ ਦੇ ਦੇਵਤੇ ਵੀ ਉਸ ਰਸ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਨ ਵਾਸਤੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਆ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।

ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਬੀਤ ਗਏ। ਕੱਤਕ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਦਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਗੁਰਪੁਰਬ ਵੀ ਧੂਮਧਾਮ ਨਾਲ ਆ ਗਿਆ। ਸੰਗਤ ਨੇ ਇਹ ਗੁਰਪੁਰਬ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਮਨਾਇਆ।

ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਹੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਲਈ, ਸੰਗਤਾਂ ਲਈ ਅਤੇ ਲੰਗਰ ਵਾਸਤੇ ਸਥਾਨ ਬਣ ਗਿਆ। ਹੋਤੀ ਮਰਦਾਨ ਦੀ ਮਰਿਯਾਦਾ ਵਾਂਗ ਇੱਥੇ ਵੀ ਘੰਟੀ ਵਜਾ ਕੇ ਲੰਗਰ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਛਕਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰਾੜੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਪੁੱਜਣ ਦਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਵਿਖਾਇਆ ਅਤੇ ਫੇਰ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਹੋਰ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਅਨੇਕ ਲੋਕ ਵੀ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਪੁੱਜਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਜਿਹੜੇ ਸਿੱਖ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਘਰੀਂ ਵੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨ ਪੁਆ ਕੇ ਘਰ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਦੇ। ਕਈ ਲੋਕ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਘਰ ਲਿਜਾਣ ਵਾਸਤੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਵੀ ਰਖਵਾਉਂਦੇ ਸਨ।

ਮਾਘ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸਤਵੀਂ ਤੋਂ ਹੀ ਦੀਵਾਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ। ਇਹ ਦੀਵਾਨ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਤਕ ਰਹੇ। ਬੜੇ ਗੁਣੀ ਗਿਆਨੀ, ਢਾਡੀ ਰਾਗੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਪੁੱਜੇ। ਗੁਰੂ ਕਾ ਲੰਗਰ ਵੀ ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਅਤੁਟ ਵਰਤਦਾ ਰਿਹਾ। ਰੇਰੂ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਨਾਲ ਵੀ ਆਪ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਅਟੁੱਟ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ।

ਰਾੜੇ ਦੀ ਉਹ ਢੱਕੀ, ਜਿਹੜੀ ਨਹਿਰ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੇ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ

ਜੰਗਲ ਬੀਆਬਾਨ ਅਤੇ ਬੇਆਬਾਦ ਪਈ ਸੀ, ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਚਰਨ ਛੋਹ ਨਾਲ ਇਕ ਪੂਰਨ ਗੁਰਧਾਮ ਬਣ ਗਈ। ਅੱਜ ਇਥੇ ਗੁਰੂਦਵਾਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਇਮਾਰਤ ਹੈ। ਲੰਗਰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਵਰਤੀਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਗਤ ਹੁੰਮਹੁੰਮਾ ਕੇ ਪੁੱਜਦੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਘਾਟ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਤੋਟ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਕਮੀ ਨਹੀਂ। ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਭੰਡਾਰੇ ਭਰਪੂਰ ਹਨ।

ਅੱਜ ਜੋ ਇਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਇਮਾਰਤ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਹ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਇਥੇ ਪੁੱਜਣ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਕੁਝ ਚਿਰ ਵਿਚ ਹੀ ਛੋਟੇ ਕਮਰਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਸਾਰੀ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਲਈ ਥਾਂ ਬਣ ਗਈ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਯਾਤਰੂ ਲੋਕ ਵੀ ਕਾਫੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਅੱਜ ਤਾਂ ਯਾਤਰੂਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਗਿਣਤੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਲਹਿਰ ਬਹਿਰ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਕੀ ਮਿਹਰ ਹੈ, ਰੋਣਕ ਹੈ, ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਅਗੰਮੀ ਧੁਨ ਗੂੰਜਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਵਰਗ ਲੋਕ ਜਿਹਾ ਆਨੰਦ ਛਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਕਾ ਲੰਗਰ

ਲੰਗਰ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਸਕਲਪ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਲੰਗਰ ਸਮੂਹ ਸੰਗਤ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਭੋਜਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਗਤ ਆਪਣੀ ਕਿਰਤ ਕਮਾਈ ਦੇ ਦਸਵੰਧ ਨਾਲ ਇਕਤਰ ਕਰਕੇ ਭੋਜਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਤਿਆਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਲੰਗਰ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਾਸਤੇ ਸਾਫ ਤੇ ਪਵਿਤਰ ਥਾਂ ਦਾ ਹੋਣਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਗਤ ਦੇ ਬੈਠਣ ਲਈ, ਲੰਗਰ ਦੇ ਤਿਆਰ ਹੋਣ ਲਈ ਅਤੇ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਲੰਗਰ ਵਰਤਾਏ ਜਾਣ ਲਈ ਸਾਫ ਸੁਥਰੀ ਅਤੇ ਪਵਿਤਰ ਥਾਂ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਅਜਕਲ ਗੁਰੂਦਵਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਲੰਗਰ ਖਾਨੇ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਰੀਤ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੰਗਰ ਦੀ ਪਵਿਤਰਤਾ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਸੰਗਤ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਤੇ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੇ ਭੀੜ-ਭੜੱਕੇ ਦੇ, ਲੰਗਰ ਨੂੰ ਬੜੇ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਛਕ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਕਰਮਸਰ ਰਾੜਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਵੀ ਲੰਗਰ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸਵਸਥ ਪਰੰਪਰਾ ਹੈ। ਉਥੇ ਕਦੀ ਵੀ ਲੰਗਰ ਮਸਤਾਨਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਗੁਰੂ ਕੀ ਸੰਗਤ ਬਹੁਤ ਭਾਰੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਰਾੜੇ ਵਿਖੇ ਆਉਣ ਲਗ ਪਈ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਛੋਟੇ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਡੇਰਾ ਵਡੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਵਿਚ ਬਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਇਹੋ ਹੀ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਰਹਿਕੇ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਇਕਾਂਤ ਥਾਵੇਂ ਬੰਦਗੀ ਕਰਨੀ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵਿਘਨ ਨਾ ਪਾ ਸਕੇ। ਪਰ ਛੋਟੇ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਵੀ ਵੱਡਮੁੱਲੀ ਸੀ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਡੇਰੇ ਦਾ ਆਰੰਭ ਮਾਮੂਲੀ ਛਪਰੀਆਂ ਤੋਂ ਹੋਇਆ ਦਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜ ਦੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਇਮਾਰਤ ਕਦੀ ਛਪਰੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਲਪੀ ਗਈ ਸੀ, ਪਰ ਸਮਾਂ ਬਹੁਤ ਬਲਵਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਕਲਯੁਗ ਦਾ ਪਹਿਰਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸੰਗਤ ਵੀ

ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਓਟ ਆਸਰਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਆਸਰਾ ਮਿਲਣਾ ਤਾਂ ਸਾਧ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਹੈ ਪਰ ਸਾਧ ਪੁਰਸ਼ ਉਹੋ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨਦੇ ਹੋਣ, ਅਤੇ ਰੱਬੀ ਦਾਤ ਸਮਝਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਣ ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛਪਰੀਆਂ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਨਾਲ ਲੰਗਰ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵੀ ਨਿਚਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ।

ਰਾੜਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਚਲਦੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲੰਗਰ ਬਾਰੇ ਅਨੇਕ ਕਥਾ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਇਕ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਉਚਿਤ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਜਿਹੜੇ ਯਾਤਰੂ ਬਾਹਰੋਂ ਰਾੜੇ ਦੀ ਢੱਕੀ ਤੇ ਆਉਂਦੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਮਨੋਕਾਮਨਾਵਾਂ ਵੀ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ । ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੁਰੂ ਘਰ ਨਾਲ ਹੋਰ ਵੀ ਸ਼ਰਧਾ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ।

ਇਕ ਵਾਰ ਰਾਇਪੁਰ ਗੁੱਜਰਵਾਲ ਦੇ ਕਈ ਸਜਣ ਨਹਿਰ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਚਲਦੇ ਹੋਏ ਪਿੰਡਾਂ ਵਲ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹਰ ਪਾਸੇ ਜੰਗਲ ਹੀ ਸੀ । ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਰਾੜੇ ਦੀ ਢੱਕੀ ਤੇ ਰੋਣਕ ਵੇਖੀ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਇਥੇ ਕੌਣ ਸੱਜਣ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਬਾਬਤ ਦਸ ਦਿਤਾ । ਸੁਣਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਨ ਬਣਾਇਆ ਕਿ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਉਹ ਵੀ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨਗੇ ।

ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਕਿਸੇ ਸ਼ਰਧਾਵਾਨ ਨੇ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਢਾਈ ਰੁਪਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਕਰਵਾਇਆ । ਸਸਤੇ ਵੇਲੇ ਸਨ ਇਸ ਲਈ ਢਾਈ ਰੁਪਿਆਂ ਦਾ ਕਾਫੀ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਬਣ ਗਿਆ । ਗੁਰੂ ਧਾਮ ਵਿਚ ਤਾਂ ਥੋੜੇ ਹੀ ਸੱਜਣ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਨਹਿਰ ਨੇੜੇ ਡੰਗਰ ਚਾਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਫੀ ਲੋਕ ਹੁੰਦੇ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਲੰਗਰ ਵਿਚ ਆ ਗਏ । ਕੁਝ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਰਾਇਪੁਰ ਗੁੱਜਰਵਾਲ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਵੀ ਪਰਤ ਆਏ । ਸੰਗਤ ਕਾਫੀ ਹੋ ਗਈ । ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ, ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ । ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਵੀ ਹਾਲ ਚਾਲ ਪੁਛਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਲੰਗਰ ਤਿਆਰ ਹੈ, ਸੌ ਛਕੋ । ਉਹ ਲੋਕ ਸਤਿਬਚਨ ਕਹਿ ਕੇ ਪੰਗਤ ਵਿਚ ਬੈਠ ਗਏ ।

ਪਰ ਸੰਗਤ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਇਕੱਠ ਵੇਖਕੇ ਲੰਗਰ ਦਾ ਸੇਵਾਦਾਰ ਘਬਰਾ ਗਿਆ । ਉਹ ਸੋਚਣ ਲਗਾ ਕਿ ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਤਾਂ ਏਨਾ ਅੰਨਪਾਣੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਅੰਦਰ ਭੰਡਾਰ ਵਿਚ ਸਮਗਰੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

ਇਹ ਗੱਲ ਸੋਚਕੇ ਉਹ ਛੋਟੇ ਸੰਤਾਂ ਕੋਲ ਗਿਆ ਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਲੰਗਰ

ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬਹੁਤੀ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਿਵੇਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ? ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਘਟ ਹੈ ਤੇ ਸੰਗਤ ਬਹੁਤੀ ਹੈ। ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ—‘ਭਲਿਆ ਲੋਕਾ, ਇਹ ਗੁਰੂ ਦਾ ਲੰਗਰ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਹੀ ਚਿੰਤਾ ਕਰੇਗਾ, ਤੈਨੂੰ ਕਾਹਦੀ ਚਿੰਤਾ ਹੈ। ਤੂੰ ਸਤਿਨਾਮ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਵਰਤਾਈ ਜਾ। ਲੰਗਰ ਮੁਕਣ ਨਹੀਂ ਲਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਦਾ ਭੰਡਾਰਾ ਅਮੁੱਕ ਹੈ।

ਪਰ ਲੰਗਰ ਦਾ ਸੇਵਾਦਾਰ ਭੈ ਭੀਤ ਹੀ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਲਈ ਛੋਟੇ ਸੰਤ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵੱਡੇ ਸੰਤਾਂ ਕੋਲ ਬਨਤੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸਥਿਤੀ ਦਸ ਦਿਤੀ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਲੰਗਰ ਆਪ ਜਾ ਕੇ ਵਰਤਾਉ।

ਵੱਡੇ ਸੰਤਾਂ—ਬਾਬਾ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਛੋਟੇ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ—‘ਤੁਸੀਂ ਲੰਗਰ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋ, ਆਪ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣਾ ਕਾਰਜ ਸੰਭਾਲੋ!’

ਇਸ ਮਗਰੋਂ ਛੋਟੇ ਸੰਤ ਲੰਗਰਖਾਨੇ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਲਾਂਗਰੀ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲਗੇ—‘ਤੂੰ ਘਬਰਾ ਨਾ ਅਸੀਂ ਲੰਗਰ ਵਰਤਾਵਾਂਗੇ। ਇਹ ਅਤੁਟ ਭੰਡਾਰ ਹੈ, ਪਰ ਇਸਦੇ ਅਤੁਟ, ਹੋਣ ਵਿਚ ਯਕੀਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਯਕੀਨ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।’

ਸੰਤ ਜੀ ਦੀ ‘ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਕੇ ਲਾਂਗਰੀ ਨੇ ਬਾਟਾ ਅਗੇ ਕਰਕੇ ਸੰਕੇਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਬਾਟੇ ਵਿਚਲਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਹੀ ਹੈ। ਸੰਤ ਜੀ ਹੱਸ ਪਏ, ਜਿਸਦਾ ਭਾਵ ਸੀ ਕਿ ਏਨਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਭਲੀ ਕਰਗਾ।

ਇਸ ਮਗਰੋਂ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਵਾਲੇ ਬਾਟੇ ਉਪਰ ਆਪਣਾ ਕਮਰ ਕੱਸੇ ਵਾਲਾ ਸਾਫਾ ਪਾ ਲਿਆ ਤੇ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਦਾਲ ਫੁਲਕਾ ਤਾਂ ਉਹ ਘਰ ‘ਚ ਰੋਜ਼ ਹੀ ਛਕਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਇਸ ਮਗਰੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਦੋ-ਦੋ, ਤਿੰਨ-ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਵਰਤਾਕੇ ਤਿਪਤ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਪਰ ਬਾਟੇ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੁਕਿਆ।

ਫੇਰ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਲਾਂਗਰੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਬਾਟੇ ਉਪਰੋਂ ਸਾਫਾ ਨਾ ਲਾਹਵੇ ਤੇ ਸ਼ਾਮ ਤਕ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਵਰਤਾਈ ਜਾਵੇ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਨਹੀਂ ਮੁਕੇਗਾ।

ਕਈ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੇ ਲੰਗਰ ਦੀ ਬਰਕਤ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲੰਗਰ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ।

ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਕਥਾ ਧੁੱਮ ਗਈ ਕਿ ਸੰਤ ਅਸਲ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਕਮਾਈ ਵਾਲੇ ਹਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਕਰਾਮਾਤ ਕਰ ਵਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਕੋਈ ਕਰਾਮਾਤ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਲੰਗਰ ਦੀ ਬਰਕਤ ਦੀ ਇਕ ਪਿਸ਼ਾਲ ਸੀ।

ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਫੈਲ ਜਾਵੇ ਲੋਕ ਉਸਨੂੰ ਤੁਰਤ ਮੰਨ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਸਿੱਟੇ ਵਝੋਂ ਸਾਰਾ ਹੀ ਇਲਾਕਾ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹੋ ਗਿਆ, ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਤਮੰਨਾ ਕਰਨ ਲਗ ਪਿਆ ਅਤੇ ਲੰਗਰ ਵਾਸਤੇ ਰਸਦ ਦਾ ਘਾਟਾ ਨਾ ਰਿਹਾ।

ਫੇਰ ਤਾਂ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਇਸੇ ਸਥਾਨ ਤੇ ਦੋ ਵੇਲੇ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਾਲੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਆਏ ਗਏ ਯਾਤਰੀ ਅਤੇ ਵਿਰਕੱਤ ਵਾਸਤੇ ਲੰਗਰ ਵੀ ਖੁਲ੍ਹਾ ਵਰਤਣ ਲਗ ਪਿਆ।

ਲੰਗਰ ਬਾਰੇ ਇਕ ਹੋਰ ਕਥਾ ਹੋਰ ਵੀ ਰੋਚਕ ਹੈ। ਇਹ ਕਥਾ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣੇ ਦੀਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਬਾਰ ਸੁਣਾ ਚੁਕੇ ਹਨ।

ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾੜੇ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਵਿਖੇ ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਲੰਗਰ ਮਸਤਾਨਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਮੁਕ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਤੇ ਬਚਾਕੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ।

ਕਈ ਵਾਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਲੰਗਰ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਇਕ ਸਾਧੂ ਆ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ—‘ਲੰਗਰ ਹੈ ਤਾਂ ਲੰਗਰ ਦੇ ਦਿਉ। ਲੰਗਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਆਟਾ ਤੇ ਨਮਕ ਹੀ ਦੇ ਦਿਉ।’

ਲੰਗਰ ਕਿਉਂਕਿ ਹੁੰਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁੱਕਾ ਆਟਾ ਤੇ ਦਾਲ ਹੀ ਦੇ ਦਿਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਉਹ ਉਥੇ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਰਲਾ ਕੇ ਖਾ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਪਾਣੀ ਪੀ ਕੇ ਟੁਰ ਜਾਂਦਾ। ਪਰ ਆਉਂਦਾ ਉਦੋਂ ਹੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਲੰਗਰ ਮਸਤਾਨਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਇਕ ਵਾਰ ਉਹ ਸਾਧੂ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਰਸਦ ਦੇ ਕੇ ਲਾਂਗਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ—‘ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਡੇ ਸੰਤ ਜੀ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਹਾਲੇ ਜਾਇਓ ਨਾ।’

ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਲੰਗਰਖਾਨੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਹੁਣ ਸਾਧੂ ਆਵੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਾਇਆ ਜਾਵੇ।

ਇਕ ਲਾਂਗਰੀ ਨੇ ਉਸ ਸਾਧੂ ਨੂੰ ਰਸਦ ਦੇ ਦਿਤੀ ਤੇ ਦੂਜਾ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਦਸਣ ਲਈ ਚਲਾ ਗਿਆ ਪਰ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਲੰਗਰਖਾਨੇ ਵਿਚ ਪੁਜਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਹ ਸਾਧੂ ਅਲੱਪ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਲਾਂਗਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ—‘ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਆਪ ਤੁਹਾਡੇ ਲੰਗਰ

ਦੀ ਪਰੰਖਿਆ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸੌ, ਅਜ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਨੇਮ ਬਣਾ ਲਵੋ ਕਿ ਲੰਗਰ ਕਦੀ ਵੀ ਮਸਤਾਨਾ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਲੰਗਰ ਦਿਨੇ ਰਾਤੀ ਵਰਤੀਂਦਾ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਲੰਗਰ ਦੀ ਬੜੀ ਸਿਹਤਮੰਦ ਪਰੰਪਰਾ ਹੈ।

ਪਰ ਹੁਣ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਣ ਲਗ ਪਿਆ ਹੈ ਕਿ ਲੰਗਰ, ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਕਈ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਸੰਗਤ ਬਹੁਤੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਲੁਟ ਖੋਹ ਵੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਗੱਲਾਂ ਮਾੜੀਆਂ ਹਨ।

ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਧੀਆ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਮਾਨ ਸਿੰਘ (ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਵਰੋਸਾਏ ਹੋਏ) ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਪਿਹੋਵਾ ਵਿਖੇ ਵੀ ਅਤੇ ਪਿੰਡ ਫੂਲ (ਨੇੜੇ ਰੋਪੜ) ਵਿਖੇ ਵੀ ਲੰਗਰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਚਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤਾਂ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਗਦਗਦ ਭਾਵ ਨਾਲ ਕਹਿ ਵੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ — ‘ਆਪ ਢਿੱਡ ਭਰਕੇ ਖਾਵੋ ਅਤੇ ਘਰ ’ਚ ਪਰਿਵਾਰ ਲਈ ਵੀ ਲੈ ਜਾਵੋ। ਲੰਗਰ ਗੁਰੂ ਕਾ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਸੇਵਾਦਾਰ ਹੀ ਹਾਂ।’

ਜੋੜ ਮੇਲਿਆਂ ਦਾ ਆਰੰਭ

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਈਸ਼ਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਕਾਂਤ ਵਾਸਾ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਹੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਵਾਰਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸਤ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਮੌਨ ਅਵਸਥਾ ਧਾਰਣ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਮੌਨ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ :—

(1) ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਅਨੁਸਾਰ ਪਹਿਲਾ ਮੌਨ ਜੀਭ ਦਾ ਹੈ । ਆਪਣੀ ਜੀਭ ਨੂੰ ਮੌਨ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਰਖਣ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਪੁੱਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਵੈਰ-ਭਾਵ ਅਤੇ ਕਲਹ-ਕਲੇਸ਼ ਖਿਟਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਵੀ ਸਜਨ ਹੋ ਨਿਬੜਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਜੀਭ ਦਾ ਮੌਨ ਧਾਰਣ ਕੀਤਿਆਂ ਬੰਦੇ ਕੋਲੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵੀ ਨਿੰਦਾ-ਚੁਗਲੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਹੁੰਦੀ । ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੀ ਹਿਰਦਾ ਦੁਖੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਕਿਸੇ ਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਦੁਖੀ ਕਰਨਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਅਪਰਾਧ ਹੈ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਅਪਰਾਧ ਲੋਕ ਨਿੱਤ ਹੀ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਦਿਲਚਸਪ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੀਭ ਤਾਂ ਬਲ-ਕੁਬੋਲ ਕਰਕੇ ਮੂੰਹ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾ ਬੈਠਦੀ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਕਹੇ ਹੋਏ ਕੁਚੱਜੇ ਸ਼ਬਦ ਹਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਰੜਕਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਬੋਲ-ਕੁਬੋਲ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੁੱਖ ਭੋਗਦਾ ਹੈ । ਇਹੋ ਹੀ ਦੁਨਿਆਵੀ ਨਰਕ ਹੈ । ਬੜਬੋਲਾ ਇਸ ਤੋਂ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਇਸ ਲਈ ਜੀਭ ਦਾ ਮੌਨ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ।

(2) ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦੂਜਾ ਮੌਨ ਇੰਦਰੀਆਂ ਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਰੀਰਕ ਇੰਦਰੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਲਿਪਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣਾ । ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪਰਾਇਆ ਰੂਪ ਵੇਖਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਨਾ, ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿੰਦਾ ਚੁਗਲੀ ਆਦਿ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਵਰਜਣਾ, ਨਾਸਾਂ ਨੂੰ ਸੁਗੰਧ ਤੇ ਦੁਰਗੰਧੀ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਕੇ ਅੰਤਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਦੋਵਾਂ ਤੋਂ

ਉਪਰਾਮ ਹੋਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਣਾ, ਰਸਨਾ ਨੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਰਸਾਂ-ਕਸਾਂ ਤੋਂ ਵਰਜ ਕੇ ਰਖਣਾ। ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ ਅਤੇ ਅਹੰਕਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਵਿਚ ਅਰਥਾਤ ਵੱਸ ਕਰਕੇ ਰਖਣਾ। ਇੰਦਰੀਆਂ ਦਾ ਮੋਨ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਦਾਚਾਰੀ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਇੰਦਰੀਆਂ ਦੇ ਗੁਲਾਮ ਹੋ ਕੇ ਜੀਉਂਦੇ ਨੇ ਉਹ ਹਰ ਵੇਲੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਖੱਜਲ-ਖੁਆਰ ਹੁੰਦੇ ਨੇ ਅਤੇ ਸਿਰ ਖੋਹ ਪੁਆਉਂਦੇ ਨੇ। ਉਹ ਆਪ ਵੀ ਬਦ-ਨਾਮੀ ਖੱਟਦੇ ਨੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਖੱਜਲ ਕਰਦੇ ਨੇ। ਅਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਮੂੰਹ ਲਾਕੇ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਹਰ ਕੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਬਚਕੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਕੋਈ ਅਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਜੋੜਣ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਬੰਦੇ ਲਈ ਇਹੋ ਹੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸੁੱਖੀ ਰਹਿਣ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਇੰਦਰੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਰਖਣ ਲਈ ਮੋਨ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਲਿਆਵੇ। ਇਸ ਮੋਨ ਨੂੰ ਸਭਨਾਂ ਦੁੱਖਾਂ ਦਾ ਦਾਰੂ ਦਸਿਆ ਹੈ।

(3) ਇਹ ਤੀਜਾ ਮੋਨ ਮਨ ਦਾ ਮੋਨ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਮਨ ਦੇ ਫੁਰਨੇ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਜਾਵੇ। ਮਨ ਆਪਣੇ ਦੈਨਿਕ ਆਚਰਣ ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਕਲਪਨਾਵਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਹਰ ਗੱਲ ਦਾ ਫੁਰਨਾ ਪਹਿਲਾਂ ਮਨ ਅੰਦਰ ਹੀ ਜਨਮ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਉਸ ਫੁਰਨੇ ਨੂੰ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਤਦ ਉਹ ਮਨ ਅੰਦਰ ਆਪਣੀਆਂ ਪੱਕੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਗੱਡ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਮਨੁੱਖ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਹੋ ਨਿਬੜਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਆਪਣੇ ਫੁਰਨਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਨੱਪ-ਘੁੱਟ ਕੇ ਰਖਦਾ ਹੈ ਤਦ ਉਹ ਪਾਗਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਵਸਥਾ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਬਹੁਤ ਹੀ ਤਰਸਯੋਗ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਮਨ ਦਾ ਮੋਨ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਪਰ ਮਨ ਦਾ ਮੋਨ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਨ ਨਾਲ ਹੀ ਧਾਰਣ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਮਨ ਦੀ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਮੈਲ ਸਾਫ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਮਨ ਦਾ ਮੋਨ ਧਾਰਣ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸੁਰਤ ਨੂੰ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਜੋੜਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

(4) ਚੌਥਾ ਗਿਆਨ ਦਾ ਮੋਨ ਹੈ।

ਹਰ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਇਹ ਗਿਆਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਇਕ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਖੇਡ ਉਸੇ ਇਕ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਰਚੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਇਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਖੇਡ ਰਚ ਕੇ ਇਸ ਵਿਚ ਵਾਸਾ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਸਿਧਾ ਜਿਹਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਮਾਤਰ ਅੰਦਰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਅੰਦਰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਦ ਹਰੇਕ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਰੱਬ ਦਾ ਰੂਪ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਹਰੇਕ ਬੰਦੇ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਬੰਦੇ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਮਗਰੋਂ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਗੱਲ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਵੇ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਸਮਝ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਦਾ ਬੁਰਾ ਨਾ ਕਰੇ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨੀਚ ਨਾ ਸਮਝੇ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਅਕਲ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਘੱਟ ਸਮਝ ਵਾਲਾ ਨਾ ਖਿਆਲ ਕਰੇ। ਹਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰੇ।

ਇਹੋ ਹੀ ਗਿਆਨ ਦਾ ਮੌਨ ਹੈ।

ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੌਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਜੀਭ ਦੇ ਮੌਨ ਨਾਲ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਬੰਦਾ ਹਰ ਵੇਲੇ ਬਕੜਵਾਹ ਹੀ ਕਰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਕੋਈ ਵੀ ਮੌਨ ਧਾਰਣ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਪਰ ਇਹ ਮੌਨ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰਾਣ ਲਈ ਵੀ ਸੰਤ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਸੰਗਤ ਨੇ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕਿਰਪਾ ਨਿਧਾਨ ਜੀਉ। ਆਪ ਜੀ ਸਵੇਰੇ ਸ਼ਾਮੀਂ ਤਾਂ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੰਦੇ ਹੀ ਹੋ, ਪਰ ਦਿਵਸ ਦਾ ਬਾਕੀ ਸਮਾਂ ਢੱਕ ਵਿਚ ਅਲੌਪ ਹੋਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਬਾਹਰੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਮਾਈ-ਭਾਈ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਆਪ ਦੀ ਪਾਵਨ ਰਸਨਾ ਤੋਂ ਅਮੋਲਕ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਜੀਵਨ ਸਕਾਰਥ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਇਕ ਜੋੜ ਮੇਲਾ ਨਿਸਚਿਤ ਕਰੋ, ਜਿਸ ਦਿਨ ਆਕੇ ਸਭੋ ਹੀ ਮਾਈਭਾਈ ਆਪ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ, ਬਚਨ ਸੁਣਨ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਰੂਪ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਪਾਨ ਕਰਨ।

ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਮੁੱਖੀ ਸਜਨਾਂ ਵਲੋਂ ਵੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਬੇਨਤੀ ਵੱਲ ਉਚੇਚਾ ਧਿਆਨ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਦੋ ਜੋੜ ਮੇਲੇ ਨਿਸਚਿਤ ਕਰ ਦਿਤੇ। ਇਕ ਜੋੜ ਮੇਲਾ ਸੰਗਰਾਂਦ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਲਗਕੇ ਸੰਗਰਾਂਦ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਸੰਪੂਰਣ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਲਗਦਾ ਸੀ।

ਇਹ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਵਲੋਂ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਆਰੰਭ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੋੜ ਮੇਲਿਆਂ ਵਿਚ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਸੰਗਤ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਦੂਰੋਂ-ਦੂਰੋਂ ਸੰਗਤ ਪੁੱਜ ਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੀ, ਸੁਭ ਬਚਨ ਸੁਣਦੀ ਅਤੇ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੋੜ ਮੇਲਿਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਕੀਰਤਨ-ਦਰਬਾਰਾਂ ਦਾ ਆਰੰਭ ਹੋਇਆ, ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਰਾੜਾ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਹੋਰ ਸਥਾਨਾਂ ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਦਰਬਾਰ ਕੀਤੇ, ਸੰਗਤ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਮੰਨ ਕੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਅਤੇ ਫੇਰ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਇੰਗਲੈਂਡ, ਅਮਰੀਕਾ, ਕਨੇਡਾ ਤੇ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਵੀ ਜਾ ਕੇ ਗੁਰੂਬਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ।

ਸੰਗਤ ਦੇ ਬੇਮਿਸਾਲ ਇਕੱਠ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਇਕ ਵੱਡਾ ਛਪਰ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਅੰਦਰ ਸਰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਦੀਵਾਨ ਲਗਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ, ਮਾਈਭਾਈ ਵਿਸਰਾਮ ਵੀ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਫੇਰ ਇੱਠਾਂ ਤੇ ਬਾਲਿਆਂ ਦੀ ਛੱਤ ਵਾਲੇ 30 ਫੁੱਟ ਮੁਰੱਬਾ ਵਾਲੇ 11 ਕਮਰੇ ਬਣਾਏ ਗਏ। ਉਪਰੰਤ 10 ਫੁੱਟ ਲੰਮਾ 12 ਫੁੱਟ ਚੌੜਾ ਬਰਾਂਡੇ ਸਮੇਤ ਕੱਚੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਤੇ ਲੰਗਰਖਾਨਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਭਜਨ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਹਾਪੁਰਸ਼ਾਂ ਵਾਸਤੇ 14 ਛਪਰੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਭਜਨ ਸਿਮਰਨ ਵਾਲੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਮੌਨ ਧਾਰਣ ਕਰ ਲਿਆ। ਇਸ ਸਥਾਨ ਦਾ ਨਾਮ ਪੰਚਵਟੀ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਵੀ ਭਜਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਾਧੂਆਂ ਦਾ ਪੰਚਵਟੀ ਖੇਤਰ ਸੀ।

ਸਿੱਖ ਦਾ ਜੀਵਨ

ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੀ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮੂਲ ਮੰਤਵ ਸੀ ।

ਇਕ ਕਥਾ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਦਿਨ ਸ਼ਾਮ ਵੇਲੇ ਸੰਤਾਂ ਨ ਸਾਰੇ ਸਨੇਹੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਬੁਲਾਕੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਦਸੋ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਕੌਣ ਹੈ ?

ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਜਾਂ, ਲੋਕ ਜਵਾਬ ਦੇਣੋਂ ਝਿਜਕਦੇ ਸਨ ।

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਦਾਤ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵੱਡਮੁੱਲੀ ਵੀ ਹੈ ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਸਨੇਹੀਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਖੰਡੇ ਦੀ ਧਾਰ ਨਾਲ ਪਰਖਿਆ ਸੀ । ਉਦੋਂ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਲੱਖਾਂ ਹੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬੈਠੇ ਸਨ ਪਰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿੱਖੀ ਪਰਖ ਵਿਚ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਸਫਲ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਫੇਰ ਬਾਕੀ ਦੇ ਚਾਰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਵੀ ਸੀਸ ਭੇਟ ਕੀਤੇ, ਤਦ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਦਾਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਸੀ । ਜਿਸ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਜਿਹਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖੀ ਸੀਸ ਦੇ ਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਦਸੀ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਦੇ ਵਿਤਕਰੇ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕੇ, ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਵਿਖਰੇਵੇਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉਠ ਕੇ ਸਭ ਦਾ ਭਲਾ ਲੋਚਦਾ ਹੈ ।

ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉਠ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰੇ, ਫੇਰ ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਤੇ ਦਿਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਸਿੱਖ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਨਿਖੜਵਾਂ ਅੰਗ ਹੈ ।

ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਵਡੇਰਿਆਂ—ਬਾਬਾ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੌਰੰਗਬਾਦ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ਣ ਵੇਲੇ ਪੰਝੀ-ਪੰਝੀ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਠ ਕਰਨ ਦਾ ਨੇਮ ਬਣਾਇਆ ਸੀ । ਬਾਬਾ ਖੇਮ ਸਿੱਖ ਜੀ ਬੇਦੀ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਵਾਲਿਆਂ

ਨੇ ਜੀਵਨ ਭਰ ਇਸ ਨੇਮ ਤੇ ਪਹਿਰਾ ਦਿੱਤਾ । ਇਹ ਬਾਬਾ ਖੇਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਪੜਪੋਤੇ, ਬਾਬਾ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪੋਤੇ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਤਰ ਗਏ ।

ਗੁਰ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਰਹਿਤ ਮਰਿਯਾਦਾ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਚੌਥੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਮਹਾਰਾਜ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਉਚਾਰਿਆ ਸੀ—

ਗੁਰ ਸਤਿਗੁਰ ਕਾ ਜੋ ਸਿਖੁ ਅਖਾਏ ਸੁ ਭਲਕੇ ਉਠਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਧਿਆਵੈ ॥

ਉੱਦਮੁ ਕਰੇ ਭਲਕੇ ਪਰਭਾਤੀ ਇਸਨਾਨੁ ਕਰੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰਿ ਨਾਵੈ ॥

ਉਪਦੇਸਿ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਹਰਿ ਜਪੁ ਜਾਪੈ ਸਭਿ ਕਿਲਵਿਖ ਪਾਪ ਦੋਖ ਲਹਿ ਜਾਵੈ ॥

ਫਿਰ ਚੜੈ ਦਿਵਸ ਗੁਰੁਬਾਣੀ ਗਾਵੈ

ਬਹਦਿਆ ਉਠਦਿਆ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਵੈ ॥

ਜੋ ਸਾਸ ਗਿਰਾਸਿ ਧਿਆਏ ਮੇਰਾ

ਹਰਿ ਹਰਿ ਸੋ ਗੁਰਸਿਖ ਗੁਰੂ ਉਪਦੇਸੁ ਸੁਣਾਵੈ ॥

ਜਨੁ ਨਾਨਕ ਧੂੜਿ ਮੰਗੈ ਤਿਸੁ ਗੁਰ ਸਿਖ ਕੀ

ਜੋ ਆਪਿ ਜਪੈ ਅਵਰਹ ਨਾਮ ਜਪਾਵੈ ॥

ਉਪਰੋਕਤ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਇਕ ਸੱਚੇ ਸੁੱਚੇ ਗੁਰਸਿਖ ਦਾ ਸੰਪੂਰਣ ਜੀਵਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਹਰ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਸਰਬ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਸੰਗਤ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਬਾਕੀ ਫਿਰਕਿਆਂ ਲਈ ਇਕ ਆਦਰਸ਼ ਰੂਪ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਅਤੇ ਗੁਰੁਬਾਣੀ ਨੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਗੱਲਾਂ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਿਖਾਈਆਂ ਸਨ । ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਹਰ ਸਿੱਖ ਕਿਰਤੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ । ਉਹ ਹੱਥੀਂ ਕਿਰਤ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਕਿਰਤ ਕਰਨੀ ਹਰ ਸਿੱਖ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਫਰਜ਼ ਸੀ । ਉਹ ਨਾ ਤੇ ਮੰਗ ਕੇ ਖਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪਰਜੀਵੀ ਬਣਕੇ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ । ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਕਮਾਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਖਾਂਦਾ ।

ਸਮਾਜਿਕ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਕਰਕੇ ਦੋ ਕਿਸਮ ਦੇ ਹੀ ਲੋਕ ਹਨ । ਇਕ ਉਹ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਕਿਰਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਉਹ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿਰਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਕਿਰਤ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਢਿੱਡ ਭਰਦੇ ਹਨ । ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਕਿਰਤੀ ਅਤੇ ਸਵੈਜੀਵੀ ਬਣਾਇਆ ਹੈ । ਉਹ ਕਿਰਤ

ਕਰੇਗਾ, ਆਪ ਖਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਕਮਾਈ ਵਿਚੋਂ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਹਿਸਾ ਦੇਵੇਗਾ ।

ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖ ਆਪਣੀ ਕਿਰਤ ਵਿਚੋਂ ਦਸਵੰਧ ਕੱਢਕੇ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰੇਗਾ, ਕਿਸੇ ਗਰੀਬ ਦੀ ਗਰੀਬੀ ਦੂਰ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਬੇਸਹਾਰਾ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਬਣੇਗਾ । ਇਹ ਸਿੱਖ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਲਛਣ ਹੈ ।

ਜਿਹੜਾ ਸਿੱਖ ਆਪਣੀ ਕਿਰਤ ਕਮਾਈ ਵਿਚੋਂ ਦਸਵੰਧ ਨਹੀਂ ਕੱਢ ਸਕਦਾ, ਉਹ ਪੂਰਨ ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ ਅਖਵਾ ਸਕਦਾ ।

(2) ਵੰਡ ਛਕਣ ਦਾ ਨੇਮ ਇਹੋ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਕਿਰਤ ਕਮਾਈ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹਦੇ ਵਿਚੋਂ ਉਹ ਦਸਵੰਧ ਕੱਢ ਕੇ ਦੂਜੇ ਸਾਖੀਆਂ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੰਡ ਛਕਣ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਮਨੁੱਖ ਇਕ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਹੈ । ਉਹ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਰਹਿਕੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਦੁਖ ਸੁੱਖ ਦਾ ਭਾਈਵਾਲ ਬਣਦਾ ਹੈ । ਚੰਗੇਰੇ ਜੀਵਨ ਆਦਰਸ਼ ਲਈ ਇਹ ਭਾਈਵਾਲੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ।

(3) ਨਾਮ ਜਪਣਾ ਵੀ ਸਿੱਖ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਦਾ ਇਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮੰਤਵ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਜਾਚ ਦੀ ਹਰੇਕ ਜੁਗਤੀ ਆ ਗਈ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਗੁਰੂਬਾਣੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸਮਝਣ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਕਦੀ ਵੀ ਜੀਵਨ ਖੇਡ ਵਿਚ ਅਸਫਲ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ । ਉਹ ਸਫਲ ਜ਼ਰੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਸਫਲਤਾ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂਬਾਣੀ ਦੇ ਆਸ਼ੇ ਮੁਤਾਬਕ ਜੀਵਨ ਢਾਲਣ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਜੇਕਰ ਉਹ ਗੁਰੂਬਾਣੀ ਦੇ ਆਸ਼ੇ ਮੁਤਾਬਕ ਜੰਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਹੀ ਸਫਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਸਿੰਘ ਦਾ ਜੀਵਨ

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜੀਵਨ ਬੜਾ ਨਿਰਾਲਾ ਤੇ ਸੱਚਾ ਹੈ । ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਸਿਫਤਾਂ ਅੱਜ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਘੱਟ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੀ ਕਦਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਹੈ ।

ਸਿੱਖ ਨੇ ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਖੰਡੇ ਬਾਟੇ 'ਚੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰਕੇ

ਸਿੰਘ ਸਜਨਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦਾ ਚਰਿੱਤਰ ਸੰਤ ਸਿਪਾਹੀ ਵਾਲਾ ਬਣਨਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਉਹ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਅਤੇ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਰਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਦੀ ਵੀ ਕਿਸੇ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਜੁਗ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸਿੱਖ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਸਿੰਘ ਬਣਕੇ ਕਿਸੇ ਬੇਦੋਸ਼ੇ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਹੋਵੇ।

ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਖਾਲਸੇ ਵਿਚ ਹੀ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਖਾਲਸਾ ਰਹਿਤ ਮਰਿਆਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਉਚੇਰਾ ਆਚਰਣ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਤਦ ਗੁਰੂ ਉਸ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਲਗਾਵੇਗਾ, ਪੁਛ ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ, ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅੰਗ ਸੰਗ ਰਹੇਗਾ।

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਰੇਰੂ ਵਾਲਿਆਂ ਪਾਸੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਰਾੜਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਵੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਲੜ ਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਨਿਗੁਰੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਢੋਈ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ। ਨਿਗੁਰੇ ਬੰਦੇ ਦਾ ਤਾਂ ਪਰਛਾਵਾ ਵੀ ਬੁਰਾ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਨਿਗੁਰੇ ਬੰਦੇ ਕੋਲੋਂ ਤਾਂ ਪਰੇਤ ਵੀ ਤ੍ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਚਰਿੱਤਰ ਨੂੰ ਮਾਨਵਤਾ ਲਈ ਆਦਰਸ਼ ਬਣਾਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਤੇ ਪੂਰੇ ਉਤਰਨ ਵਾਲੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਵੀ ਜਿੱਤ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਅਤੇ ਫਕੀਰੀ ਬਾਣਾ

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਈਸ਼ਰ ਸਿਘ ਜੀ ਦਾ ਸੰਵਾਦ ਵਧੇਰੇ ਕਰਕੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਚੰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਉਹ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਥਾ-ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਇਕ ਦਿਨ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮੌਜ ਵਿਚ ਸਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਬਖਸ਼ੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਮਨੁੱਖ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਪੁਤਰ ਅਤੇ ਆਤਮਿਕ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕੇ ਦੁਖੜੇ ਸਹਿ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਭੁੱਲ ਕਾਰਣ ਉਹ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਵੀ ਭਾਗੀਦਾਰ ਹਨ।

ਆਪ ਦਾ ਬਚਨ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੂਜਾ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸਿਆਣਾ ਮਨੁੱਖ ਲਭ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਵਾਸਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਆਖਿਆ ਸੀ—‘ਤੂੰ ਮਨ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਰਾਜ ਭਾਗ ਨੂੰ ਵਧਾ ਘਟਾ ਸਕਦਾ ਏਂ ਪਰ ਸ਼ਰਤ ਇਕੋ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਪੂਜਾ ਨੂੰ ਸੁੱਖ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਹੀ ਤੇਰੇ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਦੀ ਕਸੌਟੀ ਹੈ।’

ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਇਹ ਹੁਕਮ ਕਰਕੇ ਆਪ ਕਿਤੇ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਇਕਾਂਤ ਵਾਸ ਹੋ ਗਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਰਾਜਭਾਗ ਵਿਚ ਵਿਘਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਪਰ ਤਿੰਨ ਵਰ੍ਹੇ ਪੂਰੇ ਹੋਣ ਮਗਰੋਂ ਉਸ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਇਕਾਂਤ ਵਾਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਉਸ ਵਲੋਂ ਬਾਪੇ ਗਏ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਲੋਕ ਸੁੱਖ ਵਾਸਤੇ ਹਾਲੇ ਤਕ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਹਾਲਤ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਸਮੁੱਚੇ ਰਾਜ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਵਿਗੜ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਸ਼ਰਾਬੀ ਕਬਾਬੀ ਬਣ ਗਏ ਸਨ। ਨਵਾਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਵੀ ਅਨੇਕ ਕਿਸਮ ਦੇ ਐਬਾਂ ਵਿਚ ਫਸ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਜ ਗੱਦੀ ਤੋਂ ਲਾਹ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕਿਸੇ

ਭਿਆਨਕ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਬਦੇ ਨੂੰ ਠੀਕ ਸਮਝ ਕੇ ਰਾਜਗੱਦੀ ਉਪਰ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਵੀ ਅਸਲੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਕਸੌਟੀ ਅਨੁਸਾਰ ਖਰਾ ਨਾ ਉੱਤਰ ਸਕਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਸਫਲਤਾ ਨਾ ਮਿਲ ਸਕੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਭਿਆਨਕ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕਿ ਤਸੀਹੇ ਭੋਗੇ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸਲੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਚਲਾਣ ਲਈ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਉਹ ਸਫਲ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ। ਕਈਆਂ ਨੇ ਤਾਂ ਰਾਜ ਭਾਗ ਸੰਭਾਲਣ ਵਿਚ ਹੀ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਲਗਾ ਦਿੱਤੇ। ਕਈਆਂ ਨੇ ਰਾਜ ਭਾਗ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਕੇਵਲ ਦੋਸਤੀਆਂ ਹੀ ਪਾਲੀਆਂ ਸਨ। ਸ਼ਰਾਬਾਂ ਪੀਤੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਖੱਜਲ ਹੋਏ ਸਨ।

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਅਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਫੇਰ ਉਸ ਸਥਾਨ ਤੇ ਕੋਈ ਸੂਝਵਾਨ ਮਨੁੱਖ ਆਇਆ। ਉਸ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜੰਗਲ ਕਟਵਾਇਆ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਜ਼ਾ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਰਖੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਫੇਰ ਉਹਨੇ ਉਸ ਜੰਗਲ ਵਾਲੀ ਥਾਵੇਂ ਪਕੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਬਣਵਾ ਕੇ ਸੁੰਦਰ ਸਰੋਵਰ ਅਤੇ ਬਾਉਂਲੀਆਂ ਕਾਇਮ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਬੈਠਣ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਥਾਵਾਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ। ਬਾਗ-ਬਗੀਚੇ ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਘਰ ਬਣਵਾ ਕੇ ਚੰਗੀ ਵਸੋਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਉਹਨੇ ਹਰ ਸੰਭਵ ਜਤਨ ਨਾਲ ਪ੍ਰਜਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਰੱਖਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ। ਫੇਰ ਉਹਨੇ ਤਿੰਨ ਵਰ੍ਹੇ ਬੀਤਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਸ ਆਪਣੇ ਅਸਥਾਈ ਰਾਜ ਭਾਗ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਲਈ, ਪਰ ਅਸਲੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ, ਤੇ ਉਹਦੀ ਨੇਕੀ ਅਤੇ ਸੂਝ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸਦਾ ਵਾਸਤੇ ਉਹਨੂੰ ਆਪਣਾ ਰਾਜ ਭਾਗ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਉੱਤਮ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਰਾਜਗੱਦੀ ਦਾ ਮਾਲਿਕ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਹੁਕਮ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ :

ਤੁਮ ਹੋ ਸਭ ਰਾਜਨ ਕੇ ਰਾਜਾ ॥ (ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ)

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਵਚਨ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਅਵਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਲੋਕ ਬਾਲਕ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਹੀ ਦੇਹ ਤਿਆਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਕੁਝ ਹੋਰ ਜਵਾਨੀ ਤੇ ਬੁਢਾਪੇ ਵਿਚ ਮਰ ਖੱਪ ਗਏ, ਪਰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਤੋਂ ਉਲਟ ਚਲਣ ਵਾਲੇ

ਚੁਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨਾਂ ਦੇ ਭਿਆਨਕ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਉੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਲ ਰੂਪੀ ਸ਼ੇਰ ਹੜਪ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਹ ਅਵਸਥਾ ਇਸ ਲਈ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਵਿਚ ਦੁਰਾਚਾਰੀ ਰਹੇ ਸਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੋਕ ਹਿਤ ਲਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਪਿਆ ।

ਸਮਾਂ ਬੀਤਣ ਮਗਰੋਂ ਹੋਰ ਸੂਝਵਾਨ ਮਨੁੱਖ ਧਰਤੀ ਤੇ ਆਇਆ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਗੁਰੂਬਾਣੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ :

ਅਵਰ ਜੋਨਿ ਤੇਰੀ ਪਨਿਹਾਰੀ ॥

ਇਸੁ ਧਰਤੀ ਮਹਿ ਤੇਰੀ ਸਿਕਦਾਰੀ ॥

ਪਰ ਸਿਕਦਾਰੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਤਦ ਹੀ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਉਹ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਰੱਖ ਸਕੇਗਾ । ਹਰ ਕੰਮ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਅਤੇ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਕਰੇਗਾ । ਫੇਰ ਉਹ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਰੂਪ ਹੀ ਹੋ ਨਿਬੜੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਮਰਨ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ :

ਮਰਣੈ ਕੀ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀ

ਜੀਵਣ ਕੀ ਨਹੀ ਆਸ ॥

ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਇਕ ਅਵਸਥਾ ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਉਹ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਮਿਹਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਮਿਲਾਪ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

‘ਇਕ ਦੂਜੀ ਅਵਸਥਾ ਵੀ ਹੈ ।’ ਇਕ ਹੋਰ ਵਾਰ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ—‘ਇਕ ਸਮੇਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਫਟੀ ਪੁਰਾਣੀ ਗਦੜੀ ਵੇਖ ਕੇ ਕਿਹਾ—ਮੈਂ ਘਰ ਬਾਰ ਛਡਿਆ, ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਮੋਹ ਵੀ ਨਾ ਰੱਖਿਆ ਤੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਵਾਸਾ ਕੀਤਾ, ਗਰਮੀ ਸਰਦੀ ਸਹਾਣੀ, ਕਾਠ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਸਮਾਨ ਸਮਝਿਆ ਪਰ ਹਾਲੇ ਤਕ ਵੀ ਰੱਬ ਦੇ ਦੀਦਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਏ । ਫੇਰ ਮੈਂ ਇਹ ਲੀਰਾਂ ਦੀ ਪੰਡ ਕਿਉਂ ਚੁਕੀ ਫਿਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ।’

ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਨੂੰ ਰੱਬ ਵਲੋਂ ਗਦੜੀ ਦੇ ਰੂਪ ’ਚ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ—‘ਫਰੀਦਾ, ਭਾਵੇਂ ਮੈਂ ਫਟੀ ਪੁਰਾਣੀ ਹੀ ਹਾਂ ਅਤੇ ਲੀਰਾਂ ਦੀ ਪੰਡ ਹੀ ਹਾਂ ਪਰ ਤੇਰਾ ਆਦਰ ਮਾਣ ਮੇਰੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਹੀ ਲੋਕ ਤੈਨੂੰ ਦਰਵੇਸ਼ ਸਮਝਦੇ ਨੇ ਫਰੀਦਾ ! ਮੈਂ ਨਾ ਹੋਵਾਂ ਤਾਂ ਤੂੰ ਫਕੀਰ ਨਾ ਅਖਵਾ ਸਕੇਂ ।’

ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ—‘ਲੀਰ ਲੀਰ ਹੋ ਚੁਕੀ ਗੋਦੜੀਏ, ਤੇਰਾ ਵੀ ਮੇਰੇ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਝਾਲੂ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ। ਬਲਕਿ ਤੇਰੇ ਵੱਲ ਕਿਸੇ ਨੇ ਤੱਕਣਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।’ ਫੇਰ ਫਰੀਦ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਗੋਦੜੀ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ—‘ਲੈ ਤੂੰ ਜਾਹ ਜਿੱਥੇ ਜਾਣਾ ਏਂ, ਮੈਂ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ, ਤੇਰੇ ਬਗੈਰ ਮੇਰਾ ਸਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ’ ਅਤੇ ਫਰੀਦ ਜੀ ਗੋਦੜੀ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਫਰੀਦਕੋਟ ਵੱਲ ਟੁਰ ਪਏ। ਰਾਹ ’ਚ ਇਕ ਪਠਾਣ ਦਾ ਭਵਨ ਬਣ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਕਿਰਤੀਆਂ ਤੋਂ ਜਬਰੀ ਕੰਮ ਲੈਂਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵਗਾਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਫਰੀਦ ਸਾਹਿਬ ਕੋਲ ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਦੜੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਵੀ ਪਠਾਣ ਦੇ ਭਵਨ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਵਾਸਤੇ ਵਗਾਰ ਲਈ ਗਈ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਗੋਦੜੀ ਨੂੰ ਇਕੱਲੀ ਪਈ ਵੇਖ ਕੇ ਵਾਗੀ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਖਿੱਦੋ ਬਣਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਖੇਡਣ ਲੱਗ ਪਏ।

ਸ਼ਾਮ ਵੇਲੇ ਫਰੀਦ ਸਾਹਿਬ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਪਰਤੇ ਤਾਂ ਗੋਦੜੀ ਨੂੰ ਇਕੱਲੀ ਬੁਰੇ ਹਾਲੀਂ ਪਈ ਵੇਖ ਕੇ ਪੁਛਿਆ—‘ਸੁਣਾ ਮੇਰੇ ਬਗੈਰ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਬੀਤੀ?’

ਗੋਦੜੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ—‘ਜਿਵੇਂ ਮੇਰੇ ਬਗੈਰ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਬੀਤੀ ਹੈ।’

ਫਰੀਦ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸਮਝ ਆ ਗਈ ਕਿ ਫਕੀਰ ਦਾ ਆਦਰ ਮਾਣ ਉਹਦੇ ਬਾਣੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਫਕੀਰ ਵੀ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਰਹੇ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਆਦਰ ਮਾਣ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਪਰ ਬਾਣਾ ਪਾ ਕੇ ਫਕੀਰ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਫਕੀਰੀ ਦੇ ਨੇਮਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰੇ।

ਚੰਬੇ ਦਾ ਬੂਟਾ

ਦਿਨ ਪ੍ਰਤਿ ਦਿਨ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਕੀਰਤੀ ਦੂਰ ਦੂਰ ਤਕ ਫੈਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਹਰ ਕੋਈ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜੱਸ ਕਿਸੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸੁਭ ਅਮਲਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕੀਰਤੀ ਸਦੀਵੀ ਜੱਸ ਹੈ। ਇਹ ਕੀਰਤੀ ਕੇਵਲ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ, ਲੋਕ ਹਿਤਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪੁਸਤਕ 'ਰੂਹਾਨੀ ਸੰਦੇਸ਼' ਦੇ ਕਰਤਾ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ—

‘ਜਿਵੇਂ ਬਸੰਤ ਰੁਤ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਬਨਸਪਤੀ ਤੇ ਫੁਲਵਾੜੀ ਮਹਿਕਦੀ ਹੈ, ਪਵਨ ਚੰਦਨ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਦੂਰ ਦੂਰ ਤਕ ਹੋਰ ਬਿਰਛਾਂ ਤੇ ਬੂਟਿਆਂ ਨੂੰ ਚੰਦਨ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਕੀਰਤੀ ਵੀ ਕੇਵਲ ਇਕ ਥਾਂ ਅਤੇ ਥੋੜੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਹੀ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਰਹੀ, ਬਲਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੋਨੇ ਕੋਨੇ ਵਿਚ ਫੈਲ ਗਈ। ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਜਸ ਸੁਣ ਕੇ ਹੋਰਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਵਾਂਗ ਤਪ ਤਿਆਗ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਤਤਿਖਸ਼ਾ ਦਾ ਨਮੂਨਾ, ਪੂਰਨ ਵਿਰੱਕਤ ਵੀਤ ਰਾਗ ਸਾਧੂ, ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਲੇਰਾਂ ਵਾਲੇ ਵੀ 1938 ਈ: ਵਿਚ ਸੰਗਤ ਸਮੇਤ ਕਰਮਸਰ ਆਏ।’

ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰਭੂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਮਿਲਣੀ ਸਾਵਨ ਦੀ ਰੁਤੇ ਹੋਈ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਾਜ਼ ਅਤੇ ਰਾਗੀ ਜਥਾ ਵੀ ਨਾਲ ਹੀ ਰਖਦੇ ਸਨ। ਨਹਿਰ ਦੇ ਕੰਢੇ ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਕਰਕੇ ਯਾਤਰਾ ਲਈ ਅੰਦਰ ਗਏ ਤਾਂ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕ ਬੈਠ ਗਏ। ਸਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਾ ਤਾਂ ਆਪ ਦਲਕੇ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੋਲ ਆਏ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਉਮਰ ਤਕਰੀਬਨ ਤੇਤੀ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਮਸਤਕ ਵਲ ਤਕ ਕੇ ਤਿਕਾਲ ਦਰਸ਼ੀ ਸੰਤ ਜੀ ਨੇ ਇਲਾਹੀ ਜੋਤ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਰੱਬੀ ਕਾਰਕਾਂ ਵਾਲੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਵੇਖਕੇ ਬਾਣੀ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਕੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ—

ਆਵਹੁ ਭੈਣੇ ਗਲਿ ਮਿਲਹ ਅੰਕਿ ਸਹੇਲੜੀਆਹ ॥

ਮਿਲਕੈ ਕਰਹ ਕਹਾਣੀਆ ਸੰਮ੍ਰਥ ਕੰਤ ਕੀਆਹ ॥

ਦੋਵੇਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਗਲੇ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਤਿਹਾਇਸ਼ ਵਾਸਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ । ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ—‘ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਨਵਿਰਤੀ ਵਾਲੇ ਵਿਰਕੱਤ ਸਾਧੂ ਹਾਂ । ਆਪ ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਵਾਂਗ ਪੂਰਨ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਰਾਜ ਜੋਗੀ ਹੋ । ਸਾਡਾ ਤਾਂ ਬਹੁਤਾ ਕਰਕੇ ਬਾਹਰ ਇਕਾਂਤ ਵਿਚ ਰਹਿਕੇ ਹੀ ਮਨ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੋਲੇ—‘ਆਪ ਤਾਂ ਸਦਾ ਹੀ ਇਕਾਂਤਵਾਸੀ ਹੋ ! ਜਿਵੇਂ ਬਚਨ ਵੀ ਹੈ—

ਸੋ ਇਕਾਂਤੀ ਜਿਸੁ ਰਿਦਾ ਥਾਇ ॥

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਗਦਗਦ ਭਾਵ ਨਾਲ ਜਵਾਬ ਦਿਤਾ—‘ਆਪ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਠੀਕ ਹੈ, ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਨੀਲੀ ਛੱਤ ਥੱਲੇ ਬਾਹਰ ਖੁਲ੍ਹੀ ਥਾਵੇਂ ਵਿਚਰਨਾ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ।’

ਇਸ ਮਗਰੋਂ ਬਾਬਾ ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕੱਖਾਂ-ਕਾਨਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕੁੱਲੀਆਂ ਵਿਚ ਵਾਸਾ ਕਰਕੇ ਭਜਨ ਬੰਦਗੀ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਪਵਿਤਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਾਲੇ ਸਾਧੂ ਵੇਖੇ ਤਦ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਕਿ ਸਕੂਨ ਅਰਥਾਤ ਸੁੱਖ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਝੱਪੜੀਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਰਾਜ ਭਵਨਾਂ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ !

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਆਈ ਸੰਗਤ ਦਾ ਬਹੁਤ ਆਦਰ ਮਾਣ ਕੀਤਾ ।

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਆਈ ਸੰਗਤ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਸਜਨਾਂ ਨੇ ਪੁੱਛਨ ਕੀਤਾ—ਮਹਾਰਾਜ, ਮਨ ਦੀ ਇਕਾਗਰਤਾ ਕਿਵੇਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ?

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ—‘ਤੁਸੀਂ ਸਰਵਣ ਮੰਨਣ ਆਦਿ ਸਾਧਨ ਕਰਿਆ ਕਰੋ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋਣ ਨਾਲ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਰੂਪ ਬਚਨ ਆਪਣੇ ਆਪ ਟਿਕ ਜਾਣਗੇ ।

ਫੇਰ ਆਪ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਸਰਵਣ ਵੀ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੈ । ਪਹਿਲਾ ਸਰਵਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਤਾਂ ਬੰਦਾ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਸੁਣਦਾ ਹੈ ਪਰ ਮਨ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਦੌੜਦਾ ਹੈ । ਕੁਝ ਵੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ । ਇਸ ਭਾਂਤ ਦੇ ਸਰਵਣ ਦਾ ਪੁੱਨ ਬਹੁਤ ਘਟ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰਵਣ ਨਾਲ ਪਾਪ ਨਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ।

ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਵੀ ਇਕਾਗਰਤਾ ਨਾਲ ਸੁਣਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਚੁਲ੍ਹੇ ਦੀ ਅੱਗ

ਸਮਾਨ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਸੰਵਾਰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਪਾਣੀ ਦੀ ਗੜਵੀ ਪੈਂਦਿਆਂ ਹੀ ਬੁੱਝ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਮੰਨਣ ਦਾ ਅਮਲ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਅਗਨੀ ਬਰਾਬਰ ਹੈ। ਉਹ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਰਹਿਕੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬੁੱਝਦੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋ ਸੁਣਕੇ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਮਨ ਵਿਚ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਕੰਮਾਂ ਅੰਦਰ ਵਿਚਰਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਵਿਸਾਰਦਾ ਅਤੇ ਸਿਮਰਨ ਨੂੰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਜਾਰੀ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਸੁਣਕੇ ਵਿਚਾਰਕੇ ਕਮਾਈ ਰਾਹੀਂ ਨੇਸ਼ਟਾ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਅਗਨੀ ਵਾਂਗ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਬੜਵਾਨਲ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਵਿਸ਼ਾਲ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬੁੱਝਦੀ ਸਗੋਂ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਹੀ ਸਾੜਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਫਲ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਪਿੰਡ ਦੀ ਹੋਰ ਸੰਗਤ ਵੀ ਪੁਜ ਗਈ ਸੀ ਪਰ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਇਹ ਬਚਨ ਕਹਿਕੇ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ—

‘ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀਏ ਸੰਗਤੇ ! ਤੁਹਾਡੇ ਇਲਾਕੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਮਹਾਨ ਕਿਰਪਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਹਰ ਸਮੇਂ ਮਹਿਕ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਇਹ ਚੰਬੇ ਦਾ ਬੂਟਾ ਲਗਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ। ਤੁਸੀਂ ਰੋਜ਼ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੋ। ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਕੇਵਲ ਏਨਾ ਹੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਾਫੀ ਹੈ।’

ਇਹ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਿਸ਼ੌਰ ਖੇਤਰ ਦੇ ਨਿਵਾਸੀ ਸਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਅੱਠੀ ਪਹਿਰੀਂ ਲੰਗਰ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਛਕਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਲਈ ਬਹੁਤ ਭਾਵਨਾ ਸੀ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸੰਤ ਪੁਰਸ਼ ਮਿਲਣ ਵਾਸਤੇ ਆਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਇਕ ਦਾ ਇਥੇ ਸੰਖੇਪ ਵੇਰਵਾ ਦਿਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸੰਤ ਜੀਉਣ ਸਿੰਘ ਵਿਰਕੱਤ ਵੀ ਆਏ ਸਨ। ਇਹ ਸੰਤ ਮਸਤੂਆਣਾ ਵਾਲੇ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਸੇਵਕ ਅਤੇ ਯੋਗਾ ਅਭਿਆਸੀ ਸੀ। ਵਿਰਕੱਤ ਏਨਾ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਸੀ ਕਿ ਛੱਤੇ ਹੋਏ ਘਰ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਦੇ ਤੇੜ ਕਛਹਿਰਾ, ਸਿਰ ਤੇ ਅਧਗਜ਼ ਪਰਨਾ, ਪੈਰੋਂ ਨੰਗਾ ਅਤੇ ਕੋਲ ਕੇਵਲ ਇਕ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਰਖਦਾ ਸੀ। ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨਾਲ ਦਸਵੇਂ ਦੁਆਰ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਬਾਬਾ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ ਕਟਾਣੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨਾਮਧਾਰੀ ਦਾ ਸੇਵਕ ਸੀ। ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਰੇਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਫੇਰ ਰਾੜਾ ਸਾਹਿਬ ਆਉਣ ਲਗ ਗਿਆ। ਸਰੀਰ ਬਿਰਧ ਸੀ ਪਰ ਮਨ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਿਚ ਸੀ। ਗਰਮੀ ਸਰਦੀ 'ਚ ਕੇਵਲ ਇਕੋ ਹੀ ਬੌਰੀ ਦਾ ਝੁੱਲ ਕੋਲ ਰਖਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਰਾਤੀਂ ਸੁੱਤਿਆਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੇਖਿਆ ਹੋਣਾ। ਦੋਵਾਂ ਸੰਤਾਂ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ।

ਮੌਨੀ ਰਣ ਸਿੰਘ ਵੀ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਕੋਲ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਕੁਹਾੜਾ ਨੇੜੇ ਜੰਡਾਲੀ ਪਿੰਡ ਦਾ ਵਸਨੀਕ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ। ਕਾਫੀ ਚਿਰ ਢੱਕੀ ਵਿਚ ਠਹਿਰਿਆ। ਰਾਤੀਂ ਸਫਰ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਦਿਨੇ ਇਕਾਂਤ-ਵਾਸ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਰਿਸ਼ੀ ਮੂਲ ਸਿੰਘ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਹੌਤੀ ਮਰਦਾਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਸੇਵਕ ਸੀ। ਰੇਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਜਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਹਰਿਦਵਾਰ ਦੇ ਕੁੰਭ ਤੋਂ ਪਰਤਦਿਆਂ ਕਾਫੀ ਚਿਰ ਠਹਿਰਿਆ ਕੀ।

ਬਾਬਾ ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਮਾਨਸਾ ਦੇ ਨੇੜੇ ਭੀਖੀ ਕਲਾਂ ਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਵੀ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਹੌਤੀ ਮਰਦਾਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਸੇਵਕ ਸੀ। ਰੇਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਸੁੱਚਾ ਸੁੱਚਾ ਸਾਧੂ ਸੀ। ਸਚ ਖੰਡ ਜਾਣ ਤੋਂ ਇਕ ਮਹੀਨਾ ਪਹਿਲਾਂ ਦਸ ਗਿਆ ਸੀ।

ਗਿਆਨੀ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵਿਰਕੱਤ ਜੈਤੋ ਨੇੜੇ ਰਾਮੇਆਣਾ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਚਿਰ ਡੇਰਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਥੇ ਢੱਕੀ ਵਿਚ ਨੌਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤਕ ਰਿਹਾ। ਜਪ ਤਪ ਵਾਲਾ ਸਰੀਰ ਸੀ।

ਪੰਡਿਤ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਦਮਦਮੀਆ, ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤਲੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਸੇਵਕ ਸੀ। ਪਿੰਡ ਅਤਲਾ ਅਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵੰਸ਼ ਦਾ ਸਰੀਰ ਸੀ। ਇਥੇ ਕਿੰਨਾ ਹੀ ਚਿਰ ਕਥਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।

ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤਲੇ ਵਾਲੇ ਵੀ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਸਕਦਾ ਕਈ ਵਾਰ ਰਾੜਾ ਸਾਹਿਬ ਆਏ ਸਨ।

ਪੰਡਿਤ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ ਹਰਿਦਵਾਰ ਵਾਲੇ, ਲੰਡੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਪੰਡਿਤ ਮਤਾਬ ਦਾਸ ਉਦਾਸੀ, ਗਿਆਨੀ ਭੋਲਾ ਸਿੰਘ ਕੋਕਰੀ ਕਲਾਂ, ਰਾਗੀ ਸੰਤ ਸਿੰਘ, ਗਿਆਨੀ ਨਰੈਣ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਜਵਾਲਾ ਸਿੰਘ ਹਰਖੋਵਾਲ ਵਾਲੇ, ਸੰਤ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਕਾਂਝਲਾ, ਗਿਆਨੀ

ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਧੂਰਕੋਟ ਵਾਲੇ, ਗਿਆਨੀ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਅਰਜਨ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਵਿਰਕੱਤ, ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਰਾਗੀ, ਪਾਖਰ ਸਿੰਘ ਰਾਗੀ, ਬਸੰਤ ਸਿੰਘ ਰਾਗੀ, ਸੰਤ ਹਰੀ ਕਮਲ ਜੀ, ਸੰਤ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਰਾੜੇਵਾਲਾ ਆਦਿ ਸਾਧੂ ਮਹਾਤਮਾ, ਸੰਤ ਪੁਰਸ਼, ਰਾਗੀ, ਢਾਡੀ, ਕਥਾਵਾਚਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਰਾੜਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਪੁਜਕੇ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ, ਬਚਨ ਬਿਲਾਸ ਕਰਦੇ, ਕਥਾਵਾਂ ਸੁਣਾਉਂਦੇ, ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ, ਵਾਰਾਂ ਗਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਸੁਭ ਬਚਨ ਉਚਾਰਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਸਨ ।

ਰਾੜਾ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਥਾਨ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਸਦਕਾ ਅਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਮਿਹਰ ਕਾਰਣ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਦੇ ਸਾਧੂਆਂ ਸੰਤਾਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

ਸੂਫੀ ਫਕੀਰ

ਹਰ ਧਰਮ ਅਤੇ ਜਾਤ ਦੇ ਲੋਕ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੀ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਤਕਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਇਕ ਵਾਰ ਮੁਰਾਦਾਬਾਦ ਵਿਖੇ ਸਾਹੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕੋਠੀ ਅੰਦਰ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਬਚਨ ਬਿਲਾਸ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕ ਕੇ ਆਪ ਆਰਾਮ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣੇ ਸਥਾਨ ਤੇ ਚਲੇ ਗਏ ਤਾਂ ਬਾਹਰ ਇਕ ਸੂਫੀ ਫਕੀਰ ਆਪਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਆ ਰਿਹਾ। ਉਸ ਨੇ ਸਿਰ ਦੇ ਵਾਲ ਪਿਛਾਂਹ ਵੱਲ ਸੁਟ ਕੇ ਉਪਰ ਰੁਮਾਲ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਗਲੇ ਵਿਚ ਚਿੱਟਾ ਗਿਟਿਆਂ ਤੱਕ ਦਾ ਚੌਲਾ ਸੀ ਅਤੇ ਤੇੜ ਉਹਨੇ ਤਹਿਮਤ ਲਾਈ ਹੋਈ ਸੀ, ਹੱਥ ਉਹਦੇ ਵਿਚ ਤਸਬੀ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪ ਉਹ ਅੰਤਾਂ ਦੀ ਮਸਤੀ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਫੌਰਨ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਦੀ ਖਾਹਿਸ਼ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਹ ਨੂੰ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਹੁਣ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕ ਕੇ ਆਰਾਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਚਿਰ ਪਹਿਲਾਂ ਆ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਉਸ ਸੂਫੀ ਫਕੀਰ ਨੇ ਹਠ ਕੀਤਾ ਕਿ ਹੁਣੇ ਹੀ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਹ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਸਵੇਰੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਆ ਜਾਵੇ। ਹੁਣ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਹੋਣੇ। ਪਰ ਉਹਨੇ ਵੀ ਹੱਠ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਹੁਣੇ ਹੀ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਜਾਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਉਹਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਉਹਨੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਣਾ। ਉਸ ਦੇ ਲੰਮੇ ਝੂਲਦੇ ਦਾੜ੍ਹੇ ਨੂੰ ਤਕ ਕੇ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਨੇ ਫੇਰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਮਰਾ ਅੰਦਰੋਂ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਉਹ ਡਟਿਆ ਰਿਹਾ।

ਉਸ ਸੂਫੀ ਫਕੀਰ ਦੇ ਹੱਠ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਚੰਗਾ ਜੋਕਰ

ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਾਸਤੇ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਚਲਾ ਜਾਵੇ ਪਰ ਅੱਗੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਬੰਦ ਮਿਲੇਗਾ ।

ਉਸ ਸੂਫੀ ਫਕੀਰ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ੇਖ ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਦੇ ਬਿੰਦੀ-ਵੰਸ ਵਿਚੋਂ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਇਕ ਛੋਟੀ ਅੱਖ ਵੀ ਵਿਖਾਈ ਜਿਹੜੀ ਦੂਜੀ ਅੱਖ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ ਕੁਝ ਛੋਟੀ ਸੀ ।

ਉਸ ਸੂਫੀ ਫਕੀਰ ਦਾ ਅੰਤਾਂ ਦਾ ਹੱਠ ਵੇਖਕੇ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਸੇਵਕਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਜਾ ਲੈਣ ਦਿਤਾ ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਮਿਲਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਫਕੀਰ ਬਾਹਰ ਖਲੋਤਾ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਬਾਬਾ ਜੀ ਵੀ ਕੁਝ ਚਿਰ ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਉਠ ਕੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਟਹਿਲਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਫਕੀਰ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ।

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਉਸ ਫਕੀਰ ਨੇ ਅੱਗੇ ਵਧ ਕੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਅੰਦਰ ਟਹਿਲ ਰਹੇ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਟਿਕ-ਟਿਕੀ ਲਾ ਕੇ ਉਸ ਫਕੀਰ ਵੱਲ ਤਕਿਆ ਤੇ ਤਕਦੇ ਹੀ ਰਹੇ । ਉਹ ਸੂਫੀ ਫਕੀਰ ਵੀ ਟਿਕਟਿਕੀ ਲਾਕੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਤਰਕਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਤਕਦਾ ਹੀ ਰਿਹਾ ।

ਤਕਰੀਬਨ ਦੱਸ ਮਿੰਟਾਂ ਤਕ ਇਹੋ ਹੀ ਖੇਡ ਜਾਰੀ ਰਹੀ । ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਦੋਵਾਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਸੰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਕੋਈ ਭਾਵ ਇਕ ਦੂਜੇ ਵੱਲ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ।

ਫੇਰ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਉਹ ਸੂਫੀ ਫਕੀਰ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ ਤੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਢਹਿ ਪਿਆ । ਉਹ ਤਕਰੀਬਨ ਪੰਜ ਮਿੰਟਾਂ ਤੱਕ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਮਸਤਕ ਰਗੜਦਾ ਰਿਹਾ, ਜਿਵੇਂ ਉਹਨੂੰ ਸੁੱਖ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ।

ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੂੰ ਰੂਹਾਨੀ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਰਤਾ ਨੇ ਬੜੇ ਕਾਵਿਕ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ :—

ਨੈਣਾਂ ਝਾਤ ਨੈਣਾ ਨੂੰ ਮਾਰੀ ਨੈਣਾ 'ਚ ਪੈ ਗਏ ਨੈਣ,
 ਨੈਣ ਨੈਣਾ ਨੂੰ ਮੁੱੜ-ਮੁੱੜ ਤਕਣ ਨੈਣ ਨੈਣਾ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ।
 ਨੈਣ ਨੈਣਾਂ ਦੇ ਬਰਦੇ ਬਣ ਗਏ ਨੈਣ ਨੈਣਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ।
 ਨੈਣ ਨੈਣਾ ਨਾਲ ਹਸਣ-ਖੇਡਣ ਨੈਣ ਨੈਣਾ ਦੀਆਂ ਸਹਿਣ ।

ਨੈਣ ਨੈਣਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਜੇ ਹੋਵਣ ਰੈਣ ਨਾ ਲਗਦੇ ਨੈਣ ।

ਨੈਣ ਸਬਰ ਤਦ ਕਰਦੇ ਦਿਲਾਵਰ ਜੇ ਨੈਣਾ ਵਿਚ ਪੈਣ ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਫਕੀਰ ਦਾ ਸੱਚਾ ਪ੍ਰੇਮ ਵੇਖ ਕੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਸੀ—‘ਸਾਧੂ ਨੂੰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਤੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।’

ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਉਸਦੇ ਮਨ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਲਈ ਹੈ । ਇਸੇ ਲਈ ਹੀ ਉਹਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਗੱਲ ਸੁਣੇ ਬਗੈਰ ਹੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਉਹਦੇ, ਕਦਮਾਂ ਤੋਂ ਉਠਣ ਸਾਰ ਹੀ ਕਹਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ—

‘ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਮਜ਼ਬੂਰੀਆਂ ਕਰਕੇ ਠੋਕਰਾਂ ਖਾਂਦਿਆਂ ਤਕ ਕੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਔਕੜਾਂ ਵਿਚ ਘਿਰਿਆ ਵੇਖਕੇ ਉਸ ਦਾ ਮੁਖੌਲ ਨਹੀਂ ਉਡਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਨਾ ਹੀ ਤਰਕਾਂ ਮਾਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ, ਸਗੋਂ ਮਨੁੱਖ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ।

ਸਾਧੂ ਫਕੀਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਾਹੀ ਨਾਲ ਮੇਲਣ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਫਕੀਰੀ ਦਾ ਇਹੋ ਹੀ ਕਿਰਦਾਰ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਅਤੇ ਰੱਬ ਵਿਚਕਾਰ ਮੇਲ ਕਰਾਵੇ । ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਕਿਸੇ ਦੁਖੀ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਹੱਸ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਰੋਕਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।’ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਜ਼ਾਹਰ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਉਸ ਫਕੀਰ ਦੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਮਝਕੇ ਹੀ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ । ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਵੀ ਇਹੋ ਬਚਨ ਸੁਣਨ ਵਾਸਤੇ ਆਇਆ ਸੀ । ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਅੰਤਾਂ ਦੇ ਧੀਰਜ ਨਾਲ ਸੁਣਦਾ ਰਿਹਾ ।

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਫੇਰ ਕਿਹਾ ਸੀ—‘ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਦੀਆਂ ਵੀ ਤਰੁਟੀਆਂ ਨਾ ਤਕ, ਕਿਸੇ ਦੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਭੁੱਲਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਨਾ ਤਿਆਰ ਕਰ ਸਗੋਂ ਫੁਰਸਤ ਕਢ ਕੇ ਸੋਧਾਂ ਕਰ, ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਉਪਰਾਲੇ ਸੁਝਾ, ਤਾਂਕਿ ਮਨੁੱਖ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਛੱਡ ਕੇ ਨੇਕ ਬਣ ਸਕੇ ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਉਸ ਫਕੀਰ ਤੇ ਬੜਾ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੋਰ ਕਿਹਾ—‘ਸੰਤ ਪੁਰਸ਼ ਗੁਨਾਹਗਾਰਾਂ ਨਾਲ ਕਦੀ ਵੀ ਗੁੱਸੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਸਗੋਂ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਚੰਗਿਆਈ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਾਇਮ ਰਹੇ ।’

ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕੌਡਾ ਰਾਖਸ਼ ਅਤੇ ਭਾਈ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਵੀ ਮਿਸਾਲ ਦਿਤੀ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਸਿੱਧੇ ਰਾਹ ਉਲੀਕੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ

ਨੇਕੀ ਦੇ ਰਾਹ ਵੱਲ ਤੌਰਿਆ। ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਸੂਫੀ ਫਕੀਰ ਨੇ ਬੜੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਸੁਣਿਆ ਅਤੇ ਫੇਰ, ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਚੁੱਪ ਕਰਨ ਤੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਬੋਲਿਆ—

‘ਅੱਜ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰਾ ਖੁਦਾ ਜ਼ਾਹਰੀ ਰੂਪ ’ਚ ਦਿਸ ਪਿਆ ਹੈ।’

ਫੇਰ ਉਹ ਗਦਗਦ ਭਾਵ ਨਾਲ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ—‘ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਾਰੇ ਹੀ ਜਪ ਤਪ ਸਫਲ ਕਰ ਲਏ ਹਨ।’ ਉਹ ਫਕੀਰ ਅੰਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਸੀ। ਫੇਰ ਉਹ ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਪਿਛਾਂਹ ਵੱਲ ਨੂੰ ਹਟਦਾ ਹੋਇਆ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਦਾ ਫਕੀਰੀ ਜਲਾਲ ਵਾਲਾ ਚਿਹਰਾ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਟਹਿਕ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਉਹ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਨੇ ਉਹ ਨੂੰ ਜਲ-ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਲਈ ਪੁਛਿਆ ਪਰ ਉਹ ਨੇ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਗਦਗਦ ਭਾਵ ਨਾਲ ਕਹਿ ਦਿਤਾ—‘ਮੈਂ ਸਦੀਵੀ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈ ਹੈ।’

ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਭਗਤੀ

ਧਰਮ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਨੇਕ ਅਤੇ ਸਦਾਚਾਰੀ ਬਣਾਨ ਵਾਸਤੇ ਹੈ। ਧਰਮ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਸਦਾਚਾਰਕ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਣ ਕਰਨਾ। ਸਦਾਚਾਰ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਵਰਤਾਰਾ ਕਰਨਾ ਸਿਖਾਵੇ। ਪਰ ਦੇਖਣ 'ਚ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਧਰਮ ਨੂੰ ਧਾਰਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵੀ ਭਟਕੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਖਰਾ ਵਰਤਾਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਧਰਮ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਸਾਡੇ ਲੋਕ ਧਾਰਮਿਕ ਸਥਾਨਾਂ ਵਿਚ ਲਿਜਾਕੇ ਸਥਪਾਤ ਕਰ ਗਏ ਸਨ ਤਾਂ ਅਜ ਧਰਮ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਸਥਾਨਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਆਰਾਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਥੇ ਲੋਕ ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਦੰਗੇ ਫਸਾਦ ਕਰਦੇ ਨੇ, ਬੇਈਮਾਨੀ ਕਰਦੇ ਨੇ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਗੱਲਕ, ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਤਜੋਰੀ 'ਤੇ ਵੀ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਨੇ। ਇਸ ਨੂੰ ਉਹ ਭਗਤੀ ਦਾ ਨਾਮ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਗੀਤਾ ਵਿਚ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਰਜੁਨ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਅਰਜੁਨ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਫਲ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਾ ਰੱਖੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਫੱਲ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਣ ਨਾਲ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਭਗਤੀ ਨੂੰ ਵੀ ਭਗਤਾਂ ਨੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਅਤੇ ਸਕਾਮ ਦੇ ਵਰਗਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਲਿਆ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਭਗਤੀ ਸਕਾਮ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਭਗਤ ਜ ਭਗਤੀ ਕਰੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਇੱਛਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸਕਾਮ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਇਹ ਘਾਟ ਹੈ ਕਿ ਉਥੇ ਸੰਦੇਬਾਜ਼ੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਨੇਮ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਪਾਸੇ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਘਾਟਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਸਕਾਮ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾ ਹੋਈ ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਕੋਈ ਲਭਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਲਭਤ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਭਗਤੀ ਕਾਹਦੀ? ਜਿਥੇ ਪਹਿਲਾਂ ਭਗਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਥੇ ਹੀ ਨਾਸਤਿਕਤਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦਿਲ ਸਥਿਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ,

ਲਭਤ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਭਗਤੀ ਵਿਚੋਂ ਰਸ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਰਸ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਆਨੰਦ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਅਜੀਬ ਸਥਿਤੀ ਹੈ। ਇਕ ਕੋਰ ਸਥਿਤੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਭਗਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਫਲ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਮਗਰੋਂ ਭਗਤੀ ਭਾਵਨਾ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨੈ ਲੰਘੀ ਤਾਂ ਖਵਾਜਾ ਖਿਜਰ ਵਿਸਰਿਆ।

ਪਰ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਭਾਵ ਨਾਲ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੇਵਕ ਕੋਈ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ। ਉਹ ਕੋਈ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਗਿਲੇ ਸ਼ਿਕਵੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਨਾਸਤਿਕ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਤਾਂ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਰਸ ਭਰਨ ਲਈ, ਆਨੰਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਪਰਮੇਸ਼ਵਰ ਦੀ ਮਿਹਰ ਵਾਸਤੇ ਭਗਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਬਚਨ ਹੈ ਕਿ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਭਾਵ ਨਾਲ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਭਗਤ ਹੀ ਪਿਆਰੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦਾ ਬਚਨ ਵੀ ਹੈ—

ਮੀਤੁ ਕਰੈ ਸੋਈ ਹਮ ਮਾਨਾ ॥

ਮੀਤ ਕੇ ਕਰਤਬ ਕੁਸਲ ਸਮਾਨਾ ॥

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ ਵੀ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਵਧੇਰੇ ਕਰਕੇ ਲੋਕ ਸੁੱਖਾਂ ਦੀ, ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਦਾਤ ਮੰਗਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਜਵਾਬ 'ਚ ਬਾਬਾ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ—

‘ਗੁਰੂ ਘਰ ’ਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਰਧਾ ਰੱਖੋ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਦਰ ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਦਾਤਾ ਹੈ।’

ਸਚ ਹੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਮੰਗਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਮੰਗੋ ਜਿਹੜੇ ਰੱਬ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਪੈਂਤੀ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਫੁਰਨਾ ਫੁਰਿਆ— ‘ਹੁਣ ਹੋਰ ਕੀ ਕਰੀਏ? ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਹੀ ਤਪੱਸਿਆ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਪਰਮੇਸ਼ਵਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਤਦ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਿਹੋਵਾ ਵਾਲੇ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਫੁਰਨਾ ਫੁਰਿਆ ਕਿ ਹਾਲੇ ਕੰਮ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਤਾਂ ਹੁਣ ਇਹ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾਵੇ। ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਭਗਤਾਂ ਲਈ ਇਹੋ ਹੀ ਵੱਡਾ ਕੰਮ ਹੈ। ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਭਗਤ ਨਾ ਹੋਣ ਤਾਂ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ

ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਕੋਈ ਨਾ ਜੋੜ ਸਕੇ ।

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਬਾਕੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਇਹੋ ਕੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹੇ । ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕੇਵਲ ਰਾੜਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਹੀ ਨਿਵਾਸ ਕਰਨਗੇ । ਫੇਰ ਸੰਗਤ ਦੀਆਂ ਬੇਨਤੀਆਂ ਨਾਲ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਜਾਣ ਲੱਗੇ । ਫੇਰ ਦੇਹਰਾਦੂਨ, ਹਰਿਦਵਾਰ, ਮਸੂਰੀ, ਮੁਰਾਦਾਬਾਦ, ਕਲਕੱਤਾ, ਬਲਾਸਪੁਰ ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਤਰਾਈ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਵੀ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਦਾਨ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਆਲੋਵਾਲ, ਸੰਗਰੂਰ ਅਤੇ ਹਾਪੜ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਸਭ ਤੋਂ ਪਵਿੱਤਰ ਵਸਤੂ ਸੀ । ਤਰਾਈ ਖੇਤਰ 'ਤੇ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ।

ਦੇਸ਼ ਭਰ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ ਵੀ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਗਏ, ਹਰ ਥਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਆਪ ਦਾ ਗਰਮਜੋਸ਼ੀ ਨਾਲ ਸੁਆਗਤ ਕੀਤਾ । ਕੀਰਤਨ ਦਰਬਾਰ ਕਰਵਾਏ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਨਾਲ ਜੁੜਣ ਦੇ ਪ੍ਰਣ ਕੀਤੇ ।

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਅਰਦਾਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵ ਦਿੰਦੇ ਸਨ । ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ ਵੀ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਲੋਕ ਮੰਗਾਂ ਮੰਗਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਆਪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਆਪ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਅਖੰਡ ਪਾਠ, ਸਧਾਰਣ ਪਾਠ ਕਰਨ ਲਈ ਬਚਨ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਿਵਾਉਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸੰਗਤ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਬਿਰਥੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ ।

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਬਾਬਾ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦੈਵੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਰਾੜਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਜਿਹੜਾ ਚੰਬੇ ਦਾ ਬੂਟਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਮਹਿਕ ਕੇਵਲ ਭਾਰਤ ਦੇਸ਼ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਨਾ ਰਹੀ । ਉਹ ਇੰਗਲੈਂਡ, ਕਨੇਡਾ, ਅਮਰੀਕਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਫੈਲ ਗਈ । ਦੈਵੀ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੀ ਮਹਿਕ ਦੀ ਇਹੋ ਹੀ ਸਿਫਤ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਇਕ ਥਾਵੇਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ, ਸਗੋਂ ਸਦਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਹਰ ਪਾਸੇ ਫੈਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਤੋਂ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਦਾਤਾਂ ਵੀ ਲਈਆਂ, ਕਾਰੋਬਾਰ ਦਾ ਵਾਧਾ ਵੀ ਮੰਗਿਆ, ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਸੁੱਖ ਅਰਾਮ ਵੀ ਲਿਆ, ਮਨ ਦੇ ਸ਼ੰਕੇ ਵੀ ਦੂਰ ਕੀਤੇ, ਪਰ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਸਦਾ ਹੀ ਇਹੋ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਜੁੜਣ ਵਾਸਤੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਭਾਵ ਨਾਲ ਭਗਤੀ ਕਰੋ, ਉਸ ਦਾ ਜੱਸ ਗਾਵੋ ਅਤੇ ਕੋਈ ਮੰਗ ਨਾ ਮੰਗੋ । ਦਾਤਾ ਆਪੇ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਦੇਵੇਗਾ ।

ਸਾਖੀ ਕਥਾਵਾਂ

ਇਹ ਹਕੀਕਤ ਸਭੋ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਬਹੁਤ ਸੁਰੀਲੀ, ਪਰ ਧੀਮੀ ਸੀ। ਉਸ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਸਹਿਜਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਣ ਦੀ ਅਥਾਹ ਸ਼ਕਤੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਰੋਸਾਏ ਹੋਏ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਬਹੁਤ ਖੜਕਵੀਂ, ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਅਤੇ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤਕ ਫੈਲ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਇਹ ਆਵਾਜ਼ ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਦਿਲ ਦਿਮਾਗ ਦੇ ਧੁਰ ਅੰਦਰ ਤਕ ਪੁੱਜ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਧੀਮੀ ਸੁਰ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ, ਪਰ ਅੱਜ ਲੋਕਾਈ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਰਾਹ ਪਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਆਵਾਜ਼ ਦੀ ਹੀ ਲੋੜ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੌ, ਉਹ ਆਵਾਜ਼ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੇ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੱਸਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਾਜੇ ਤਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਕਲ ਬਹੁਤ ਹਨ ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਵਾਜਾ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵਜਾਇਆ, ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧਾਰਣਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਾ ਕੱਢ ਸਕਿਆ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੁਆਪਰ ਜੁਗ ਦੇ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੀ ਬਾਂਸੁਰੀ ਵਰਗੀ ਵੀ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਾ ਵਜਾ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਿੱਖ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨੇ ਦੀ ਰਬਾਬ ਜਿਹੀ ਰਬਾਬ ਵੀ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਾ ਵਜਾ ਸਕਿਆ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਮੌਜੂਦਾ ਦੌਰ ਵਿਚ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਾਂਗ ਵਾਜਾ ਵੀ ਕੋਈ ਨਾ ਵਜਾ ਸਕਿਆ।

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਤਰੀਕਾ ਸੀ। ਉਹ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਲੈਂਦੇ ਸਨ, ਉਸ ਦਾ ਸਰਲ ਰੂਪ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਗਾਇਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਬਾਬਾ ਜੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਪੁਰਾਣਕ ਕਥਾ ਵੀ ਦਸਦੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।

ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀਆਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਵਿਚ ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਅਤੇ ਭਗਤ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਦੀ ਸਾਖੀ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ ।

ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਮਿਥਲਾ ਦਾ ਰਾਜਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਬੜਾ ਨਿਸ਼ਚਾਵਾਨ ਭਗਤ ਸੀ । ਉਸ ਦਾ ਇਹ ਦਿੜ੍ਹ ਨਿਸਚਾ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਭਗਤ ਗ੍ਰਹਿਸਥੀ ਰਹਿ ਕੇ ਵੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਦੀ ਪਰਖ ਲੈਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਰਿਸ਼ੀਮੁਨੀ ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਗਏ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਸੰਪੂਰਨ ਭਗਤ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਹ ਰਿਸ਼ੀਮੁਨੀ ਹਾਲੇ ਅਧੂਰੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਹੀ ਭਟਕ ਰਹੇ ਸਨ ।

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਸਾਧੂ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਨਿਰਲੇਪ ਕਿਵੇਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਵਾਰ ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਰਿਸ਼ੀਮੁਨੀ ਨੇ ਆ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਐਸ਼ਵਰਜ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਨੇ ਉਸ ਰਿਸ਼ੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਗੱਲ ਸਮਝਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਥਾਲ ਵਿਚ ਇਕ ਮੋਮਬੱਤੀ ਜਾਂ ਦੀਵਾ ਰੱਖ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹਨੇ ਥਾਲੀ ਨੂੰ ਸਿਰ 'ਤੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਦੀਵਾ ਬੁੱਝ ਨਾ ਜਾਵੇ ।

ਇਸ ਮਗਰੋਂ ਉਸ ਸਾਧੂ ਨੂੰ ਐਸ਼ਵਰਜ ਦੇ ਸਭਨਾਂ ਖਜ਼ਾਨਿਆਂ ਕੋਲ ਦੀ ਲੰਘਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਪਰ ਉਹਦਾ ਧਿਆਨ ਤਾਂ ਦੀਵੇ ਵੱਲ ਹੀ ਰਿਹਾ ਕਿ ਕਿਤੇ ਦੀਵਾ ਬੁੱਝ ਨਾ ਜਾਵੇ ।

ਜਦੋਂ ਅੰਤ ਵਿਚ ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਉਹਨੇ ਐਸ਼ਵਰਜ ਦੇ ਭੰਡਾਰਾਂ ਵਿਚ ਕੀ ਕੁਝ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਬੋਲਿਆ—‘ਮੇਰਾ ਧਿਆਨ ਤਾਂ ਦੀਵੇ ਵੱਲ ਹੀ ਰਿਹਾ ਕਿ ਕਿਤੇ ਉਹ ਬੁੱਝ ਨਾ ਜਾਵੇ, ਮੈਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਸਕਿਆ ।’

ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਨੇ ਉਸ ਰਿਸ਼ੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ—‘ਬਸ ਮੈਂ ਵੀ ਰਾਜ ਭਾਗ ਦੇ ਐਸ਼ਵਰਜ ਵਿਚ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ।’

ਬਾਬਾ ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ—‘ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨੇ ਹਨ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਲਵੋ ।’ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਇਕ ਹੋਰ ਸਾਖੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਭਗਤ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਦੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਨੂੰ ਛੋਟੀ ਪੰਜ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ ਵਿਰਾਗ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ

ਜੰਗਲ ਨੂੰ ਟੁਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਨਾਰਦ ਮੁਨੀ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਸੀ ਪਰ ਫੇਰ ਤਪ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵੱਲ ਤੌਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਵਿਰਾਗ ਦਾ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦੇ ਰਾਜੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਉਸ ਦੀ ਮਾਤਾ ਨਾਲ ਦੁਰਵਿਹਾਰ ਸੀ। ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਦੀ ਮਤ੍ਰੇਈ ਮਾਤਾ ਨੇ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਨਾਲ ਵੀ ਦੁਰਵਿਹਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮਾਤਾ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਹੈ ਤਾਂ ਰਾਣੀ ਹੀ, ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਕਿਉਂਕਿ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਹਦੇ ਤੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ।

ਮਾਤਾ ਦਾ ਇਹ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਮਿਹਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਤਪੱਸਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਟੁਰਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਉਹਨੇ ਕਠਿਨ ਤਪੱਸਿਆ ਨਾਲ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰ ਲਈ ਸੀ।

ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਕਥਾਵਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਦੱਸਣ ਲਈ ਚੁਣੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਨੇ ਜੰਗਲ 'ਚ ਜਾ ਕੇ ਤੇ ਘੋਰ ਤੱਪ ਕਰਕੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਨੇ ਰਾਜ ਭਾਗ ਦੇ ਐਸ਼ਵਰਜ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਹੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ। ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਤਰੀਕੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਦੋ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹਨ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੀਰਤਨ ਦਰਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਕੇ ਸੰਗਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹ ਮਿਸਾਲ ਇਕ ਆਦਰਸ਼ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਮੁਖ ਰਾਜੇ ਜਨਕ ਵਾਂਗ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਹੀ ਉਦਾਸੀ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਉਂਜ ਅੱਜ ਦੇ ਮਾਇਆ ਧਾਰੀ ਸਰਮਾਇਆਦਾਰੀ ਜੁਗ ਵਿਚ ਮਾਇਆ 'ਚ ਰਹਿਣਾ ਅਤੇ ਉਦਾਸੀਨ ਵੀ ਬਣੇ ਰਹਿਣਾ ਬਹੁਤ ਅੱਖਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਘਰਾਂ ਵਿਚ, ਨਗਰਾਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਏਨੇ ਝਗੜੇ ਫਸਾਦ ਅਤੇ ਦੰਗੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਹਰ ਕੋਈ ਆਪਣੀ ਚੌਧਰ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦਾ ਕਿ ਜੀਵਨ ਪਾਣੀ ਦੇ ਬੁਲਬੁਲੇ ਵਾਂਗ ਕੁਝ ਪਲਾਂ ਦੀ ਹੀ ਖੇਡ ਹੈ।

ਇਹੋ ਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਬਾਬਾ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੰਗਤ ਲਈ ਬਹੁਤ ਸਾਰਥਕ ਹੈ।

ਵਿਦਿਆ-ਦਾਨ

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਲੋਕ ਹਿਤਕਾਰੀ ਅਨੇਕ ਕਾਰਜ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਦਾ ਅੱਜ ਵੀ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਸੰਗਤ ਲਾਭ ਲੈ ਰਹੀ ਹੈ।

ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੇਖਣ 'ਚ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਧਾਰਮਿਕ ਸਥਾਨਾਂ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਕੇਵਲ ਧਾਰਮਿਕ ਕਾਰਜਾਂ ਤਕ ਹੀ ਆਪਣੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਵਿਰਕਤ ਭਾਵਨਾ ਵਾਲੇ ਹੋ ਕੇ ਦਿਨ ਗੁਜ਼ਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਧਨਾ-ਮਾਰਗ ਕੇਵਲ ਨਿਜੀ ਮੁਕਤੀ ਲਈ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਜਿਥੇ ਸੰਗਤ ਵਾਸਤੇ ਮਾਲਵੇ ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਸਾਧੂ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਮੇਲ ਮਿਲਾਪ ਤੇ ਵਿਸਰਾਮ ਦਾ ਇਕ ਕੇਂਦਰ ਸਥਾਨ ਬਣਾਇਆ, ਉਥੇ ਨਾਲ ਹੀ ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵੀ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀਆਂ ਤਾਂ ਕਿ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਬਚੇ-ਬੱਚੀਆਂ ਵਿਦਿਆ-ਲਾਭ ਲੈ ਸਕਣ।

ਰਾੜਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕੈਂਪਸ ਵਿਚ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ 1962 ਦੀ ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ ਮਿਲ ਗਈ ਸੀ, ਪਰ ਸਥਾਈ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ 1967 ਨੂੰ ਮਿਲ ਸਕੀ।

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਅਕਾਲੀ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ ਬਣਿਆ ਤਦ 1969 ਵਿਚ ਇਥੇ ਕਾਲਿਜ ਵੀ ਚਾਲੂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਰਾੜਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਆ ਕੇ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਪੁਛਣ ਲੱਗਾ—‘ਹਜ਼ੂਰ, ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਸੇਵਾ ਬਖਸ਼ੋ ! ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ—‘ਸਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।’

ਫੇਰ ਆਪ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ—

‘ਹੋਵੇ ਰੱਬ ਦਾ ਫਕੀਰ ਮੰਗੋ ਦੁਨੀਆ ਤੋਂ।’

ਫੇਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਡਾ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫੁਰਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਸੁਤੇ ਸਿੱਧ ਹੀ ਹੋਈ ਜਾਂਦੇ ਨੇ। ਸਾਡੀ ਤਾਂ ਅਕਾਸ਼ੀ ਬਿਰਤੀ ਹੈ। ਕੁਝ ਵੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਤੋਟ ਕਦੀ ਆਈ ਨਹੀਂ। ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਯ ਮੁਤਾਬਕ ਪਦਾਰਥ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਗੇ ਵਰਤਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ।

ਪਰ ਸਰਦਾਰ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵ ਹਾਂ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਭਲੇ ਲਈ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਹੀ ਹੈ।

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਰੱਬ ਨੇ ਹਕੂਮਤ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਨਾਮ ਜਪਿਆ ਕਰ, ਰਿਸ਼ਵਤ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਕਰ। ਇਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗਰੀਬਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਅਤੇ ਫੇਰ ਮਾਇਆਧਾਰੀਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਿਆ ਕਰ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਬਲ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋੜਵੰਦ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਉਹ ਰਾੜਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਕਾਲਿਜ ਬਣਵਾ ਦੇਵੇ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੇਵਾ ਫਲ ਕਰਨ ਲਈ ਰਾੜਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਕਾਲਿਜ ਚਾਲੂ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸਮਝ ਆ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਕਾਲਿਜਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਖਰਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਰਾੜਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਉਹ ਸਵੇਰੇ ਘਰੋਂ ਆ ਕੇ ਦੂਜੇ ਵੇਲੇ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੜੀ ਪਵਿੱਤਰ ਅਤੇ ਲੋਕ ਹਿਤਕਾਰੀ ਸੇਵਾ ਉਸ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਲਾਈ ਹੈ।

ਰਾੜਾ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਕਾਲਿਜ ਜੁਲਾਈ 1969 ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ ਦੇ ਕਮਰੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬਣਵਾਏ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਕਾਲਿਜ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਸੌ, ਉਹ ਪੜ੍ਹਾਈ ਜੁਲਾਈ 1969 ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਕਾਲਿਜ ਵਿਚ ਬੜੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਅਤੇ ਵਿਦਵਾਨ ਕੰਮ ਕਰ ਚੁਕੇ ਹਨ।

ਪਹਿਲਾਂ, ਆਰੰਭ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ 'ਚ ਇਹ ਕਾਲਿਜ ਸਰਕਾਰੀ ਵਿਉਂਤਬੰਦੀ

ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਕਿਉਂਕਿ ਰਾੜਾ ਸਾਹਿਬ ਕੈਂਪਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਹੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੋਲ ਹੰਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਕੰਮ ਹੀ ਕਾਫੀ ਹੈ। ਕਾਲਿਜ ਨਾਲ ਹੋਰ ਕੰਮ ਵਧ ਜਾਵੇਗਾ। ਕਈ ਨਵੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਵੀ ਪੈਦਾ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਸਭਨਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਦੇਖ-ਭਾਲ ਦਾ ਕੰਮ ਔਖਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ ਨਾਲ ਇਹ ਨਿਰਣਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਕਾਲਜ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਦਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।

ਸਰਕਾਰੀ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਹਰਕਤ ਵਿਚ ਆਈ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਇੰਜਨੀਅਰਾਂ ਨੇ ਸਾਮਾਨ ਸਹਿਤ ਬਿਲਡਿੰਗ ਦਾ ਦਸ ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਮੁੱਲ ਪਾਇਆ ਸੀ। ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਉਦੋਂ ਕੀਮਤ ਚਾਰ ਲੱਖ ਸੀ। ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਨਕਦ ਦੇ ਕੇ ਕਾਲਜ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ 'ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਿਜ ਕਰਮਸਰ' ਹੈ। ਸਟਾਫ ਚੰਗਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਤੀਜੇ ਵੀ ਚੰਗੇ ਹੀ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ।

ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ ਤੋਂ ਵਿਕਾਸ ਕਰਕੇ ਜਿਹੜਾ ਸਥਾਨ ਇਕ ਕਾਲਿਜ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਥਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਭਵਨ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਵੀ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੇ ਪੰਜ ਸੌ ਸਾਲਾ ਅਵਤਾਰ ਪੁਰਬ ਸਮੇਂ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹਰੇਕ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਭਵਨ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਤਿੰਨ ਲੱਖ ਅੱਸੀ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਪਰ ਸ਼ਰਤ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਖੇਤਰ ਦੇ ਲੋਕ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਕੇ ਇਸ ਭਵਨ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਵਾਸਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਰੱਖਦੇ ਹੋਣ, ਉੱਥੇ ਇਸ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਰਦਾਰ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਰਨਾਲਾ ਅਕਾਲੀ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ ਵਿਦਿਆ ਮੰਤਰੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਕਰਮਸਰ ਰਾੜਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸ਼ਾਂਤ, ਪਵਿੱਤਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਭਰੇ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਭਵਨ ਇਥੇ ਹੀ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਫੈਸਲਾ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਇਥੇ ਇਕ ਵਧੀਆ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵੀ ਸਥਾਪਤ ਹੈ।

ਪਰ ਇਕ ਹੋਰ ਸਮੱਸਿਆ ਫੇਰ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਖਲੋਤੀ। ਉਹ ਸਮੱਸਿਆ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਹਾਇਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ ਇਕ ਕਾਲਜ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸਕੂਲ ਤਕ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਸੰਸਥਾ ਨਾ ਰਹੀ।

ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਛੋਟੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਵੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਲਾਕੇ ਦੀਆਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੇ ਵੀ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ।

ਵੱਡੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਛੋਟੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਸੰਤ ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੋਲ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਤੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ਕੰਮ ਉਹ ਕਰਨਗੇ। ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੀ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਵੀ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਛੋਟੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਕੰਮ ਬਹੁਤ ਖੋਚਲ ਦਾ ਹੈ। ਸੰਗਤ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਇਹ ਕੰਮ ਲੈ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕਰਵਾ ਲਵੇ।

ਸੰਗਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਮਾਇਆ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਕੰਮ ਨੂੰ ਆਪ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਂ ਸਕਦੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਰੁਪਏ ਪੈਸੇ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਇਸ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰੇ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ ਨਵਾਂ ਸਕੂਲ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਰੁਪਏ ਪੈਸੇ ਲਈ ਅਪੀਲ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਪਈ। ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਮੋਹਤਬਰ ਲੋਕ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਪੈਸੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰਕੇ ਲੈ ਆਏ।

ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਲਿਜ ਦੀ ਇਮਾਰਤ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਕਮਰੇ ਉਧਾਰੇ ਲੈ ਕੇ ਸਕੂਲ ਦੀਆਂ ਜਮਾਤਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਫੇਰ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਪੈਸੇ ਨਾਲ ਸਕੂਲ ਵਾਸਤੇ ਨਵੀਂ ਇਮਾਰਤ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਕੂਲ ਪੱਧਰ ਦੀਆਂ ਜਮਾਤਾਂ ਚਾਲੂ ਹੋ ਗਈਆਂ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਮਸਰ ਰਾੜ੍ਹਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਇਕ ਕਾਲਿਜ, ਇਕ ਸਕੂਲ, ਇਕ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਭਵਨ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਅਤੇ ਇਕ ਹਸਪਤਾਲ ਪਰਉਪਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰਜ ਲਈ ਸਥਾਪਤ ਹਨ। ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਲੋਕ ਹਿਤਕਾਰੀ ਕਾਰਜ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੰਤ ਫਕੀਰ ਨੇ ਕੀਤੇ ਹੋਣਗੇ।

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਜੋਤੀ-ਜੋਤ ਸਮਾਣਾ

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਤ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਮੰਨੀ ਗਈ ਹੈ :

ਪਹਿਲੀ ਸੰਤ ਸਰੀਰ ਦੀ ਹੈ ।

ਦੂਜੀ ਸੰਤ ਚਰਿੱਤਰ ਦੀ ਹੈ ।

ਤੀਜੀ ਸੰਤ ਆਤਮਾ ਦੀ ਹੈ ।

ਸਰੀਰ ਦੀ ਸੰਤ ਮਗਰੋਂ ਜੀਵ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਭੋਗਣ ਵਾਸਤੇ ਚੋਲਾ ਬਦਲਦਾ ਅਤੇ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਦਾ ਭੋਗ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਦੁਖਦਾਈ ਸੰਤ ਹੈ । ਸਰੀਰ ਦੀ ਸੰਤ ਭਿਆਨਕ ਵੀ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਸਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੋਈ ਹੈ, ਚੋਲਾ ਬਦਲਣ ਅਤੇ ਕਰਮ ਫਲ ਅਨੁਸਾਰ ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਭੋਗਣ ਦਾ ਅਮਲ ਜਾਰੀ ਹੈ ।

ਜੰਮਣਾ-ਮਰਨਾ ਅਤੇ ਰਿਜ਼ਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ—ਇਹੋ ਹੀ ਜੀਵਨ ਖੇਡ ਹੈ, ਪਰ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਇਸ ਜੀਵਨ ਖੇਡ 'ਤੇ ਪੂਰਾ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਿਆਂ ਤੇ ਵੀ ਸੰਤ ਭਾਰੂ ਹੈ ।

ਦੂਜੀ ਸੰਤ ਚਰਿੱਤਰ ਕਰਕੇ ਹੈ ।

ਇਹ ਸੰਤ ਮਨੁੱਖ ਜੀਉਂਦੇ ਜੀਅ ਹੀ ਭੈੜੇ ਕੰਮਾਂ ਕਰਕੇ ਭੋਗ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਸੰਤ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਘੁਣ ਦੇ ਕੀੜੇ ਅਤੇ ਕੈਂਸਰ ਰੋਗ ਵਾਂਗ ਤਬਾਹ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਝੂਠਾ, ਬੇਈਮਾਨ ਅਤੇ ਦੰਭੀ ਹੋ ਕੇ ਸਰੀਰਕ ਬਲ ਜਾਂ ਮਾਇਆ-ਜਾਲ ਨਾਲ ਬਾਕੀਆਂ 'ਤੇ ਭਾਰੂ ਹੋਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਦੋਂ ਇਸਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਬਹੁਤ ਤੀਖਣ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਤੀਜੀ ਸੰਤ ਆਤਮਕ ਰੂਪ ਵਾਲੀ ਹੈ ।

ਇਹ ਸੰਤ ਸਭ ਤੋਂ ਭਿਆਨਕ ਹੈ । ਇਸ ਸੰਤ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦੇਣ ਲਈ ਦੂਜੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸੰਤ ਵਾਲੇ ਅਮਲ ਵੀ ਕਾਫੀ ਸਹਾਇਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਆਤਮਾ ਤਾਂ ਇਕ

ਵੱਡਮੁੱਲੀ ਅਤੇ ਅਮੋਲਕ ਵਸਤੂ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਾਭ-ਸੰਭਾਲ ਕਰਨੀ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਪਰਮ ਧਰਮ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਬਲਵਾਨ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਇਸ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਸਿਮਰਨ ਅਤੇ ਭਗਤੀ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਇਹ ਖੁਰਾਕ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ, ਉਸ ਦੀ ਆਤਮਾ ਮਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਆਤਮਕ ਉਨੰਤੀ ਵਲ ਨਾ ਵਧਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਆਤਮਕ ਤੌਰ ਤੇ ਮੁਰਦਾ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਧੂ ਬਿਰਤੀ ਵਾਲਾ ਹਰ ਵੇਲੇ ਵਿਰਾਗ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਹਰ ਥਾਂ ਵਿਰਾਗੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਰੇ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਵਾਰ ਉਹ ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਭੀੜ ਭਰੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘ ਰਹੇ ਸਨ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰੋਡੀਉ ਤੋਂ ਇਹ ਲੋਕ ਗੀਤ ਸੁਣਿਆ—

ਕੱਚੀ ਟੁੱਟ ਗਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਰੀ

ਪੱਤਣਾਂ ਤੇ ਰੋਣ ਖੜੀਆਂ

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਡਰਾਈਵਰ ਨੂੰ ਬਾਜ਼ਾਰ ਦੀ ਭੀੜ ਵਿਚ ਹੀ ਗੱਡੀ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਗੀਤ ਸੁਣਕੇ ਹੰਝੂ ਕੇਰਨ ਲਗ ਪਏ। ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਬ ਅਤੇ ਬੰਦੇ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਿਸ ਆਇਆ ਸੀ।

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਚ ਸਨ ਜਦੋਂ ਕਿ 26 ਅਗਸਤ 1975 ਨੂੰ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਚੋਲਾ ਤਿਆਗ ਕੇ ਸਚਖੰਡ ਵਿਚ ਜਾ ਨਿਵਾਸ ਕੀਤਾ।

ਸਰੀਰ ਦਾ ਚੋਲਾ ਤਿਆਗਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਅਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ, ਵਸਤਰ ਬਦਲੇ, ਦਸਤਾਰ ਸਜਾਈ ਅਤੇ ਚੌਕੜਾ ਮਾਰਕੇ ਸਮਾਧੀ ਲਾ ਲਈ, ਫੇਰ ਚੌਕੜਾ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਲੇਟ ਗਏ।

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਨਾਲ ਕੇਵਲ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਦੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਖਬਰਾਂ ਹੋ ਗਈਆਂ, ਤਾਰਾਂ ਖੜਕ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਸੋਗ ਫੈਲ ਗਿਆ।

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਰੀਰ ਬਕਸੇ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਭਾਰਤ ਲਿਜਾਕੇ ਬਿਭੌਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਜਲ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਦਰਅਸਲ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਇੰਗਲੈਂਡ ਜਾਣ ਲਗੇ ਸਨ, ਉਦੋਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਹਕੀਕਤ ਦਾ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਜੀਵਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਭਾਰਤ 'ਚ ਨਹੀਂ ਆਉਣਗੇ। ਪਰ ਸੰਤ ਪੁਰਸ਼ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ,

ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਰਾਜ਼ੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਵਾਸ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਤਿਆਗਣੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਇੰਗਲੈਂਡ ਚਲੇ ਗਏ। ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਤੋਂ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਜਾਣ ਲਗੇ ਸਨ, ਉਦੋਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਇਕ ਵਿਛੋੜੇ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਰਾਹੀਂ ਦਸ ਦਿਤਾ ਸੀ ਕਿ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਮੇਲ ਅੰਤਮ ਸੀ।

ਮਹਾਪੁਰਸ਼ ਜਨਮ ਮਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਵੇਂ ਸੂਰਜ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਹੀ ਅਸਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਮਹਾਪੁਰਸ਼ ਸਚਖੰਡ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਚਖੰਡ ਵਿਚ ਹੀ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮਾਤ ਲੋਕ ਵਿਚ ਤਾਂ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਵਾਸਤੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਭਗਤੀ ਪ੍ਰਚਲਤ ਕਰਨੀ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁਖ ਮੰਤਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਭਾਵ

ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਿਚ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਸਹੁਤ ਮਹਾਨ ਯੋਗਦਾਨ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਦਰਸ਼ਕ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਇਹ ਸਾਬਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਅੱਜ ਦੇ ਜੁਗ ਵਿਚ ਵੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਲੱਖਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਵਾਲੇ ਬਣਾਕੇ ਕੌਮ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਦੀ ਲਹਿਰ ਚਲਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਨਹੀਂ ਸਨ।

ਪਰ ਉਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਭਰ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਵਿਚਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪ ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਧਾਰਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਨੂੰ ਨਫਰਤ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਵੇਂ ਬਾਬਾ ਸੰਤ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੱਸਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਧੂ ਗ੍ਰਹਿਸਥ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਫੇਰ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀਆਂ ਕੋਲ ਹੀ ਆਪਣੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਕੋਲ ਸੰਤ ਬਣਨ ਲਈ ਆਗਿਆ ਲੈਣ ਲਈ ਗਏ ਸਨ, ਉਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਵੀ ਪਿਛਲੇ ਪੰਨਿਆਂ ਵਿਚ ਲਿਖ ਆਏ ਹਾਂ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਬੜਾ ਵਿਰਾਗ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਸੀ ਪਰ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਸੰਤ ਬਣਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਇਸ ਸ਼ਰਤ ਨਾਲ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਜੀਵਨ ਭਰ ਜ਼ਰ ਜ਼ੋਰੂ ਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਲੋਭ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹੇਗਾ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਮਲ ਨਾਲ ਇਹ ਸਿੱਧ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਬ੍ਰਹਮਗਿਆਨੀ ਸਦਾ ਨਿਰਲੇਪ ਵਾਲੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਵਿਚਰੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਲੋਕਹਿਤ ਲਈ ਹੀ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਸਾਧੂ ਮਹਾਤਮਾ ਹੋਏ ਹਨ। ਅਨੇਕ ਅਜਿਹੇ ਵਿਰਕੱਤ ਵੀ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਕੇਵਲ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਾਂਗੇ ਅਤੇ ਛੱਤ ਵਾਲੇ ਘਰ ਵਿਚ ਕਦੀ ਵੀ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਨਾ ਕਰਾਂਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਭਰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਕਿਉਂਕਿ ਲੋਕਹਿਤ ਵਾਸਤੇ

ਲਗਣਾ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਰਾੜੇ ਦੀ ਢੱਕੀ ਤੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਲੁਕਕੇ ਵੀ ਉਹ ਸੰਗਤ ਕੋਲੋਂ ਲੁਕੇ ਨਾ ਰਹਿ ਸਕੇ, ਅਤੇ ਸੰਗਤ ਨੇ ਆਪਣੀ ਘਾਲ ਕਮਾਈ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਾਸਤੇ ਰਾੜਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਇਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਉਸਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਮਾਲਵੇ ਵਿਚ ਇਹ ਸਾਧੂ ਸੰਤਾਂ ਲਈ ਕੇਂਦਰੀ ਸਥਾਨ ਹੈ। ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਕ ਕਥਾ ਸੁਣਾਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰ ਲਈ ਤਾਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਹੋਰ ਕੀ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ ਕਰਨ ਵਾਲਾ? ਤਦ ਫੁਰਨਾ ਫੁਰਿਆ ਕਿ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਵਿਛੜੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਲੜ ਲਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਬਾਕੀ ਹੈ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਭਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਇਹੋ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਇਹ ਕੰਮ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਔਖਾ ਹੈ। ਪਰ ਸੰਤ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਲਈ ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਵਿਦਿਅਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਦਾਨ ਦਿੱਤਾ ਉਸ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਵਰਣਨ ਅਸੀਂ ਪਿਛਲੇ ਕਾਂਡ ਵਿਚ ਕਰ ਆਏ ਹਾਂ। ਇਕ ਸੱਚਾ ਸੁੱਚਾ ਸੰਤ ਹਰ ਵੇਲੇ ਇਹੋ ਹੀ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਜਾਗ੍ਰਤੀ ਕਿਵੇਂ ਲਿਆਂਦੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਚ ਦਾ, ਜੀਵਨ ਪੱਧਰ ਉਚੇਰਾ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕੰਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਚਾਨਣ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਕੇ ਕੀਤਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਇਹੋ ਹੀ ਕੀਤਾ।

ਅਸੀਂ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਈਸਾਈ ਰਹਿਬਰ ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ ਵੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਿੰਨ ਕੰਮ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।

(1) ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਦੁਖੀ ਲੋਕਾਈ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਡਿਸਪੈਂਸਰੀ ਜਾਂ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਹਸਪਤਾਲ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਦੁਖੀ ਅਤੇ ਰੋਗੀ ਜਨਤਾ ਦਾ ਮੁਫਤ ਇਲਾਜ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।

(2) ਫੇਰ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਗਿਰਜਾ ਘਰ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਰੋਗਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਈਸਾ ਮਸੀਹ ਦੇ ਚਰਣਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਸਕਣ।

(3) ਤੀਜੇ ਨੰਬਰ ਤੇ ਈਸਾਈ ਲੋਕ ਈਸਾ ਮਸੀਹ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਸਕੂਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਈਸਾਈਆਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਚੰਗੇਰੀ ਵਿਦਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕੇ।

ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕੋਈ

ਅਜਿਹਾ ਮੰਦਿਰ, ਮਸੀਤ ਜਾਂ ਗੁਰਦਵਾਰਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹਸਪਤਾਲ ਵੀ ਅਤੇ ਸਕੂਲ ਕਾਲਿਜ ਵੀ ਹੋਵੇ। ਬਹੁਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਅਦਾਰੇ ਸੰਗਤ ਦਾ ਰੁਪਿਆ ਪੈਸਾ ਕੁਥਾਵੇਂ ਲਾ ਕੇ ਬੜੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਹਕੀਕਤ ਦੀ ਸਮਝ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਸੰਗਤ ਦਾ ਪੈਸਾ ਕੇਵਲ ਨੇਕ ਕੰਮਾਂ ਲਈ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।

ਪਰ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੰਗਤ ਦੀ ਘਾਲ ਕਮਾਈ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲੇ ਦਸਵੰਧ ਨਾਲ ਇਕ ਸਕੂਲ ਬਣਾਇਆ, ਇਕ ਕਾਲਿਜ ਚਲਾਇਆ ਅਤੇ ਇਕ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਤੇ ਹਸਪਤਾਲ ਵੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਲੋਕ ਹਿੱਤ ਅਤੇ ਲੋਕ ਸੁੱਖ ਲਈ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਹਰੇਕ ਧਾਰਮਿਕ ਸਥਾਨ ਵਲੋਂ ਚਲਾਈਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਕੋਈ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਰਗਾ ਪਰਮ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਹੀ ਤਨੋ ਮਨੋ ਲੋਕਹਿੱਤ ਲਈ ਸੋਚ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਧਰਮ, ਜ਼ਾਤ ਅਤੇ ਨਸਲ ਕੌਮ ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਤਕਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਸਮ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰੱਖਦੇ ਸਨ।

ਅੱਜ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸੁਖਾਵੇਂ ਮਾਹੌਲ ਲਈ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਜਿਹੇ ਮਹਾਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਅਤਿਅੰਤ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਏ ਪੂਰਣਿਆਂ 'ਤੇ ਤਾਂ ਚਲ ਹੀ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਹੋ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ
ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਹੋ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ
ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਹੋ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ
ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਹੋ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ

ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਹੋ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ
ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਹੋ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ
ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਹੋ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ
ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਹੋ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ

ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਹੋ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ
ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਹੋ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ
ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਹੋ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ
ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਹੋ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ

B-1434

ਮਿਥੇ ਦਾ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਾ